

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ
GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

**(THE EFFECTS OF ECONOMIC POLICIES IMPLEMENTED IN
TURKEY AFTER 2000 ON ITS INCOME DISTRIBUTION)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süreyha NURDEMİR

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan PIŞKİN

GİRESUN, 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 11.06.2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi **Süreyha NURDEMİR**' in "Türkiye'de 2000 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri" başlıklı tezini incelemiş olup aday 25/06/2019 tarihinde, saat 14.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Erhan Pişkin	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ozan Cinel	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Özgür Narin	

ONAY

25/06/2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de 2000 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/07/2019

Süreyha NURDEMİR

ÖNSÖZ

Çalışmada, Türkiye’de 2000 sonrası uygulanan iktisat politikalarının gelir dağılımı üzerinde yarattığı etkiler ve Türkiye’nin gelir dağılımı konusunda diğer dünya ülkeleri arasındaki konumu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Türkiye’nin 2000 sonrasına etki eden 1980 yılından itibaren başlayan politika değişimi, 2000 sonrası uygulanan iktisat politikaları, gelir dağılımı türleri ve Türkiye’nin gelir dağılımı açısından Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri içerisindeki konumu ele alınmıştır.

Bu çalışma, Türkiye’de uygulanan iktisat politikaların gelir dağılımı üzerinde yarattığı etkileri ortaya koyarak, bu etkilerin ülkenin gelişmişlik seviyesini bir başka deyişle refah seviyesini ne derece etkilediğini göstermeyi amaç edinmektedir. Ayrıca bu çalışmada Türkiye’nin diğer dünya ülkeleri ile de kıyaslanarak bu ülkeler içerisindeki konumunu değerlendirme amaçlanmaktadır.

Yapılan çalışma ile uygulanan politikaların Türkiye’nin gelir dağılımı durumunda herhangi bir iyileşme gerçekleştirmediği, hatta bazı yıllarda kötüleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Tezin yürütülmesinde ve tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Erhan PİŞKİN’e ve Dr. Öğretim Üyesi Emek Aslı Cinel’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Son olarak desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen ve hep arkamda olan başta canım annem ve eşim olmak üzere tüm aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Süreyha NURDEMİR

Giresun, 2019

ÖZET

Bir ülke ekonomisinin refah düzeyinin değerlendirilmesinde o ülkenin gelir düzeyinin ne olduğu, gelir düzeyinde ne kadar bir artış yaşadığı ve ayrıca o ülkenin gelirinin dağılımı önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımının yalnızca ekonomik bir gösterge olmayışı ve ülkelerin öncelikli olarak refah düzeylerini artırma hedefi için öncül olması gelir dağılımının ayrı bir şekilde önemli kılmakta ve gelir dağılımına etki eden faktörlerin incelenmesini gerektirmektedir.

Türkiye’de 2000 sonrası uygulanan iktisat politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışmada, uygulanan politikaların ülke ekonomisinin, gelişmişlik seviyesini ne derece etkilediğinin gösterilmesi ve diğer dünya ülkeleri ile de kıyaslanarak bu ülkeler arasındaki konumunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde milli gelir ile ilgili temel kavramlar, ikinci bölümde gelir dağılımına ilişkin kavramlar yer almaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de 2000 sonrası uygulanan iktisat politikaları ayrıca bu politikaların gelir dağılımı türleri üzerinde meydana getirdiği etkiler ve OECD ülkeleri içerisinde Türkiye’nin konumu ele alınmaktadır. Çalışmada yöntem olarak konu ile alakalı daha önce yapılmış çalışmaların taranması Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve OECD gibi kurumlar tarafından yayımlanan verilerin yorumlanması şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın sonucuna göre; Türkiye’de 2000 yılı sonrası uygulanan politikaların Türkiye’nin gelir dağılımında pozitif bir iyileşme yapamadığı görülmektedir. Hatta bazı yıllarda uygulanan politikalar gelir dağılımı eşitsizliğini daha da arttırmaktadır. Bu çerçevede gelir dağılımı sorununun, politika yapıcılar tarafından diğer makroekonomik problemler kadar önemsenmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gelir Dağılımı Eşitsizliği, İktisat Politikaları, Refah Düzeyi, Ekonomik Gelişmişlik

ABSTRACT

In evaluating the welfare level of a country's economy, the income level of that country, the increase in the income level, and also the income distribution of the country are seen as important indicators. The fact that the distribution of income is not only an economic indicator, and that countries are leading to increase their level of welfare as a priority, makes the distribution of income distinct and requires the analysis of the factors affecting the distribution of income.

With this study examining the applied economic policies in Turkey after 2000, it is aimed to show how these policies affect the country's economy, level of development and to evaluate its position among other countries by comparing them with other world countries.

In the first part of the study, there are the basic concepts related to national income, and the concepts related to income distribution are included in the second part. In the third and final part, the economic policies applied in Turkey after 2000 also deal with the effects of these policies on the types of income distribution and the position of Turkey within the OECD countries. In this study, the survey of the previous studies related to the subject was determined as the interpretation of data published by Turkish Statistical Institute (TurkStat) and OECD institutions.

According to the results of the study, it is observed that the policies implemented in Turkey after 2000 cannot make a positive improvement in Turkey's income distribution. In fact, the policies applied in some years increase the inequality of income distribution. In this context, it is concluded that the problem of income distribution is not considered by policy makers as much as other macroeconomic problems.

Keywords: Income Distribution, Income Distribution Inequality, Economic Policy, The Level of Welfare, Economic Development

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VII
TABLolar/ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ GELİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. MİLLİ GELİR TANIMLARI.....	3
1.1.1. GSMH	3
1.1.2. GSYH	3
1.1.3. SMH	4
1.1.4. Milli Gelir	4
1.1.5. Kişisel Gelir	4
1.1.6. Harcanabilir Gelir	5
1.2. MİLLİ GELİR HESAPLAMA YÖNTEMLERİ	5
1.2.1. Üretim Yöntemi	5
1.2.2. Gelir Yöntemi	6
1.2.3. Harcama Yöntemi	6
1.3 MİLLİ GELİR VE GELİR DAĞILIMI	7

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

2.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE ÖNEMİ.....	10
2.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	12
2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	13
2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı	14
2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	15
2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı	15
2.3. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ KAVRAMI	16

2.4. GELİR DAĞILIMINI BELİRLEMEDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER..	17
2.4.1. Lorenz Eğrisi.....	18
2.4.2. Gini Katsayısı	19
2.4.3. Yüzde Paylar Analizi (P80/P20).....	20
2.4.4. Ters U Hipotezi.....	20
2.4.5. Dalton-Atkinson Ölçütü	21
2.4.6. Theil Endeksi	21
2.5. GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ	22
2.5.1. Fizyokratik Gelir Dağılımı Teorisi	22
2.5.2. Klasik İktisat Gelir Dağılımı Teorileri	23
2.5.3. Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi	26
2.5.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi	27
2.6. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	28
2.6.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı	28
2.6.2. Ülke İçerisinde Uygulanan Politikalar	30
2.6.3. Enflasyon ve İşsizlik	31
2.6.4. Ekonomik Büyüme.....	32
2.6.5. Küreselleşme.....	33
2.6.6. Uluslararası Ticaret	35
2.6.7. Teknolojik Gelişme.....	37
2.6.8. Eğitim Düzeyi	37
2.6.9. Nüfus	39
2.7. GELİRİN YENİDEN (İKİNCİL) DAĞILIMI KAVRAMI.....	39
2.8. GELİR DAĞILIMI İYİLEŞTİRME POLİTİKALARININ AMAÇLARI	40
2.8.1. Eşitlik İlkesi	41
2.8.2. Asgari Yaşam Seviyesinde Asgari Gelir Hakkı İlkesi	42
2.8.3. Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınırlandırılması İlkesi	42
2.8.4. Çalışma İlkesi	42
2.8.5. İhtiyaç İlkesi	43
2.8.6. Herkese Eşit Muamele İlkesi	43
2.9. GELİR DAĞILIMI İYİLEŞTİRME POLİTİKALARININ ARAÇLARI	43

2.9.1. Ücret Politikası.....	44
2.9.2. Fiyat Politikası	44
2.9.3. Gelirler Politikası	45
2.9.4. Servet Politikası	46
2.9.5. Maliye Politikası	46
2.9.6. Dış Ticaret Politikası.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASI GELİR DAĞILIMININ UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 2000 SONRASI POLİTİKA DEĞİŞİKLİKLERİNİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ ÜZERİNE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	55
3.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BİR BAKIŞ	58
3.2.1. 1980- 2000 Yılları Arasındaki Genel Durum	59
3.2.2. 2000 Sonrası Genel Durum	64
3.3. TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASI GELİR DAĞILIMI	70
3.3.1. Gini Katsayısı Değerleri	71
3.3.2. P80/P20 Göstergesi	72
3.3.3. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	73
3.3.4. Kişisel Gelir Dağılımı	78
3.3.5. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	81
3.3.6. Sektörel Gelir Dağılımı	87
3.4. OECD ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI.....	90
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ	113

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BM:	Birleşmiş Milletler
ÇASGEM:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi
ÇAY-KUR:	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
DE:	Devlet İstatistiki Enstitüsü
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
FİSKOBİRLİK:	Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
GB:	Gümrük Birliği
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSS:	Genel Sağlık Sigortası
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBA:	Hanehalkı Bütçe Araştırması
HBAA:	Hanehalkı Bütçe Araştırması Anketi
HDR:	İnsani Gelişme Raporu
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KDV:	Katma Değer Vergisi
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MB:	Merkez Bankası
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV:	Özel Tüketim Vergisi
SEKA:	Selüloz ve Kağıt Sanayi Kurumu
SERPAM:	Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
SGK:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SMH:	Safi Milli Hasıla
TELEKOM:	Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
THY:	Türk Hava Yolları
TMO:	Toprak Mahsülleri Ofisi

TÜFE:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ:	Türkiye Petrol Rafineleri Anonim Şirketi
TÜSİAD:	Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği
ÜFE:	Üretici Fiyat Endeksi

TABLOLAR/ŞEKİLLER DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı (2002-2017).....	66
Tablo 2: Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Göstergesi (2002-2017).....	67
Tablo 3: Türkiye’de 2002-2017 Yılları arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)	68
Tablo 4: Türkiye’de 2002-2017 Yılları arası Kişisel Gelir Dağılımı (%).....	73
Tablo 5: Türkiye’de Kent ve Kır Ayrımına Göre 2006-2013 Yılları Arası Kişisel Gelir Dağılımı (%).....	74
Tablo 6: Bölgeler Bazında Kişi Başına GSYH (TL,2009 Bazlı) 2006-2017	76
Tablo 7: Bölgeler Bazında Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı (2006-2017).....	77
Tablo 8: Bölgeler Bazında Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Göstergesi (2006-2017).....	78
Tablo 9: GSYH’nın esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı (%), 2002-2017.....	80
Tablo 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 2002-2004	80
Tablo 11: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 2005-2017	81
Tablo 12: OECD Ülkeleri İçinde Gelir Dağılımında Eşitlik Bakımından En Kötü İlk 10 Ülke, Gini Katsayısı.....	82
Tablo 13: OECD Ülkeleri İçinde Gelir Dağılımında Eşitlik Bakımından En İyi İlk 10 Ülke, Gini Katsayısı.....	83
Şekil 1: Lorenz Eğrisi.....	18
Şekil 2: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi 2012-2013.....	19

GİRİŞ

Gelir, belirli bir üretim ya da hizmet sonucu karşılığında elde edilen kazanım ya da getiri olarak tanımlanabilmektedir. Gelir dağılımı ise ülke içerisinde elde edilen gelirin toplumda yaşayan bireyler ve üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. Bu anlamda gelir dağılımı, uygulanan iktisat politikalarının temel amaçları içerisinde yer alan oldukça önemli bir kavramdır. Bütün ülkelerin ilk amacı gelir seviyelerini arttırmaktır. Gelir seviyesinin artışı ekonomik gelişmişlik açısından önemlidir. Fakat bu artış tek başına bir ülkenin ekonomik anlamda gelişmişliğini bir başka deyişle toplumun refah seviyesini göstermede yeterli gelmemektedir. Bu noktada refah seviyesinin önemli bir göstergesi bu gelirin dağılımıdır. Gelir dağılımı eşitliğini sağlayan ülkelerin refah seviyesi bakımından yüksek ve gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir.

Bir ülkenin gelir dağılımına etki eden birden fazla faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden bir tanesi ülke içerisinde uygulanan iktisadi politikalarlardır. Bir başka deyişle ülkenin gelir dağılımı, uygulanan politikalara göre şekillenmektedir. Dolayısıyla uygulanan politikalarda meydana gelen bir değişiklik o ülkenin gelir dağılımını aynı zamanda refah seviyesini etkilemektedir. 1980’li yıllar Türkiye’nin uygulamış olduğu politikalar çerçevesinde ciddi bir değişim sürecine girdiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 sonrasında Türkiye’de küreselleşme olgusu ile birlikte serbest piyasa ekonomisi koşulları benimsenmiştir. Uzun bir süre Türkiye’yi etkisi altına alan bu olgu Türkiye’nin 2000 sonrası uygulanan politikalarına da sirayet etmektedir. Türkiye açısından 2000’li yıllar ise ekonomik anlamda iktisadi krizlerin yaşandığı, politika değişikliklerinin devam ettiği çalkantılı yılları kapsamaktadır. 1980 sonrası yaşanan temel politika değişimlerinin etkisiyle yeniden dizayn edilen iktisadi politikaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi bu çalışmanın motivasyonu olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin 2002-2017 yılları arasında uygulanan iktisat politikaları çerçevesinde gelir dağılımı analizinin yapılarak bu politikaların ülke ekonomisini, gelişmişlik seviyesini ne derece etkilediğini göstermek ve diğer seçilmiş OECD ülkeleri ile kıyaslayarak bu ülkeler arasındaki konumunu değerlendirmektir. Bu bağlamda Türkiye’nin gelir dağılımı konusundaki performansının incelenmesi, yakın geçmişteki ekonomik durumunun ve refah yapısını analiz edilmesinde önem teşkil etmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde milli gelir ile alakalı temel kavramlara ve milli gelirin gelir dağılımı ile olan ilişkisine yer verilmektedir. İkinci bölümde gelir dağılımı analizine ilişkin kavramlar açıklanmaktadır. Bu bölümde gelir dağılımı türleri, gelir dağılımını etkileyen faktörler, kullanılan ölçütler, gelir dağılımı teorileri ve gelir dağılımıyla alakalı uygulanan politika amaç ve araçları gibi konu başlıkları üzerinde durulmaktadır. Son bölümde, bu bilgiler doğrultusunda uygulanan politikalara ve OECD¹ ülkelerinden belirli kriterlerle seçilmiş ülkelere yer verilerek Türkiye'nin 2002-2017 yılları arasındaki gelir dağılımının durumu TÜİK² ve OECD tarafından yayımlanan verilerle oluşturulan tablolar yardımıyla betimleyici bir analiz yapılmaktadır. Bu çalışmada OECD veri setinin tercih edilmesi diğer ülkelerle mukayese yapılırken en az problemlili veri seti olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde Türkiye'nin gelir dağılımı anlamında konumunu değerlendirilmesi en doğru şekilde yapılmaktadır (Çalışkan, 2010:113). Çalışma, genel bir değerlendirme ve gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik politika önerilerine yer verilen sonuç bölümü ile sonlandırılmaktadır.

¹ Türkiye'nin de içinde yer aldığı bir örgüt olan OECD 30 Ekim 1961 yılında kurulmuştur. Bugün 36 üye ülkesi bulunmaktadır ve bu örgüt dünyanın en gelişmiş ülkelerini aynı zamanda Meksika, Şili ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri de içermektedir.

² Eski adı Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) olan kurumun adı 18 Kasım 2005 tarihinde TÜİK olarak değiştirilmiştir. Kurumun milli gelir tahminleri, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), Enflasyon hesabı, Gelir dağılımı anket çalışmaları vs. gibi görevleri bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ GELİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde milli gelir ile ilgili temel kavramların daha iyi anlaşılması için, milli gelir tanımları, hesaplama yöntemleri ve milli gelirin gelir dağılımı ile olan ilişkisi ele alınmaktadır.

1.1. Milli Gelir Tanımları

Milli gelir kavramı ilk önce sanayileşmiş ülkelerde kullanılmıştır. İlk milli gelir hesabı 1688 yılında İngiltere’de King tarafından yapılmasına karşılık, ekonomi literatüründe “milli gelir” kavramı, ilk kez İngiltere’de 18. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmıştır (Eren, 2006:56).

Milli gelir, bir ekonomide belli bir zaman diliminde genellikle bir yıl içerisinde üretilmiş tüm nihai (son halini almış) mal ve hizmetlerin toplam piyasa değeri olarak tanımlanmaktadır.

Millî gelir hesaplarında yer alan birden çok kalem bulunmaktadır ve bu kalemler; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Safi Milli Hasıla (SMH), Milli Gelir, Kişisel Gelir ve Harcanabilir Gelir şeklinde sıralanmaktadır.

1.1.1. GSMH

Bir ülkede bir yıl boyunca üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarının toplam değerine dış ekonomik ilişkilerden elde edilen net (döviz) kazancın eklenmesi sonucu elde edilen milli hâsıla değerine GSMH denilmektedir. Bir başka deyişle GSMH, GSYH’ ya dış dünyadan yapılan faktör ödemelerinin eklenip dış dünyaya yapılan faktör ödemelerinin düşülmesi ile elde edilen değeri ifade etmektedir.

GSMH hesaplanırken sadece o dönemde üretilmiş olan nihai mallar dikkate alınmakta ve buna döviz gelirleri ile döviz giderlerinin net farkı eklenmektedir. Stoklardaki eski mallar ve ara mallar ise hesaba katılmamaktadır (Öcal, Oktay, Ongun, Tomanbay ve Gümüş, 1989:99).

1.1.2. GSYH

Bir hesap döneminde (genellikle bir yıl) bir ülkenin sınırları içinde üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin parasal değerine GSYH denilmektedir. GSYH, bir ülkede üretilen sonsuz sayıda mal ve hizmetlerin miktarı ile fiyatlarının çarpılması ile

elde edilmektedir (Parasız, 2007:138). GSMH, bir ülke vatandaşlarının belirli bir dönem için ürettikleri mal ve hizmetlerin toplam değeri olurken GSYH belirli bir dönemde bir ülke sınırları içinde üretilen toplam mal ve hizmetlerin toplam değeridir.

1.1.3. SMH

SMH, bir ekonomide bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin safi miktarlarının, piyasa fiyatına göre değerlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. GSMH'den aşınma ve yıpranma payları çıkarıldığında SMH değeri bulunmaktadır.

$$SMH = GSMH - \text{Amortismanlar}$$

1.1.4. Milli Gelir

Bir ekonomide bir yıllık bir dönemde emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbisten oluşan üretim faktörlerinin prodüktif hizmetleri karşılığı elde ettikleri ücret, faiz, rant ve kar gelirleri toplamına milli gelir denilmektedir. Buradaki prodüktif hizmetlerle kastedilen mal ve hizmet üretimine yol açan hizmetlerdir. Üretim faktörlerinin hizmetleri prodüktif hizmetlere örnek teşkil etmektedir (Bocutoğlu, Berber ve Çelik, 2005: 11).

Milli Gelir değerine SMH'dan dolaylı vergiler çıkarıldığında da ulaşılabilir. Dolaylı vergiler ise bir mal veya hizmet satın alırken o malın fiyatının içinde ödenen vergilerdir.

$$\text{Milli Gelir} = SMH - \text{Dolaylı Vergiler}$$

1.1.5. Kişisel Gelir

Milli Gelir bir yılda üretim faktörlerinin verimli hizmetleri karşılığı kazandıkları gelirler toplamına eşit olmaktadır. Ancak üretim faktörleri bu gelirlerin tamamına fiilen sahip olamamaktadır. Buna karşılık bireyler verimli hizmetleri karşılığı olmayan bazı gelirler de elde etmektedir. Bireylerin kazandıkları halde fiilen elde edemedikleri gelirler kişisel gelir içerisinde yer alamayıp milli gelir içerisinde yer almaktadır. Kişisel gelire ulaşmak için transfer ödemeleri gibi gelir kalemlerinin milli gelirden çıkarılıp kişilerin elde ettikleri transfer gelirlerinin ve faiz ödemelerinin eklenmesi gerekmektedir (Şahin, 1997:165-167).

$$\text{Kişisel Gelir} = \text{Milli Gelir} - (\text{Kurumlar Vergisi} + \text{Sosyal Güvenlik Aidatları} + \text{Dağıtılmamış Kurum Karları}) + \text{Transfer Ödemeleri} + \text{Faiz Ödemeleri}$$

1.1.6. Harcanabilir Gelir

Harcanabilir geliri bulmak için kişilerin elde ettikleri gelirlerinden devlete ödedikleri dolaysız vergileri ve faiz ödemelerini çıkarmak gerekmektedir. Dolaysız vergiler kişilerin gelir servetleri üzerinden alınan vergilerdir. Harcanabilir gelir, halkın harcayabileceği ya da tasarruf edebileceği gelire denilmektedir (Parasız, 2006:289).

$$\text{Harcanabilir Gelir} = \text{Kişisel Gelir} - (\text{Dolaysız Vergiler} + \text{Faiz Ödemeleri})$$

1.2. Milli Gelir Hesaplama Yöntemleri

Milli Gelirin hesaplanmasında üretim yöntemi, gelir yöntemi ve harcama yöntemi olmak üzere üç yönteme başvurulmaktadır.

1.2.1. Üretim Yöntemi

Bu yöntem, üretilmiş bulunan mal ve hizmetlerin cari fiyatlar veya sabit fiyatlar esas alınarak değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bir başka deyişle bu yönteme göre GSMH, bir yıl içinde üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin fiyatları ile miktarlarının çarpılıp toplanması ile elde edilmektedir (Gülmez ve Karakaş, 2014:270).

Bu yönteme ilişkin olarak milli gelir hesaplanmasında yaşanabilecek en önemli sorun çift sayma (mükerrer) sorunudur. Üretilen mal ve hizmetlerin bir bölümü üretim sürecinde diğer malların üretimi için kullanılıp bitirildiğinde yani ara malı olarak kullanıldığında, ara mal ile nihai mal ayrımı yapılmadığından milli gelir hesaplamasında ekonominin nihai hasılasından çok daha yüksek bir değer çıkmaktadır. Örneğin milli geliri hesaplarken buğday, un ve ekmeğe değerleri ayrı ayrı toplanırsa sonuçta ortaya çıkan toplam değer, ekonomide üretilen nihai ürün olan ekmeğin değerinden çok daha büyük olmaktadır. Mükerrer hesaplamalardan kaçınmak için yalnızca katma değer göz önüne alınması ve hesaplamalarda yalnızca nihai malların üretim değerlerinin toplanması gerekmektedir (Parasız, 2000:17).

Katma değer, herhangi bir endüstrinin hasılasının gayri safi değerinden öteki endüstrilerden aldığı girdilerin çıkarılması sonucu ulaşılan değer olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, konut satan inşaat ya da konut sektörü üretim için demir, çimento, tuğla, kapı, pencere ve cam gibi ara malları veya ham maddeleri öteki endüstrilerden almaktadır. O halde konut endüstrisinin katma değeri satışlarının değeri ile satın aldığı ara malları ve girdilerin maliyeti arasındaki fark olarak görülmektedir (Oktay, 2002:17).

Milli gelirin bu yöntemle hesaplanmasında karşılaşılabilecek bir temel güçlük her kesimin üretimine ve ara malı satışlarına ilişkin sağlıklı bilgiler bulmanın her zaman mümkün olmayışında, özellikle de hizmet üretimlerinin gerçeğe yakın olarak değerlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca üretilen her malın farklı yörelerde farklı fiyatlar uygulanmış olması hangi temsili fiyatın esas alınmasının doğru olacağı tartışmasını getirmektedir (Uluatam, 1998:31).

1.2.2. Gelir Yöntemi

Üretim, mal ve hizmet ortaya çıkarılması amacıyla üretim faktörlerinin bir araya getirilmesi demek olduğuna göre yaratılan hasılanın değerine bu faktörlere yapılan ödemeler toplamından da ulaşmak mümkün olmaktadır. Üretim sırasında emek istihdam edilmekte sermaye kullanılmakta, toprak kiralanmakta ve girişimci yer almaktadır. Bu dört üretim faktörüne yapılan ödemeler de sırasıyla ücret, faiz, kira ve kar denilmektedir. Ayrıca diğer firmalara ara malları için de ödemeler yapılmaktadır (Uluatam, 1998:31).

Bu faktörlerin kullanılmasıyla elde edilen üretimin değeri, faktörlerin kazandığı gelirlerin (ücret, faiz, kira, kar) toplam değerine eşit olması gerekmektedir. Bütün bu gelir kalemlerinin toplanması milli gelirin gelir yöntemiyle hesaplanması demektir. Bu hesaplamalara ayrıca değişime konu olan malın içinde yer alan dolaylı vergileri ve amortismanları da eklemek gerekmektedir. Bu şekilde milli gelir hesaplanmasına tam ve doğru bir şekilde ulaşılabilmektedir.

1.2.3. Harcama Yöntemi

Bir ulusal ekonomide bir yılda elde edilen milli geliri, bu geliri elde edenler tarafından ihtiyaçlarını karşılama amacıyla harcanmaktadır. Buna göre bir ekonomide mal ve hizmetleri satın almak için yapılan harcamaların toplamı, milli geliri oluşturmaktadır (Pekin, 2005:84).

Harcama yöntemi, ekonomide sektörlerin harcamalarının toplamı esasına dayanmaktadır. Bu tekniğe göre üretilen malların türleri ve onları satın alarak kullanan sektörler üzerine bilgi toplanmaktadır. Bu yöntemle göre milli gelir hesaplaması şu şekildedir (Tunay, 2007:20-21).

$$Y = C + I + G + (X - IM)$$

Eşitlikteki ifadeleri açıklamak gerektiğinde; Y milli geliri, C kişisel tüketim harcamalarını, I yurt içi özel sektör yatırımlarını, G devlet harcamalarını ve (X-IM)

net ihracatı ifade etmektedir. Kişisel tüketim harcamaları, 3 unsurun bileşiminden meydana gelmektedir.

- “Dayanıklı tüketim malları”
- “Dayanıksız tüketim malları”
- “Hizmetler”

Yurtiçi özel sektör yatırımları ise yurtiçinde yapılan yatırımlardır. Sabit ve ticari olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devlet harcamaları, devletin tüm ekonomik birimlere kamusal nitelikli mal ve hizmet üretmek amacıyla yapmış olduğu harcamalardır. Bu harcamalar alt yapı çalışmaları, sağlık, eğitim hizmetleri, güvenlik vs. şeklindedir. Net ihracat ise ihracat ile ithalat arasındaki farka denilmektedir.

1.3 Milli Gelir ve Gelir Dağılımı

Milli gelir, ülkelerin iktisadi yapısı ve gelişmişlik düzeyi hakkında çok yönlü bilgiler sunan bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. En temel olarak, milli gelir, ülke ekonomilerinin genel refah ölçüsü sayılmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin milli gelirden aldıkları mal ve hizmet miktarlarındaki artışlar refah olarak tanımlanmaktadır. Mal ve hizmet miktarı arttığında, yani milli gelir arttığında, refahın da arttığı kabul edilmektedir. Bu anlamda ülke ekonomilerine ilişkin milli gelir değerleri, ülkelerin refah düzeylerindeki değişimleri tespit etmemize, karşılaştırmamıza imkân sağlamaktadır.

Bir ülkede refah kavramından söz edebilmek için sadece milli gelirin artması yeterli olmamaktadır. Milli gelirin iktisadi birimlere dengeli dağılması da oldukça önemlidir. Bu bağlamda ekonomi için makro düzeyde elde edilen toplam değer milli gelir ile ifade edilmekte iken, toplam gelirin hanelere, bir başka deyişle, bireylere nasıl dağıldığı da refah değişimi açısından önemli bir ölçü olmaktadır ve bu ölçü de gelir dağılımı ile ifade edilmektedir. Ülkelerin refah düzeyleri değerlendirilirken milli gelirin kendisi kadar dağılımına da bakmak önemli hatta oldukça gereklidir (Erdoğan, 1997:262-263).

Nitekim bir ülkenin kişi başına düşen milli gelir seviyesi yüksek olduğu halde gelir dağılımı yapısı bozuk olabilmektedir. Bu durumun yaşandığı en iyi temel örnek ülkelerden birisi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. ABD, bozuk bir gelir

dağılımı yapısına sahip³ iken gelir dağılımı eşitliğinin sağlandığı birçok ülkeden kişi başına düşen milli gelir seviyesi bakımından oldukça yüksek bir ülkedir. Buna rağmen ülkelerin refah seviyesinin ölçüldüğü bir araştırmada⁴ gelir dağılımı yapısı iyi görünümde olan ülkelere göre daha alt sıralarda yer aldığı görülmektedir.

³ 0,39 Gini katsayısı değeri ABD'nin bozuk bir gelir dağılımı yapısı olduğunu göstermektedir (Avcı ve Avcı, 2017:81).

⁴ 2016 yılında İngiliz düşünce kuruluşu The Legatum Institute tarafından 'Küresel Refah Endeksi' adlı bir çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmada ülkeler ekonomik kalite, iş ortamı, yönetim, eğitim, sağlık, güvenlik, kişisel özgürlük ve doğal ortam gibi birçok kategoriye göre değerlendirilmekte ve refah seviyelerine göre sıralanmaktadır. Buna göre ABD 17. Sıradadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

İktisat biliminin temelinde yer alan sınırsız insan ihtiyaçlarının mevcut kıt kaynaklarla karşılanması hususunda ortaya çıkan etkin kullanım sorunu, gelir dağılımı kavramıyla ilgili olmaktadır. Etkin kullanım sorunuyla kastedilen, mevcut kaynakların toplum gereksinimlerini en iyi karşılayacak düzeyde üretime koşulmasıdır. Kıt kaynakların etkin kullanımı ise mal ve hizmetlerin hangilerinin üretileceği, bu mal ve hizmetlerin kimler için üretileceği son olarak gerçekleşecek olan üretimin hangi üretim faktörleri ile hangi yöntemlerle nasıl yapılacağı şeklindeki kararların alınmasına bağlı olmaktadır. Üretilmiş malların kimler tarafından satın alınacağı toplumdaki bireylerin elde etmiş olduğu gelirin dağılımıyla ilişkilidir. Gelir dağılımının belirlenmesi ise, ekonomik sistem tartışmalarının ortaya çıkış noktasını oluşturmaktadır (Dinler, 2005:29-31).

Sınırsız insan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla karşılayan bireyin üretimde bulunması ne kadar önemliyse, üretim sonucunda elde edilen gelirin dağılımı da aynı şekilde büyük önem arz etmektedir. Çünkü her ekonomik uğraşın ilk amacı, gerçek bir gelir yaratan mal ve hizmetler ortaya koymaktır. Üretim sonucunda gerçekleşen gelir düzeyi bir başka deyişle, üretilen mal ve hizmetlerin miktarı belirli bir dönemdeki toplumsal refahın belirlenmesi açısından en iyi ölçüyü vermektedir. Refah düzeyinin ne yönde bir gelişme gösterdiğinin tespiti için, milli gelirin nasıl dağıldığı ve bu dağılımın yıllara göre nasıl değiştiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu tür bir bilgi bireyler için önem teşkil etmektedir (Çiftçi, 2018:19).

Öte yandan gelir dağılımı bir ülkenin tüketim ve tasarruf hacmine de etki ettiğinden gelir dağılımının veya gelir dağılımı eşitsizliği derecesinin ve bu eşitsizliğin nereden kaynaklandığının bilinmesi gerekmektedir. Etkin bir gelir dağılımı politikasının uygulanması da bu şekilde mümkün olmaktadır. Gelir dağılımı sorunu yalnızca var olanı paylaşma sorunu olarak basite indirgemek, sınırlamak mümkün değildir. Çünkü bu sorunun çözümü ülkede toplam kaynakların dengeli dağılması, piyasa genişlemesi ve ekonomide üretim potansiyelinin artması başta olmak üzere çok yönlü etkileri de beraberinde getirmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2001: 2).

Gelir dağılımı sorunu yalnızca ekonomik bir sorun değil aynı zamanda politik ve sosyal bir sorundur ve tüm dünya ülkelerinin artık yakından takip ettiği bir konudur. Çünkü gelir dağılımı eşitliğinin sağlanamadığı ülkelerde sürekli olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarla karşılaşıldığı ve bu ülkelerin büyüme ve kalkınma hızlarının olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı, ülkelerin sosyo ekonomik düzeyini gösteren bir ölçü olarak da tanımlanabilmektedir.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşandığı toplumlarda kötü beslenme koşulları, düşük eğitim-kültür seviyesi ve bozuk sağlık şartları söz konusu olmaktadır. Öte yandan bir toplumda sosyal barışın sağlanması da o toplumdaki gelir dağılımıyla yakın ilişkili olmaktadır. Buna göre sosyal barışın sağlanması ile gelir dağılımı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Gelir dağılımı açısından eşitliğin gerçekleşemediği ve sosyal barışın sağlanamadığı toplumlarda geniş halk kitlelerinin sefaleti yanında yüksek gelirli grupların sefahati, gösteriş tüketimi, gelişmiş ülkelerin tüketim biçimine özentilik sıklıkla görülmektedir. Ayrıca böyle bir toplumda düzenli ve istikrarlı bir ekonomik gelişmeden de söz etmek mümkün değildir (Şahin, 2007:580).

Gelir dağılımının önemi ve etkilerine ilişkin genel bilgilere yer verildikten sonra çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için gelir dağılımıyla alakalı kavramlar detaylı bir şekilde açıklanacak ve çalışmanın bu bölümünde iktisat politikaları ile ilişkisi değerlendirilecektir. Bu kapsamda gelir dağılımı kavramı ve önemi, gelir dağılımı türleri, gelir dağılımı eşitsizliği kavramı, gelir dağılımını belirlemede kullanılan ölçütler, gelir dağılımı teorileri, gelir dağılımını belirleyen faktörler, gelirin yeniden dağılımı kavramı ve son olarak gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politika amaç ve araçları ele alınmaktadır.

2.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Önemi

Gelir, kişi ya da çeşitli grupların belirli zaman dilimlerinde elde ettikleri parasal ya da nesnel getiri olarak tanımlanmaktadır. Bir ülke ekonomisinde elde edilen gelir ise, o ülkede genellikle bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Gelirin bir üretim süreci sonunda, bu sürece katılan üretim faktörleri tarafından elde edilmiş olmasıyla faktör gelirleri oluşmaktadır. Üretim faktörleri olarak emek, sermaye, toprak ve girişimci ele alındığında emek için ücret, sermaye için faiz, toprak için rant ve girişimci için kar faktör geliri olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, gelir kavramı daha geniş çerçevede ele alındığında,

çeşitli ekonomik birimlere değişik nedenlerle yapılan parasal ve nesnel aktarımlar da bu kavrama dâhil olmaktadır. Ülke içerisinde elde edilen gelirin kişi ve gruplar arasında dağılımını belirleyen toplumsal ilişkiler bütünü bölüşüm ilişkilerini oluşturmakta, bu ilişkilerin sonucunda kişi veya gruplara düşen gelir de gelir dağılımı olarak nitelendirilmektedir (Ulutürk ve Ersezer, 2005:88-89).

Bir ülkede yaratılan gelirin bölüşüm ilişkileri, başta ekonomik ve sosyal kurumlar olmak üzere iktisadi birimler ile nasıl bir ekonomik bağın oluştuğuna işaret etmektedir. Bölüşüm ilişkilerinin bir sonucu olarak gelir dağılımı, kişiler arasındaki gelir farklılığının zaman içerisinde nasıl değişiklik gösterdiğini, gelirin dağıtılmasındaki eşitsizliklerde meydana gelen değişimlerin servet, sermaye birikimi, ekonomik büyüme üzerindeki olası etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koyması nedeniyle önemli bir iktisadi kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Kubar, 2011:229). Bu çerçevede bir ülke ekonomisi için gelir dağılımı, başta refah olmak üzere birden fazla değişken ile çok yönlü neden sonuç ilişkileri barındırmaktadır.

Bir ülkedeki refah artışı, milli gelirden yaşanacak reel artışlarla sıkı bir ilişki içindedir. Ancak herhangi bir ülkede, milli gelirden bir artış yaşanmasa bile o ülkenin gelir dağılımının iyileştirilmesiyle belirli bir ölçüde refah artışı sağlanabilmektedir. Ayrıca ülkelerin kişi başına GSYH değerlerinin anlamlılık düzeyi o ülkedeki gelir dağılımıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle zaman içinde ülkelerin refah düzeyindeki gelişmeler incelenirken milli gelir artışının yanında, gelir dağılımında bir iyileşme olup olmadığının da araştırılmasını gerekli kılmaktadır (Eren, 2006:77).

Gelir dağılımı, bir ülkenin refah yapısını etkileyen diğer sosyal değişkenlerle de ilişkili olmaktadır. Gelirin eşit dağıldığı ülkelerde özgürlükçü ve sosyal adaletin sağlandığı, demokratik bir toplum yapısının olduğu görülmektedir. Buna karşılık gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşandığı ülkelerde ise toplum içerisinde ayrışmaların ve demokrasi bilincinin yerleşmediği, bozuk eğitim-sağlık koşullarının, kültür seviyesinin düşük olduğu bir durumla karşılaşmaktadır (Yağcı, 2008:7-8).

Son dönemlerde, sosyal bir değişken olan siyasi istikrarsızlık ile ülkelerin refah seviyesi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmaların çoğunda yer alan ortak düşünce; siyasi istikrara sahip ekonomilerin, istikrarsız ekonomilere göre refah seviyesinin daha yüksek ekonomiler olduklarıdır (Arslan, 2011:73). Siyasi istikrarsızlık ile gelir dağılımının ilişkili olduğuna işaret eden

İngiliz dergisi The Economist⁵, sosyal huzursuzlukları ölçen bir istikrarsızlık endeksi hazırlamaktadır. Bu endekste hesaplanan değer küçüldükçe siyasi istikrar artmakta, büyüdükçe istikrar azalmaktadır. Endekse göre, gelir dağılımı açısından daha eşitlikçi olan ülkelerde siyasi istikrarın daha fazla sağlandığı görülmektedir. Örneğin 2009-2010 yıllarını kapsayan dönem için 165 ülke ile yapılan hesaplamada, Norveç (1,2), Danimarka (2,2), Kanada (2,8), İsveç (3,2) gibi ülkeler siyasi anlamda en az huzursuz ülkeler kategorisinde iken, Zimbabwe (8,8), Çad (8,5) ve Sudan (8,0) gibi ülkelerde huzursuzluk çok yüksek değerlerdedir. Türkiye 6,8 endeks değeri ile 55. sırada yer almaktadır. Bu sonuç, siyasi istikrarın sağlandığı ülkelerin aynı zamanda gelir dağılımı eşitliğinin yaşandığını ve refah seviyesi bakımından yüksek ülkeler olduğunu göstermektedir (Gönel Doğaner, 2013:29).

Birden çok değişken ile ilişkisi bulunan gelir dağılımı kavramı birçok iktisatçı tarafından da tartışma konusu olmuştur. Bu önemli konuya en çok yer veren Klasik okul düşünürü Ricardo'nun, Malthusa yazdığı mektupta İktisat biliminin ulusal refah artışının nedenlerini araştırmaktansa; bu artışın üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığını araştırması gerektiğini, bilimin gerçek amacının bu olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamasıyla Ricardo gelir dağılımı kavramının önemine dikkat çekmektedir (Ünsal, 2004:543-544).

Özetle, bir ülkenin refah seviyesinin yükselmesinde, sosyal barışın sağlanmasında gelir dağılımı oldukça önemli bir paya sahip olmaktadır. Bir toplumda demokrasinin iyi işleyebilmesi bile, yüksek seviyedeki gelir dağılımı eşitsizliğinin ortadan kaldırılması önkoşulu ile mümkündür (Ateş, 2015:8). Bu nedenle gelir dağılımı kavramı, sadece bölüşüm açısından değil ekonomik ve sosyal koşullar başta olmak üzere çok yönlü ve kapsamlı olarak tüm dünya ülkeleri tarafından üzerinde çalışılması gereken bir kavramdır.

2.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı türleri, milli gelirin üretim sürecine katılanlar arasında paylaştırılması yöntemine göre ortaya çıkmaktadır. Milli gelirin kişi veya gruplar arasında nasıl paylaştırıldığı gelir dağılımı türlerini vermektedir. Bu süreçte eğer milli gelir, toplumu oluşturan bireyler arasında dağılıyorsa kişisel; çeşitli sosyal grupların

⁵ 1863 yılında kurulan The Economist saygın ve köklü bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlendirmeleri, raporları hem kamuoyu hem de akademik çevreler tarafından kabul görülmekte ve güvenilir bulunmaktadır.

milli gelir içindeki payıyla ilgileniliyorsa fonksiyonel; milli gelir sektörler arasında dağılıyorsa sektörel ve ülkedeki değişik coğrafi bölgelerde yaşayan insanların gelirleri ile ilgileniliyorsa bölgesel gelir dağılımı denilmektedir. Böylece gelir dağılımı türleri fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı olarak sıralanabilmektedir. Bu şekilde türlere ayrılmasının amacı her birinin farklı konularda bilgiler sunmasıdır. Bu bilgiler uygulanacak iktisat politikaları için önemli bir gösterge olmakta ve amaca uygun ve etkili politika üretimi için yardımcı olmaktadır.

Gelir dağılım türlerine ek olarak, gelirin birincil ve ikincil dağılımı ile yatay ve dikey gelir dağılımı da söz konusu olmaktadır. Birincil gelir dağılımı, belirli bir dönem içerisinde devlet müdahalesi olmadan piyasanın kendi işleyişi sürecinde meydana gelen gelir dağılımını ifade etmektedir. İkincil gelir dağılımı ise, devletin piyasa mekanizmasının işleyişine müdahalesi sonucunda meydana gelen gelir dağılımı anlamına gelmektedir (Teyyare ve Sayaner, 2018:312).

2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönemde elde edilen toplam gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımına denilmektedir. Diğer bir deyişle fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin ücret, rant, faiz ve kar şeklinde dört üretim faktörü arasındaki dağılımını ifade etmektedir (Orhan ve Erdoğan, 2011:163).

Bu dağılım, milli gelirin çeşitli sosyal sınıflar arasında nasıl bölüştüğünü milli geliri üretimde rol oynayan üretim faktörleri sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Ancak sosyal sınıfların kendi aralarında gösterdiği farklılıkları göstermemektedir. Dolayısıyla bu sınıfların milli gelirden aldıkları paylar ayrıntılı bir şekilde incelenememektedir. Toplumdaki sosyal sınıflar arasındaki farklılıklar, belirli sınıflandırmaya konu olamayacak kadar geniş ve karmaşıktır. Böyle bir ayırım, sosyal sınıfların kendi aralarında derecelendirilmesine nüfus edemez. Bir başka deyişle, bu dağılım küçük çiftçi ile büyük çiftçi, küçük tüccar ile büyük tüccar, memurlar, tarım işçileri ve sanayi işçileri arasında bulunan farklılıkları göz ardı etmekte ve sosyal sınıfları homojen olarak kabul etmektedir (Özbilen, 1998:377).

Fonksiyonel gelir dağılımı, ülkelerin gelişmişlik seviyesi hakkında bilgi vermektedir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmanın ilk dönemlerinde, tarım kesimi milli gelirden en büyük payı almaktadır. Ancak daha sonra ülkelerin gelişme seviyesi yükseldikçe tarım kesimde çalışanların milli gelirden aldığı pay

giderek azalmakta, ücretlilerin payı ise artmaktadır. Gelişme yolunda olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken ücretlilerin geliri nispi olarak daha düşük kalmaktadır (Kurban, 2010:63).

Günümüzde toplumu oluşturan bireylerin elde ettikleri ücret ve karlar değişmektedir. Bu bağlamda bir tarım işçisiyle bir toprak sahibinin geliri farklı düzeylerde olabilmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımına göre yapılan gruplandırmada, bir holding yöneticisinin yüksek ücret almasına rağmen işçi statüsünde olması bu gruplandırmanın sağlıklı olmasına neden olmaktadır. Eski dönemlerde ücretli olan kesim ile yüksek gelir elde eden kesim arasında belirgin bir ayrım varken çok daha etkili sonuçlar sunan fonksiyonel gelir dağılımı, günümüzde işlevselliğini, etkinliğini yitirmeye başlamıştır (Acar, 2015:45).

2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, ülke içerisinde elde edilen gelirin toplumu oluşturan bireyler, bir başka deyişle hanehalkları arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımında, gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı ön plandadır. Bu dağılım ile hane halkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesi hedeflenmektedir (Aktaş Kaya, 2007:40). Kişisel gelir dağılımında kişiler eşit olarak düşünülmekte ve sosyal sınıf farklılıkları göz önüne alınmamaktadır. Milli gelirin ülkenin nüfusuna bölünmesiyle elde edilen kişi başına düşen milli gelir, bu dağılıma ait bir ölçüttür (Karabulut, 2006:24).

Kişisel gelir dağılımı hesaplamasında bir başka ölçüt ise hane halklarının elde ettikleri gelirin büyüklüğüne göre bir sıralama gerçekleştirilmesidir. Yapılan sıralama sonrasında ülke nüfusu beş gruba ayrılmakta ve yüzde yirmilik dilimler oluşturulmaktadır. İlk yüzde 20'lik grup geliri en düşük olan grubu, son yüzde 20'lik grup ise geliri en yüksek olan grubu temsil etmektedir. En düşük gelirli yüzde 20 ile en yüksek gelirli yüzde 20'nin milli gelirden aldıkları paylar arasında büyük bir farkın olması gelir dağılımındaki eşitsizliği ifade etmektedir (Akın ve Aytun, 2018:54).

Kişisel gelir dağılımı kişilerin refah düzeyini göstermede fonksiyonel gelir dağılımına göre daha geçerli bir kıstas oluşturması nedeniyle ön plana geçmektedir. Şöyle ki, bir kimse aynı anda değişik türden faktör gelirlerine sahip olabilmektedir; örneğin, emeği ile çalışan kimse aynı zamanda bir miktar sermaye ve toprak geliri de elde edebilmektedir. Ancak fonksiyonel gelir dağılımı aynı kişi veya hanehalkı

biriminde toplanan farklı türlerden faktör gelirlerini göstermemektedir (Seyidoğlu, 2006:408).

Bir ÷lkede gelir dağılımının eşit olup olmadığı, kişisel gelir dağılımı ile ölç÷lmektedir. Kişisel gelir dağılımı ölç÷sü, eşit gelir dağılımını mümkün kılan bir ölç÷dür. Bu dağılım, gelirin nasıl, nerede, ne yapılarak elde edildiğini değil, sadece bireylerin veya hanehalklarının belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarlarını göz önünde tutmaktadır. Bu bağlamda bireyler arasındaki gelir eşitsizliklerinin tespit edilmesinde, kişisel gelir dağılımı tutarlı sonuçlar vermektedir (Işık, 2006:122).

2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ÷lkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin toplam gelirden ne oranda pay aldıklarını göstermektedir. Bu gelir dağılımı türü ÷lkelerin farklı yörelerindeki gelişmişlik düzeylerinin gösterimi açısından yararlı olmaktadır. Örneğin Kuzey ve Güney İtalya arasındaki gelişmişlik farkı, Türkiye'nin doğusu ile batısı arasındaki farklılık, bölgesel gelir dağılımının konusu içerisinde yer almaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007:26-27). Gelişmiş ÷lkelerde kişi başına düşen gelirin bölgeler arasındaki farklılığı giderek azalırken, ÷lkelerin gelişme seviyesi azaldıkça bölgesel farklılık da giderek büyümektedir.

İktisadi açıdan kalkınmış ekonomilerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizliklerinin az; az gelişmiş ekonomilerde ise fazla olduğunun doğruluğu basit bir ölçü ile sınanabilmektedir. Genellikle iktisadi açıdan kalkınmış ekonomilerde bölge geliri, kişi başına düşen milli gelirin üçte ikisi ile karşılaştırılabilir. Bu karşılaştırmalar yapıldığı zaman iktisadi açıdan kalkınmış ekonomilerde geri bölgeler içindeki nüfusun yüzde pek az bir kısmının, kişi başına düşen milli gelirin üçte ikisinden az bir gelire sahip olduğu gör÷lmektedir. Örneğin, İngiltere ve İsviçre gibi ÷lkelerde durum böyledir. Fransa ve Norveç'te bu oran yüzde 10, İtalya ve Türkiye'de yüzde 30 civarındadır (Türk, 2007:313-314).

2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, milli geliri ekonomideki üretim sektörlerine göre sınıflandırmaktadır. Tarım, sanayi, hizmet ve diğer sektörlerin milli gelirden aldığı payları gösteren sektörel gelir dağılımı, o ÷lkenin ekonomik gelişiminin ne seviyede olduğu konusunda bilgi vermektedir. Yıllara göre incelenebilecek olan bu dağılım, o ÷lkenin sanayileşme sürecinde hangi durumda olduğu, bu süreçte hangi sektöre ağırlık

vermesi veya vermemesi gerektiği gibi konularda ülkelere politika önerileri açısından ışık tutmaktadır (Kuştepe ve Halaç, 2004:7).

Tarım, sanayi, hizmetler gibi çeşitli üretim sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar; bu sektörlerin gösterdikleri gelişmeler ve bu gelişmelere etki eden faktörler incelenmek istendiğinde sektörel gelir dağılımının ele alınması yerinde olmaktadır. Örneğin, ekonominin herhangi bir sektöründeki fiyat ve ücretler başka bir sektördeki fiyat ve ücretlerle karşılaştırılmak istendiğinde, sektörel gelir dağılımını kullanmak yararlı olmaktadır (Ulusoy, 2006:304). Günümüzde gelişmiş ülke ekonomilerinde sanayi ve hizmetler sektörünün toplam gelirden aldığı pay fazla iken tarım sektörünün aldığı payın az olduğu görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ise tarımın payı, sanayi ve hizmetler sektörüne karşılık daha fazla olmaktadır (Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O Hazine Başkanlığı Sektör Araştırmaları, 2007:20).

Dünya Bankasının verilerine göre Türkiye’de 1968 yılından 2016’ya kadar olan süreçte tarımın GSYH içindeki payının yüzde 43’ten yüzde 7’ye gerilediği görülmektedir. Sanayi sektörünün payı ise aynı dönemde oldukça durağan bir seyir izlemekte ve 2016 yılı itibari ile yüzde 19 seviyesindedir. Hizmetler sektörünün payı ise bu dönemde büyük bir artış göstererek yüzde 35’ten yüzde 61’e çıkmıştır (Koru ve Dinçer, 2018:5). Türkiye’de sektörler arasında yaşanan bu değişim birçok ülke ekonomisinde de benzer dinamik bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sektörel gelir dağılımının önemine ayrıca dikkat çekmektedir.

2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği Kavramı

Gelir dağılımı eşitsizliği, gelir dağılımı kavramıyla ilişkili olarak açıklanabilmektedir. Gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde belirli bir dönem boyunca üretilen mal ve hizmet sonucu elde edilen gelirin üretim sürecine katılanlar arasında bölüştürülmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu kapsamda gelir dağılımı eşitsizliği de üretim sürecine katılanların elde edilen toplam gelirden eşit oranlarda pay alamamaları durumu olarak ifade edilmektedir. Bir ülkedeki nüfusun büyük çoğunluğunun toplam gelirden daha az pay alması bu kesimin sosyal refah devletin gerekliliklerinden olan sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gibi temel hizmetlerden daha az yararlanabildiği anlamına gelmektedir. Bu durum da gelir dağılımı eşitsizliğine işaret etmektedir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018:9).

Bir ülkede gelir dağılımı eşitsizliği birkaç şekilde ortaya çıkabilmektedir. Toplumunu oluşturan bireyler arasında eşit dağılmayan servet ve gelir sağlayan varlıkların oluşu gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmakta ya da mevcut eşitsizliği şiddetlendirmektedir. Örneğin toplumun bir kesimi ellerinde kendilerine gelir sağlayan varlıklardan daha fazla bulunduruyorsa, o kesim sahip oldukları varlıkların da gelir getirmesiyle zenginleşmeye devam edecektir. Eğer bu kesim yaşadığı toplumun küçük bir kısmını oluşturuyorsa, bu durum gelir dağılımı eşitsizliğini daha da arttırmasıyla sonuçlanır. Bir başka deyişle servet ve gelir getiren varlıklara toplumun küçük ama en yüksek gelirli kesiminin toplumun büyük ama görece daha düşük gelirli kesimine göre fazla sahip olması gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır. Ayrıca maaş kira ve kar paylarındaki dengesiz dağılım da gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaktadır. Bir toplumda üretimi yapan bireylerin üretim karşılığında elde ettikleri gelirlerin üretime olan katkıları doğrultusunda eşit bir şekilde dağılmaz veya bahsedilen bu değişkenler buna göre düzenlenmez ise gelir dağılımı eşitsizliği artmaya devam edecektir (Ayyıldız, 2017:132-133).

Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği, özellikle 1980’li yıllarla birlikte artmaya başlamıştır. Ülkemizde 1980’li yıldan itibaren ithal ikameci sanayileşme politikalarından ihracata dayalı sanayileşme politikalarına geçilmesi, gelir dağılımının ihracata yönelik mal ve hizmet üreten kesimlerin lehine, ithal ikameci sanayileşmeye dönük üretim yapan kesimlerin aleyhine değişmesine neden olmuştur (Öcal, 2008:264).

Gelir dağılımı eşitsizliği, günümüzde hem ulusal ve bölgesel düzeyde, hem de küresel düzeyde önemli bir sorun olmaktadır. Bu sorun son zamanlarda yarattığı etkiler bakımından varlığını daha da çok hissettirmektedir. Ülkeler arasında ve ülke içinde önemli derecede gelir farklılıklarının yaşanması, bazı insanların en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması, hem ulusal hem de uluslararası kuruluşların zorunlu olarak ilgisini bu konuya çekmesine neden olmaktadır. Bu noktada ülkeler arasında gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasının büyük çapta krizlere sebep olacağı kanısını kuvvetlendirmektedir (Üzümcü ve Korkat, 2014:138).

2.4. Gelir Dağılımını Belirlemede Kullanılan Ölçütler

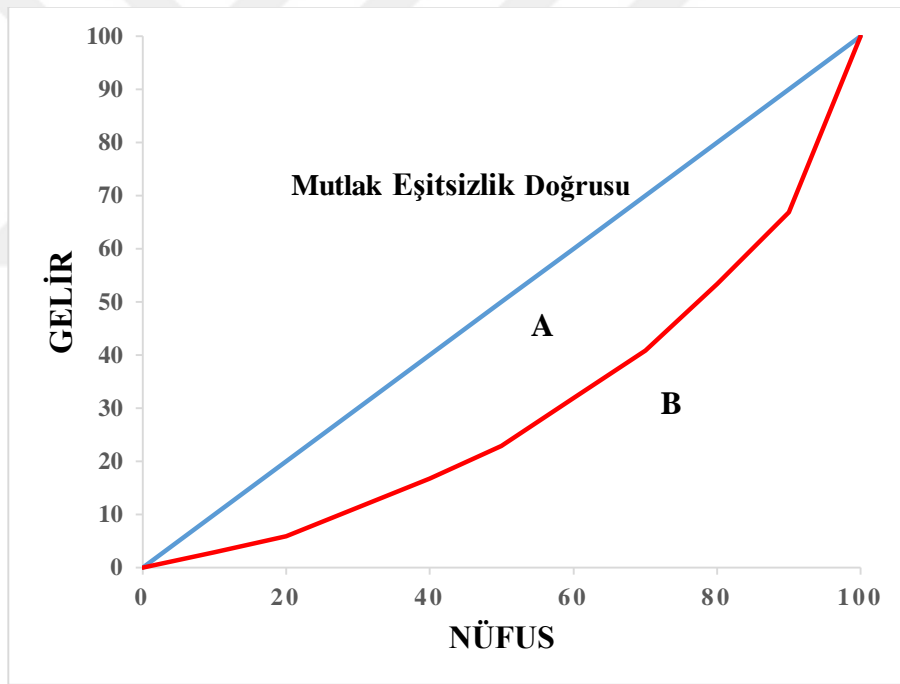
Gelir dağılımını belirlemede ve gelirden yaşanan eşitsizliği ölçmek için literatürde birden çok ölçme araçları bulunmaktadır. Lorenz eğrisi, Gini katsayısı,

Yüzde Paylar Analizi, Ters U Hipotezi, Dalton-Atkinson Ölçütü ve Theil Endeksi gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede kullanılan başlıca ölçme araçlarıdır. Ancak, literatürde gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede daha çok Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı kullanılmaktadır (Çalışkan, 2010:97).

2.4.1. Lorenz Eğrisi

Toplumda gelirin ne ölçüde eşit veya eşitlikten uzak biçimde dağıldığını göstermek için yaygın olarak kullanılan bir grafik yöntem Lorenz eğrisidir. Lorenz eğrisi, yatay ekseninde en alttan yukarı doğru nüfus veya hanehalkı yüzdelerinin, dikey ekseninde ise bunların ulusal gelirdeki yüzde paylarının gösterilmesiyle elde edilmektedir (Seyidoğlu, 2006:409).

Şekil 1. Lorenz Eğrisi

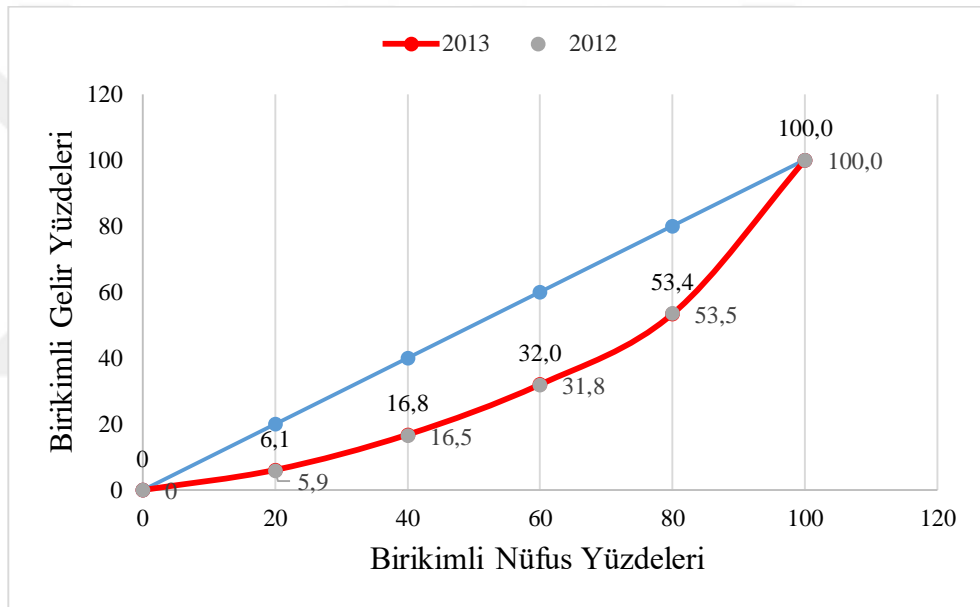

Kaynak: (Ünsal, 2005:601)

Şekil 1'de, orijinden 45 derece açıyla çıkan doğru üzerinde her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusun gelirden aldığı pay birbirine eşit olduğu gösterilmektedir. Bu nedenle bu doğruya mutlak eşitlik doğrusu denilmektedir. Eğer gelir dağılımı eşit değilse Lorenz eğrisi 45 derecelik doğrunun altında yer almaktadır ve gelir dağılımı eşitsizliği arttıkça da Lorenz eğrisi ile 45 derecelik doğru arasındaki mesafe artmaktadır.

Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusunun çakıştığı varsayıldığında bu durum teoride mükemmel eşitlik durumunu bir başka deyişle herkesin toplam gelirden eşit pay aldığını göstermektedir. Lorenz Eğrisinin tam eşitlik doğrusundan uzaklaşmasıyla daha çukur bir görünüm alması, gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliği ifade etmektedir. Gerçek hayatta bu eğri mutlak eşitlikten oldukça uzakta yer almakta ve teorik durumun gerçekleşmesinin pek mümkün olamadığına işaret etmektedir (Çetin, 2011:223).

Şekil 2. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi, 2012-2013

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013)

Şekil 2’de ise mutlak eşitlik doğrusu ile Türkiye’nin 2012 ve 2013 yıllarına ait Lorenz eğrileri gösterilmektedir. Öncelikle Lorenz eğrilerinin, mutlak eşitlik doğrusunun altında yer alması gelir dağılımı eşitsizliğinin varlığını göstermektedir. Ayrıca gelir dağılımındaki eşitsizliğini gösteren Lorenz eğrisinde Türkiye geneli için bir önceki yıla göre gelir dağılımında önemli bir değişim olmadığı eğrilerde meydana gelen çakışma ile anlaşılmaktadır (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013).

2.4.2. Gini Katsayısı

Gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliği belirlemeye yarayan bir diğer ölçüt ise Gini Katsayısıdır. Buna göre gelir dağılımı eşitsizliği İtalyan istatikçisi Corrado Gini tarafından bir katsayıyla ifade edilmekte ve bu katsayıya Gini katsayısı denilmektedir. Gini katsayısı Lorenz eğrisi ile 90 derecelik açının açıortayı arasındaki alanın dik üçgen alanına oranının rakamsal değerini ifade etmektedir. Gini katsayısı sıfır ile bir arasında değer almakta olup, sonuç sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliği azalmakta, bire yaklaştıkça ise gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır (Türk, 2007:318-319). Şekil 1'de gösterilen mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arasında kalan alan (A), mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan alana bölündüğünde (A+B) ortaya çıkan değer Gini katsayısını vermektedir.

2.4.3. Yüzde Paylar Analizi (P80/P20)

Yüzde paylar analizi yöntemine göre gelir dağılımını ölçmek için ülke nüfusu yüzde 5-10 ve 20'lik gruplara ayrılmakta ve bu grupların milli gelirden aldıkları paylar hesaplanmaktadır. Yüzde 20'lik hanehalkı gruplarının toplam gelirden aldıkları paylara göre, son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın ilk yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldıkları paya bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu şekilde gelir düzeyi en yüksek yüzde 20'lik grup ile gelir düzeyi en düşük yüzde 20'lik grup arasında toplam gelirden aldığı pay bakımından ne kadar fark olduğu görülebilmektedir. İki gelir grubu arasındaki farkın yüksek çıkması gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını; düşük çıkması ise azaldığını göstermektedir (TÜİK; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti, 2015).

Bu ölçüt Lorenz eğrisi ve Gini katsayısının hesaplanmasında bir ön aşama olarak da görülmektedir. Ancak Gini katsayısı ile Yüzde paylar ölçütü kıyaslandığında Gini katsayısı nüfusun tamamı için bir gelir eşitsizliği ortalaması verirken, Yüzde paylar ölçütü nüfusun alt ve üst gelir grupları arasındaki eşitsizliğin boyutunu göstermektedir (Çelik, 2004:63).

2.4.4. Ters U Hipotezi

Kuznets 1955 yılında geliştirdiği hipotezinde, gelir düzeyinin artmasıyla eşitsizliğin önce arttığını sonra ise azaldığını vurgulamaktadır. Buna göre gelir düzeyiyle gelir dağılımı eşitsizliğinin arasındaki ilişki ters U hipotezi olarak ifade edilmektedir. Gelir dağılımını ve gelir düzeyini gösteren eğri ise Kuznets eğrisi olarak

ifade edilmektedir. Kuznets, buradaki ilişkiyi tarımdan tarım dışı sektörler olan istihdam akışı ile açıklamaktadır. Bilindiği üzere, tarım dışı sektörlerdeki verimlilik tarım sektöründen daha yüksek olmaktadır. Çoğunlukla tarım bölgelerinden sanayi bölgelerine yapılan göç nedeniyle ilk etapta göç alan bölgelerde üretim artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Fakat elde edilen üretim artışının ilerleyen aşamaları, gelir dağılımının düzelmesine veya iyileşmesine yardımcı olmaktadır (Aktaş Kaya, 2007:46).

2.4.5. Dalton-Atkinson Ölçütü

Farklı gelir dağılımlarını gösteren Lorenz eğrileri kesiştiğinde ya da eşitsizlik ölçütleri farklı sıralamalar gösterdiğinde, bu farklı gelir dağılımları arasında doğru sıralama yapılabilmesi için Dalton Atkinson eşitsizlik ölçütü kullanılmaktadır. Dalton Atkinson eşitsizlik ölçütü, bir toplumun mevcut gelir dağılımından mutlak eşitlik durumuna geçerken vazgeçmeyi kabul ettiği gelir olarak da ifade edilebilmektedir. Değişik gelir dağılımları Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gibi ölçütlere göre sıralandığında ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilmektedir. Bu durum eşitsizliğe verilen ağırlıkların farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Verilen bu ağırlıklar değer yargılarından bağımsız olmadığı için Dalton Atkinson eşitsizlik ölçütünde bir sosyal refah fonksiyonu varsayılmakta ve çeşitli eşitsizlik ölçütleri bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden sıralanmaktadır. Bu sosyal refah fonksiyonunda toplumun eşitliğe verdiği değer sıfır ile sonsuz arasında bir değer almaktadır. Bu ağırlığın sıfır olması, toplumun gelir dağılımı konusunda kayıtsız kaldığını, bir başka deyişle gelir dağılımına önem vermediğini, ağırlığın sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişiler üzerinde durduğunu göstermektedir (Öztürk ve Göktolga, 2010:12).

2.4.6. Theil Endeksi

Theil endeksi, 1967 yılında bilgi teorisindeki entropi kavramından geliştirilmiş bir gelir eşitsizliği ölçüm yöntemidir. Özellikle düşük gelirli gruptaki gelir eşitsizliğini araştırmak için hesaplanmaktadır. İndeks 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. İndeksin 0 değeri alması mutlak eşitliği, 1 değerini alması ise maksimum eşitsizliği ifade etmektedir (Küçükaya, 2017:22)

Theil Endeksi kişiler arasında yapılan gelir transferlerini dikkate almaktadır. Örneğin, zengin bir kişiden fakir bir kişiye yapılan bir gelir transferi, bu iki kişinin

gelirleri arasındaki orana bağlı olarak endeksin değerini küçültmektedir. Ancak gelir oranları aynı olan iki kişi arasındaki transfer Theil endeksinde aynı oranda küçülmeye sebep olmaktadır (Ateş, 2015:27).

2.5. Gelir Dağılımı Teorileri

Gelir dağılımı konusunda birçok iktisat okulu tarafından araştırmalar yapılmış ve önemli çıkarsamalar ortaya atılmıştır. İktisat okulları tarafından ele alınan gelir dağılımı konusu hiç şüphesiz tarihi perspektif içerisinde değerlendirilmiştir. Gelir dağılımı üzerine iktisat okullarının teorik çıkarsamalarını Fizyokratik Gelir Dağılımı Teorisi, Klasik Gelir Dağılımı Teorisi, Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi ve Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi olarak incelemek mümkün olmaktadır.

2.5.1. Fizyokratik Gelir Dağılımı Teorisi

18. yüzyılın ikinci yarısında, Fransa’da gelişen Fizyokrasiyle birlikte, iktisadi düşüncede “okul” çağının başladığı söylenebilmektedir. Fizyokratların iktisadi düşüncesi 1760- 1770 yılları arasında etkili olup 1780 yılında etkisini yitirmiştir. Fizyokratlar Adam Smith gibi birçok klasik iktisatçının düşünce sistemini etkilemiştir (Kazgan, 1974:60).

İktisadi anlamda gelir dağılımı konusunu ilk kez ele alan Fizyokratlara göre tek verimli sektör tarım sektörü olmaktadır. Dolayısıyla bu teori de tarım sektörü üzerine oluşturulmuştur. Fizyokrat okulunun temsilcisi Dr. F. Quesnay ilk defa bir gelir alanı şeması ortaya koymuştur. Bu şemada, üretilen tarımsal ürünün toplumdaki sınıflar arasındaki dağılımı ve harcanması gösterilmektedir. Quesnay’ın bu şeması ayrıntılı olarak incelendiğinde, toplumun toprak sahipleri verimli sınıf olan çiftçiler ve kısır sınıf olan sanayici ve tüccarlar olmak üzere üçe ayrıldığı görülmektedir. Burada üretilen net ürünün nasıl paylaşıldığı ele alınmaktadır. Bu şemaya göre çiftçiler, topraktan sağladıkları net geliri toprak sahibine kira olarak ödemektedirler. Çiftçiler ve toprak sahipleri ise sanayi malı satın almak için sanayi ve ticaret kesimine gelir aktarımında bulunmaktadırlar (Tosun, 2016:14).

Sonuç olarak Fizyokratlar, tarımdan doğan gelirin nasıl paylaşıldığını açıklamaya çalışmışlar ve bunu genel hatlarıyla ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu teori tarım sektöründe yapılan üretim ve buna bağlı ortaya çıkan bölüşüm ilişkilerinin belirlenmesine yönelik öncü bir teori olarak da değerlendirilmektedir. Ancak Quesnay’ın oluşturduğu şemada denge şartları statik bir ekonomi için

gösterilmektedir. Bu nedenle bugünün gelişen ve değişen ülke ekonomileri açısından bu modelin bir geçerliliği bulunmamaktadır (Uysal, 1997:13).

2.5.2. Klasik İktisat Gelir Dağılımı Teorileri

Klasikler, gelirin yalnızca doğuşu ve kullanışı ile değil dağılımını da araştıran bir iktisat okuludur. Klasikler gelir dağılımını; ücret, rant ve faiz olmak üzere üç faktörlü bir model olarak incelemektedir. Klasik İktisatçılardan A. Smith ve David Ricardo üretim faktörlerinden elde edilecek hâsılanın, toprak sahipleri, müteşebbis ve işçiler arasında nasıl dağıldığına ilişkin bir takım fikirler öne sürmüşlerdir. Adam Smith'e göre emek talebi, sermaye arzına bağlıdır ve ücretlerdeki artış, kar oranlarını düşürmektedir. Ricardo bu durumu teorinin temel taşı yaparken, Marx da gelir dağılımı teorisinde buradan hareket etmiştir. Dolayısıyla, her üç iktisatçı da kar payında düşme eğilimi olacağı konusunda benzer görüşü savunmuş, hatta Marx daha ileriye giderek reel ücretler sabit kalsa bile, kar payının düşeceğini kabul etmiştir. Bu kapsamda Klasik iktisat teorisinde, gelir dağılımına ilişkin en önemli görüşler A.Smith, David Ricardo ve Karl Marx'a aittir (Kubar, 2009:21).

2.5.2.1. Adam Smith Gelir Dağılımı Teorisi

Klasik İktisat Okulunun temelleri Adam Smith'in 1776 yılında 'Milletlerin Zenginliği' adlı kitabını yayınlamasıyla ortaya çıkmıştır. Smith zenginliğin kaynağını emek faktörü olarak görmektedir. Smith'e göre emek tüm şeylerin ilk fiyatı ve onları satın almak için ödenen gerçek satın alma değeri olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Smith gelir dağılımı konusunu iki yönden ele almıştır. Bunlardan ilki ücret, kar ve rantı fiyat kuramı ile ilişkilendirerek açıklaması, ikincisi ise yaratılan toplam ürünün emek, sermaye ve toprak sahipleri arasında dağılımının incelemesi şeklindedir (Öztürk, 2010:61-62).

Öncelikle Smith'in ücret ve kar düzeyini fiyat kuramıyla açıklamasına bakıldığında malın fiyatının ücret, rant ve kar olmak üzere üç unsurdan oluştuğu görülmektedir. Burada ücret emeğin, kar sermayenin, rant ise toprak sahiplerinin fiyatı olmaktadır. Buna göre, bu üç unsur hem gelirin kaynağı hem de bir malın diğer mallara göre olan değerini belirlemektedir. Ücret ve karlar yüksek olursa malın fiyatı yüksek, düşük olursa da fiyatlar düşük olmaktadır. Gelir dağılımı konusundaki bir diğer görüşünde ise bir ülkenin bir yıl içerisinde üretim sonucunda elde ettiği ürünün, üç gelir grubu arasında dağıldığını ve buradan toplam gelirden işçilerin ücret, sermaye

sahiplerinin kar ve toprak sahiplerinin de rant şeklinde paylar aldıklarını belirtmektedir. Smith'in bu görüşü fonksiyonel gelir dağılımının çerçevesini oluşturmaktadır (Öztürk, 2010:62).

Adam Smith, dağılımın nasıl gerçekleştiğine ilişkin bazı açıklamalar yapmasına karşın, bütünüyle bir gelir dağılımı teorisi oluşturma iddiasında olamamıştır.

2.5.2.2. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Klasik iktisat okulunun bir diğer temsilcisi de David Ricardo'dur. Ricardo'ya göre iktisat bilimi, ulusların zenginliğinin kaynağı ile değil, üretim sonucu yaratılan ürünün üretime katılan üretim faktörleri arasında dağılımını benimseyen yasaların ortaya çıkarılmasıyla ilgilenmesi gerekmektedir (Öztürk, 2010:63).

Ricardo 1821 yılında yazdığı "The Principles of Political Economy and Taxation" (Ekonomi Politik ve Vergilendirme İlkeleri) isimli eserinde, elde edilen gelirin üretim faktörleri arasında nasıl paylaşılması gerektiği konusuna dikkat çekmiştir. Ricardo, eserinde iktisat biliminin en önemli sorununun ülke ekonomisini meydana getiren unsurların bilinmesi olarak görülmesini ve buna karşılık gelirin ne şekilde dağıtılacağı konusunun ise açıklığa kavuşturulamayışını eleştirmiş ve bu konuda bir gelir dağılımı teorisi geliştirmiştir (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, 2016:153).

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde ekonomi, sanayi ve tarım olmak üzere iki kesime ayrılmaktadır. Ekonominin genel gelişimi açısından önemli olan kesim ise tarım kesimi olmaktadır. Teori, üç ana varsayımdan oluşmaktadır. Bu varsayımlardan ilki, tarım arazisinin sınırsız ve her tarım arazisinin aynı kaliteye sahip olmadığı, bu nedenle de tarımın azalan verimler yasasına tabi olduğu belirtilmektedir. İkinci varsayımda ise, ücretlerin asgari geçim düzeyinin üstüne çıkması halinde nüfusun hızla artacağı ve bu düzeyin altına düşmesi durumunda ise azalacağı öngörülmektedir. Son olarak üçüncü varsayımda iktisadi gelişmede anahtar bir role sahip olan sermaye birikimi için gerekli olan kârın, son derece önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:1).

Ricardo gelir dağılımını, büyümeyi devam ettirecek bir unsur olarak görmekte ve söz konusu teoriyi rant ile kâr arasındaki karşılıklı ilişkileri üzerine kurmaktadır. Ricardoya göre yatırımlar ve yatırımlar sonucu elde edilen sermaye birikimi büyümeyi etkilemekte ve bu sermaye birikimi de kâr olgusu tarafından belirlenmektedir. Kâr,

toplam gelirden ücret ve rantın çıkarılması ile oluşmaktadır. Azalan verimlerden dolayı toplam hasıla gittikçe daha az artacağından, asgari geçim düzeyindeki doğal ücret gelirleri ile rant gelirleri payı toplam hâsıla içinde artmaktadır. Bu durumda kâr payı oranı azalarak sermaye birikimine engel olmakta ve sonuç olarak da büyüme durmaktadır. Böylece ekonomi uzun dönemli durgunluğa girmektedir (Doğan ve Uzunhasanoğlu, 2007:14).

Ricardo gelir dağılımı teorisinde, üretimde kullanılan emek faktörü gelirin geçimlik ücret seviyesinde verilmeye devam edilmesi durumunda, gelir dağılımının toprak sahipleri lehine, işçilerin ise aleyhine bozulacağını ifade etmektedir. Ancak bu öngörü, gelirin dağıtılmasında mülkiyet haklarının kamusallaştırılması tedbirini içermemektedir. Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi, gerçek hayatta sanayi sektörünün tarım sektörüne oranla daha hızlı gelişmesi, sabit sermaye artışı ve teknik ilerlemelerle azalan verimler durumunun ortaya çıkmaması, ekonomide sürekli olarak tam istihdam koşullarının oluşmaması nedeniyle eleştirilmektedir (Rakıcı, 2008:19).

2.5.2.3. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Marx'ın gelir dağılımı teorisi Artı-değer teorisi olarak adlandırılmaktadır. Marx, kapitalist meta üretiminde(satışa konu olan ürünlerin üretiminde) para-meta-para döngüsünün var olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre satışa konu olan malın üretimi için döngüye giren para miktarı ile döngüden çıkan para miktarı arasında, döngüden çıkan para lehine bir fark bulunmaktadır. Burada meydana gelen fark artı-değeri oluşturmaktadır. Marx bu kavramı ayrıca somutlaştırarak da anlatmaktadır. Buna göre günlük geçim ihtiyaçlarının temini için günde altı saatlik bir emeğin kâfi olduğu bir piyasa varsaymaktadır. Bu piyasadaki bir işçinin günde altı saatten fazla çalışarak ürettiği herhangi bir metaya kattığı her değere artı-değer adını vermektedir (Bükey, 2016:45-46).

Marx'ın dağılım teorisi ile Ricardonun dağılım teorisi karşılaştırıldığında aralarında benzerliklerin olduğu kadar farklılıklar da bulunmaktadır. Benzerlik olarak her iki teoride de ücretler iktisadi gelişmelerden etkilenmemektedir. Ricardo ücretleri asgari yaşam düzeyinde sabitlediği halde Marx daha da ileri giderek sürekli bir yoksullaşmanın varlığından söz etmektedir. Buna karşılık iki teoriye ilişkin farklılıklara göre, Ricardo bir malın değer kazanmasında sermaye ve toprağın da katkısının olduğunu belirtirken Marx sermaye ve toprağın hiçbir katkısının olmadığını

ileri sürmektedir. Marx piyasadaki bir işçinin günlük çalışma saatinden fazla çalışmasıyla oluşan artı-değerin sermaye sahibi tarafından sömürüldüğünü düşünmektedir (Çiftlikli, 1995:25).

Öte yandan Marx, sermaye faktörünün üretime hiçbir katkısının olmadığını ileri sürse de işgücü piyasalarında durum bu şekilde gerçekleşmemektedir. Buna göre üretim sürecinde eşit oranda harcanan iki işgücünün piyasada ortaya çıkardığı ürünlerden marka sahibi kurumsal bir firmanın ürünü daha fazla tutulmakta ve daha fazla bir ücretten satılmaktadır. Burada sermaye faktörü devreye girmektedir. Ayrıca Marx'ın teorisinde ileri sürdüğü artı değer tamamı sermayedarlara kar olarak geçmemektedir. Enflasyon farkları ve işletmenin diğer giderleri de artı değerlerden karşılanmaktadır (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, 2016:154). O halde Marx'ın teorik çıkarsamaları ile gelir dağılımının sermaye sahipleri lehine, işçi sınıfının ise aleyhine bozulacağını söylemek mümkün olmaktadır.

2.5.3. Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Neo-Klasik İktisatta gelir dağılımı teorisi fayda değer teorisi üzerine kurulmuştur. Neo-Klasik İktisadın temsilcilerinden olan John Bates Clark'a göre tam rekabetin hâkim olduğu bir piyasada, üretim faktörlerinin katıldıkları üretimden aldıkları payı, üretime katılan son birimlerin üretime yaptığı katkı belirlemektedir. Bu katkıya, marjinal verimlilik denilmektedir. Bu durumda her üretim faktörü üretimden marjinal verimlilik kadar pay almaktadır. Yani üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri azaldığı zaman milli gelirden aldıkları pay da düşmektedir. Clark'ın teorisinde hem emek hem sermaye sabit varsayıldığından toplam gelir iki faktör arasında dağılmakta, geriye hiçbir artık kalmamakta ve her üretim faktörü, yarattığı değere eşit bir gelir elde ettiğinden gelir dağılımı da eşit şekilde gerçekleşmektedir (Çiftlikli, 1995:28).

Neo-Klasik iktisattaki önemli bir diğer gelir dağılımı teorisi de Alfred Marshall'a ait olan teoridir. Marshall gelir dağılımı teorisini, değer teorisini üretim faktörlerinin fiyatlandırılmasıyla ilişkilendirerek oluşturmaktadır. Marshall, gelir dağılımı konusunda marjinal verim teorisinden ayrılmaktadır. Faktör gelirlerinin, bir başka deyişle üretim faktörlerinin fiyatları, mal ve hizmetler piyasasında nasıl arz ve talebe göre bir malın fiyatı belirleniyorsa, benzer şekilde belirleneceğini ifade etmektedir. Bu nedenle, Marshall'a göre milli gelir; emek, sermaye, toprak ve

girişimci arasında arz ve talep koşulları tarafından belirlenmektedir. Ayrıca Marshall gelirin belirlenmesi konusunda, faktörün piyasa arz ve talep koşullarının etkili olduğunu belirtmesine rağmen, tam rekabet ve azalan getiri varsayımı altında her firmanın marjinal verimliliğini göz önüne alarak marjinal maliyetinin ve marjinal hasılasının eşitliğini sağlayacak şekilde faktör istihdam ettiğini söylemektedir (Küçükkalay, 2011:274).

Neo-Klasik gelir dağılımında, gelirin bireyler arasındaki bölüşümü, üretim faktörlerinin bireyler arasındaki dağılımına ve üretim faktörlerinin fiyatlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Sınıflar arası gelir dağılımı söz konusu olmamaktadır. Üretim faktörlerinin fiyatlandırılma sorunu toplumsal, kurumsal ve siyasi etkenlerden bağımsız olarak incelendiği için gelir dağılımı, üretim sürecinin nesnel koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönü ile Neo-Klasik gelir dağılımı, sınıfsal bölüşüm ve sermaye birikimini incelememektedir. Üretim faktörleri ve bunların bireyler arasındaki dağılımı veri olarak kabul edilerek bunların toplumsal refah üzerindeki etkileri açıklanmaktadır (Pişkin, 2008:69).

2.5.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi

Keynes gelir dağılımı konusunda birçok görüş bildirirse de sistemli bir gelir dağılımı teorisi ortaya koymamaktadır. Ancak onun görüşünün etkisinde kalarak Kenneth Ewarth Boulding ve Nicholas Kaldor gibi iktisatçılar Keynesyen gelir dağılımı teorisi oluşturmaya çalışmışlardır. Bu iktisatçılar içerisinde Boulding'e göre milli gelirin ücretler ve diğer faktörler arasındaki dağılımı yalnızca toplu sözleşmelere, ücret pazarlıklarına ve müteşebbislerin kabiliyetlerine bağlı değil; aynı zamanda ekonomideki yatırıma, tasarrufa ve likidite tercihine göre de belirlenmektedir. Ayrıca Boulding, devlet iç borçlanma faizlerinin de gelir dağılımına doğrudan etki ettiğini bildirmektedir. Bu bağlamda faiz oranlarının düşmesi eşitsizliği azaltmakta iken yükselmesi eşitsizliği arttırmaktadır. Ayrıca rekabet koşullarının da gelir dağılımı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Tekel gücü arttıkça emek sermaye karşısında zayıflamakta ve üretimden aldığı pay giderek azalmaktadır. Bunun sonucunda da emek faktörü aleyhine gelir dağılımında bozulma görülmektedir (Bükey, 2016:42).

Neo-klasik iktisatta gelir dağılımını belirleyen faktör marjinal verimlilik iken; Kaldor'un geliştirdiği gelir dağılımı teorisine göre bu faktör marjinal tasarruf eğilimidir. Kaldor'un teorisine göre gelir grupları işçiler ve sermayedarlar olmak üzere

ikiye ayrılmaktadır. Her grubun kendine ait marjinal tasarruf eğilimleri bulunmaktadır. Sermayedarların marjinal tasarruf eğilimleri işçilerin marjinal tasarruf eğilimlerine göre nispeten daha yüksek olmaktadır. Bu noktada işçiler ile sermayedarların marjinal tasarruf eğilimleri arasındaki fark gelir dağılımı eşitsizliğinin durumunu belirlemektedir. Bu iki eğilim arasındaki fark ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Bükey, 2016:43). Kısaca Keynesyen gelir dağılımı teorisinde gelir dağılımı konusundaki problemlerin varlığı kabul edilmekte ve devletin iktisat politikalarıyla aktif bir rol alarak gelir dağılımına müdahale etmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

2.6. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte bu faktörler gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğin nedenlerine de açıklama getirmektedir.

2.6.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı

Gelir elde etmenin koşulu üretim faktörlerine sahip olmak ve bunları üretimde kullanmaktır. Milli gelir emek ve servet gelirlerinin toplamından oluştuğu için gelir dağılımını etkileyen faktörler: emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve faktör fiyatları şeklinde sıralanmaktadır. Emeğin dağılımında, kişiler arasında çeşitli açılardan farklılıklar bulunmaktadır ve bu farklılıklar gelir dağılımında eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu farklılıklar kişilerin yetenekleri, eğitim durumları, çalışma koşulları, tecrübeleri vs. gibi durumlardan kaynaklanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:5).

Eğer emeğin vasfı bütün insanlarda aynı olsa idi ücretler arasındaki eşitsizlikler, farklılıklar çok azalardı. Çünkü böyle bir durumda bütün insanlar aynı işleri yapabilecek duruma gelirlerdi. Bu nedenle ücretler arasındaki farklılığın başlıca nedeni emeğin vasfından ileri gelmekte ve kişisel kabiliyet farklılıkları ikinci derecede rol oynamaktadır. Vasıflı iş gücü elde etmenin en önemli yolu ise eğitimden geçmektedir. Yüksek ücretli iş kollarına ve mesleklere emek arzını arttırmak ancak eğitim olanaklarını herkese eşit bir şekilde sunulması ile mümkün olmaktadır (Türk, 2007:320).

Emek faktörünün dağılımını değerlendirirken hem emek arzı hem de emek talebi önemli olmaktadır. Emek faktörünün geliri olan ücretin farklılık göstermesi emeğe olan talepten kaynaklanabilmektedir. Buna göre arzu edilen vasıflı emeğe olan talebin fazla olması durumunda ücret seviyesi yükselirken vasıfsız emeğe olan talebin

az olması durumunda ise ücret seviyesi düşmektedir. Bu durum her ki işgücü arasında ücret farklılığı yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca emek arzını belirleyen ücret dışında birçok faktör bulunmaktadır. Emegın sahip olduğu yetenek, işin zahmeti, işin riski, gibi faktörler de emek arzını belirlemektedir. Dolayısıyla ekonomik sistem içerisindeki emek talebi ve emek arzından kaynaklı bütün bu olumsuzlukları kaldırmak mümkün olamadığından gelir dağılımı eşitsizliği yaşanmaktadır (Özbilen, 1999:483).

Ayrıca emeğin hareketliliği de gelir dağılımını etkileyebilmektedir. İşgücünün yatay olarak kırsal kesimlerden kentlere ve yurt dışına göç etmesi gelir dağılımını etkileyebilen bir unsurdur. Buna göre kentlerde kırsal kesimlere göre kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanma, iş bulma ve yüksek gelir elde etme imkânları bulunmaktadır. Benzer durum yurtdışında da yaşanmaktadır. Yurt dışı ve yurt içi ücret farklılığı, gelir dağılımını etkileyen bir başka faktördür. Ayrıca gelir dağılımını işgücünün eğitim imkânlarından yararlanmak amacıyla hareket etmesi de etkilemektedir. Bu durum işgücünün dikey hareketliliği olarak ifade edilmektedir. İşgücünün dikey hareketi ücret farklılıklarına ve dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaktadır (Karluk, 2002:58).

Gelir dağılımını etkileyen bir diğer önemli faktör ise servet dağılımıdır. Servet dağılımı, toplumu oluşturan bireyler arasındaki gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Nitekim sahip olunan servet ve bu servetlerden elde edilen gelirlerin dağılımı, farklı kişi ve grupların elde ettiği gelirler arasında önemli farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca servet dağılımı, vasıflı işgücü dağılımına kıyasla daha eşitsiz bir dağılım gerçekleşmektedir. Toplumun küçük bir kısmını oluşturan kesimin özel servetlerin çok büyük bir kısmını elinde bulundurması gelir dağılımı eşitsizliğine yol açmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri ise, işgücünün vasıflarının arttırılabilmesinin sınırlı olması, buna karşılık servet edinmenin sınırsız olmasıdır bir diğer neden ise gelirlerin tamamının çalışılarak elde edilememesidir (Kurban, 2010:74).

Öte yandan servet sahibi kişilerin toplumun diğer kesimlerine göre gelir elde etmeleri daha kolay olmaktadır. Aynı şekilde yüksek gelirli bir bireyin düşük gelirli bir bireye göre servet biriktirmesi daha kolaydır. Dolayısıyla servet biriktirme ile gelir düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Pozitif yönlü bu ilişki servetin

toplumun geniş sosyal tabakalarına yayılmasına neden olmaktadır. Buradan kaynaklanan gelir dağılımı eşitsizliği sorunu ise servetten elde edilen gelirlerin daha ağır bir şekilde vergilendirilmesi ile çözülebileceği düşünülmektedir. Bu eşitsizliği belli oranda telafi edecek olan servet üzerinden alınacak dolaysız vergilerin olmayışıyla meydana gelen servet dağılımındaki dengesizlik gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha da artmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2013:44).

Faktör fiyatları da gelir dağılımını etkilemektedir. Faktör fiyatları; ücret, faiz, rant ve kar gibi üretim faktörleri fiyatları anlamına gelmektedir. Faktörler düşük fiyatlı mesleklerden yüksek fiyatlı olanlara doğru hareket etme eğilimine girmektedir. Fiyatların düşük olduğu sektörlerde arz edilen miktarlar azalmakta ve neticede ortaya çıkan bu eksiklik fiyatları yükselmeye zorlamaktadır. Fiyatların yükseldiği mesleklerde ise faktör arz miktarları yükselmekte ve sonuçta ortaya çıkan fazlalık faktör fiyatlarını azalma yönünde zorlamaktadır. Bu hareket transfer için bir güdü kalmayana dek, yani faktör fiyatları eşitlenene kadar sürmektedir. Faktör fiyatı farklılığı, tüketici birimler arasındaki gelir dağılımını fiyatı değişen faktörün lehine ya da aleyhine değiştirmektedir. Burada gelir dağılımını asıl etkileyen şey fiyatların artışından ziyade bütün fiyatların aynı oranda artmamasıdır. Bütün fiyatların artması ile enflasyon olmasına rağmen gelir dağılımı bu durumdan etkilenmeyecektir. Ancak bir tek fiyatın artması mal satın alanın gelirinin farklılaşmasına neden olacağından reel gelirinin azalmasına yol açacaktır ve bu durumda gelir dağılımını etkileyecektir (Aktan ve Vural, 2002:6).

2.6.2. Ülke İçerisinde Uygulanan Politikalar

Gelir dağılımına etki eden bir diğer faktör de ülke içerisinde uygulanan politikalarlardır. Uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerinde dolaylı etkileri bulunmaktadır. Örneğin ücretlerin enflasyon oranının altında zamlarla reel değerinin düşürülmesi, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere tercih edilmesi, gelir vergisinin ilk dilimini yüksek olması, gelir vergisi dilimlerinin enflasyon oranının altında yükseltilerek vergi yükünün arttırılması ve ücretler üzerindeki vergi yükünün yüksek olması şeklinde uygulanan politikalar fonksiyonel gelir dağılımının emek aleyhine, bölgesel gelir dağılımının geri kalmış bölgeler aleyhine, sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine son olarak kişisel gelir dağılımının da en düşük gelir grupları aleyhine gerçekleşmesine neden olmaktadır (Özdal, 2009:38).

2.6.3. Enflasyon ve İşsizlik

Genel fiyat seviyesindeki sürekli artış olarak tanımlanabilen enflasyon, istikrarsız bir ekonominin göstergesi olarak görülmektedir. Enflasyon, gelir ve servetin reel değerinde azalmaya neden olduğu için gelir dağılımını bozucu etkiye sahiptir (Pişkin, 2008:57).

Yüksek gelire sahip grupların enflasyon karşısında genellikle kendilerini koruyacak imkânlarla sahip olması buna karşılık sabit gelirlilerin fiyat artışlarına paralel olarak gelirlerini arttırma imkânına sahip olmamaları ve reel olarak gelirlerinin enflasyon karşısında azalması nedeniyle enflasyon kişisel gelir dağılımının en düşük gelir grubu aleyhine gerçekleşmesine neden olmaktadır (Pehlivan, 2009:28). Enflasyon zengini daha zengin fakiri ise daha fakir konuma getiren bir ekonomik istikrarsızlık olarak görülmektedir.

Özellikle Türkiye’de gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden biri enflasyondur. 1980 sonrası dönemde dışa açık sanayileşme politikaları çerçevesinde alınan tedbirler sonucunda enflasyon oranının hızla yükseldiği ve uzun yıllar çift haneli rakamlarda kaldığı bilinmektedir. Uzun yıllar yüksek-kronik enflasyon yaşayan bir ülkede enflasyon, dolaylı ve dolaysız maliyetler getirmektedir. Ekonomiye en önemli maliyeti ise, kaynak ve gelir dağılımının bozulmasıdır. Geleneksel yaklaşıma göre enflasyon ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yüksek enflasyon dönemlerinde toplumdaki borç veren kesimden borç alan kesime refah transferi olmakta, bu da gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır (Gülmez ve Altıntaş, 2015:33).

Gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri de işsizliktir. İşsiz kalan kişilerin üretim sürecine katılamamaları, gelir elde etme imkânından yoksun olmalarına neden olmaktadır. Üretimin arttırılarak işsizliğin azaltılması gelir dağılımı eşitsizliğinin derinleşmesinin önlenmesinde ve yoksulluğun giderilmesinde en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Çalışkan, 2010:95). İşsizlikte meydana gelen bir artış, gelirleri tamamen ya da çoğunlukla ücret türünden olan ve işini kaybeden bireylerin gelirlerini önemli ölçüde azaltacağından, gelir dağılımı eşitsizliğini derinleştirmektedir. Öte yandan işsizlikte meydana gelen artışla birlikte örgütlü olmayan işgücünün gerçek ücretlerinde düşüş olma ihtimali de yüksektir. Bu yönüyle işsizlik artışının gelir dağılımını daha da bozması söz konusu olmaktadır. Ayrıca

işsizliğin nedenleri incelendiğinde gelir dağılımını bozucu nedenlerle aynı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki sorunun birbirine benzer çözümleri bulunmaktadır (Tiryaki, 2013:386).

Sonuç olarak, enflasyon ve işsizlikte meydana gelen artışın ekonomi üzerinde çok yönlü etkilerinin olmasının yanı sıra gelir dağılımı üzerinde de direkt ve dolaylı olarak olumsuz etkileri söz konusudur. Öyle ki bu etkiler gelir dağılımında uzun dönemde de görülmektedir ve özellikle düşük gelirli kesimin aleyhine gelir dağılımının değişmesine neden olmaktadır.

2.6.4. Ekonomik Büyüme

Gelir dağılımı ve ekonomik büyüme birbiri ile ilişkili iki kavramdır. Büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini iktisat literatüründe ilk kez Kuznets ele almaktadır. Kuznets hipotezinde, düşük gelir seviyeli ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin nispeten daha az olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan Kuznets'e göre bir ülkede ekonomik büyümenin artışıyla birlikte büyümenin ilk safhasında gelir dağılımında eşitsizlik artma eğiliminde olmakta, ileri safhalarında ise gelir dağılımı eşitsizliği azalma eğilimine girmektedir (Sezen ve Eteman, 2017:469). Büyümenin ilk safhalarında yüksek gelirli toplum içerisinde tasarruf yapabilen tek grubu oluşturmakta, nüfusun en düşük gelirli kısmı ise yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabildiğinden tasarruf yapamamaktadır. Bu safhada, sermaye kıt bir kaynak olduğundan, yüksek gelirli yaptıkları tasarruflardan yüksek gelirler elde edebilmekte ve bu da daha da zenginleşmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır. Ancak büyümenin ileri safhalarında kıt kaynak olan sermaye bollaştığından, düşük gelir grubundakiler de tasarruf yapabilmekte ve gelir sağlayabilmektedir. Bu durum zamanla gelir dağılımının düzelme eğilimine geçmesine neden olmaktadır. Ekonomik büyümenin bu iki farklı aşamasında zamanla gelir eşitsizliğinin çizdiği bu yol ters-U şeklinde bir seyir izlemektedir. Bu nedenle Kuznets'in bu hipotezi ters-U hipotezi olarak adlandırılmaktadır (Çakmak ve Tosun, 2017:35).

Kuznets'in hipotezini geliştiren Robinson'un modelinde, başlangıçta ekonominin büyük çoğunluğunun tarım ve kırsal sektörden oluştuğunu iddia etmektedir. Buna göre tarım sektöründe çalışan kişiler diğer sektörlerde çalışanlara göre daha düşük gelir elde etmektedir. Bu nedenle bu sektörde göreceli olarak daha az

eşitsizlik söz konusu olmaktadır. Tarım sektöründe yaşanan duruma karşılık, sanayide ve kentsel sektörde kişi başına gelir yüksek olup göreceli olarak daha fazla gelir eşitsizliği bulunmaktadır. Ekonomik gelişme ile birlikte istihdam da tarımdan sanayiye yönelmektedir. Tarım sektörüne göre, daha yüksek gelir elde edilmekle birlikte, gelir dağılımı eşitsizliği de giderek artmaktadır. Dolayısıyla, gelişmenin ilk aşamalarında gelir artarken, gelir dağılımı eşitsizliğinde de buna paralel bir artış yaşandığı söylenebilmektedir (Özdemir, Emsen, Gencer ve Kılıç, 2011:440).

Kuznets ve Robinson'un dışında büyümenin gelir dağılımı ile olan ilişkisinde başka görüşler de yer almaktadır. Kuznets'in aksine Klasikler büyümenin itici gücü olarak tasarrufları görmektedirler. Klasiklere göre yüksek kar oranları sermaye birikimine, bu da daha fazla yatırıma yol açmaktadır. Yatırım düzeyi tasarruf oranları tarafından belirlendiğinde ve kapitalistlerden işçi sınıfına doğru gelirin yeniden dağılımı tasarruf oranlarını azalttığına, ekonomik büyüme yavaşlamaktadır. Sonuç olarak büyüme ve gelir dağılımı arasında bir karşılık söz konusudur.

Keynes ise eşitsiz gelir ve servet dağılımının tam istihdamın sağlanmasını engelleyeceğini ileri sürmektedir. Keynes'e göre gelirin yeniden dağılımını sağlayan önlemler tüketim eğilimini arttırarak büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Bu durum da gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasında bir etkileşim olduğuna işaret etmektedir (Doğan , 2015:24).

2.6.5. Küreselleşme

Dünya ülkelerinin birbirleriyle etkileşim halinde olması durumuna küreselleşme denir. Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisine yönelik iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı yönündeki düşüncedir. Neoliberal iktisatçılar, küreselleşme sürecinin devletin ekonomiye olan müdahalesinin azalmasına neden olduğunu, öte yandan bu durumun kaynakların daha verimli kullanılmasıyla birlikte üretkenliği arttırdığını savunmaktadır. Buna göre az gelişmiş ülkelerde daha yüksek kar oranları olması nedeniyle sermaye az gelişmiş ülkelere doğru akmaktadır. Bu şekilde az gelişmiş ülkeler tasarruf kapasitelerinin üzerinde yatırım yapabilmekte, teknoloji mallarına olan ihtiyaçlarını gidermekte ve böylece daha hızlı büyüyebilmektedir. Az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki fark bu şekilde kapanırken, ülke içinde gerçekleşen gelir dağılımı da küreselleşmenin getirdiği serbest

ticaretle birlikte iyileşme eğilimine girmektedir (Uysal ve Vatansever, 2016:1250). Ayrıca küreselleşme yönünde uygulanan politikaların ülke içerisinde rekabeti ve etkinliği arttırdığını, küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerde ihracat ve büyümede önemli fırsatlar sunduğunu, gelir ve yaşam standartlarını arttırarak yoksulluğu tüm dünyada azalttığını ileri sürmektedir (Konukman ve Çiftçi, 2008:61).

Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisine yönelik bir diğer görüş ise Neoliberallerin aksine küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki yaratacağı şeklindedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sermaye, ülkeler arasında eşit dağılmamakta, ücretler az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında eşit dağılamamaktadır. Dolayısıyla bu sürece katılan tüm ülkelerde hızlı büyüme gerçekleşmemekte, hızlı büyüyen ekonomilerde ise söz konusu büyümenin toplumun tüm katmanları tarafından hissedilememektedir. Bu nedenle hem ülkeler arasındaki hem de ülke içindeki gelir dağılımında eşitsizlik giderek artmaktadır (Uysal ve Vatansever, 2016:1251).

Küreselleşme sürecinin ne zaman başladığı konusunda yazarlar arasında fikir birliğine varılamamıştır. Ancak küreselleşmenin etkilerinin daha çok 1970'li yıllar itibariyle görüldüğü ve bu etkilerin 1990'lı yıllardan sonra arttığı söylenebilmektedir. Birleşmiş Milletler'in (BM) 1999 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'ndan (HDR) küreselleşme ile dünyadaki gelir eşitsizliğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu raporda ayrıca 1997 yılı itibariyle dünya nüfusunun en zengin ülkelerinde yaşayan ve yüksek gelir grubuna giren yüzde 20'sinin dünya gelirinin yüzde 86'sını almaktayken, en yoksul ülkelerde yaşayan ve düşük gelir grubuna giren yüzde 20'nin aldığı payın sadece yüzde 1 olduğu tespit edilmiştir. Rapora göre, en zengin yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20 arasındaki gelir farkı anormal derecede artmıştır. Ayrıca raporda küreselleşmenin ülke ekonomilerine büyük fırsatlar sunduğu fakat bu fırsatların özellikle güçlü ekonomiler için geçerli olduğu vurgulanmaktadır (Akbaş, 2012:124).

Öte yandan küreselleşme süreci, ülkelerin politika değişikliğine gitmelerine neden olmaktadır. Küreselleşmenin gerektirdiği politika değişiklikleri ise; Mal ve sermaye hareketlerinde serbestleşme, sermaye akışını engelleyecek normların düzenlenmesi ve devletin ekonomideki ağırlığının giderek azaltılması şeklindedir. Sermayenin karlılığının gözetin ve sermayedarların kar maksimizasyonu amaç edinen bu politika değişiklikleri ise gelir dağılımını emek kesimi aleyhinde olumsuz yönde etkilemektedir (Yeldan, 2000:3). Ayrıca küreselleşme ile birlikte özelleştirmelerin

arttığı, devletin sağlık ve eğitimdeki rolünün ayrıca vergilerin ve kamu harcamalarının giderek azaltıldığı, daha pasif para ve maliye politikalarının uygulandığı, hemen hemen her şeyin piyasa mekanizmasına bırakıldığı bir başka deyişle ülke içerisinde deregülasyonun⁶ uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamalarla birlikte sosyal devlet anlayışının geri planda kalması, özellikle düşük ve orta gelirli gruplar üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır (Baş, 2009:50).

Küreselleşme ile birlikte, hükümetlerin sosyal güvenlik, eğitim, sağlık alanlarına kaynak aktarımı da güçleşmektedir. Yabancı yatırımcıları çekmek için dış ticarete yönelik korumacı uygulamaları gevşetmek ve vergi rekabetine girişmek zorunda kalan hükümetlerin, vergi tabanında meydana gelen erimeye bağlı olarak, vergi toplama imkânında azalma meydana gelmektedir. Bu durum hükümetlerin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerini yerine getirmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu süreç, toplumun büyük çoğunluğunun yoksullaşması ve yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmasına ve dolayısıyla gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır (Tiryaki, 2013:153).

Küreselleşme sonucunda ülkeler arası dış ticaret ve dolayısıyla iktisadi büyüme artmaktadır. İktisadi büyümenin artması ile birlikte iç ve dış piyasalara erişim olanağı arttığından verimlilik ve elde edilen ortalama gelir artmaktadır. Ancak gelir elde etme olanağı diğer kesimlere göre yetersiz olan yoksul kesimin gelirden meydana gelen artıştan diğer kesimlere nazaran çok daha az yararlanabilmektedir. Bu nedenle küreselleşme, hem yurt içinde hem de ülkeler arasında gelir farklılıklarını arttırabilmektedir. Bununla birlikte eğer küreselleşme iyi yönetilebilirse yaratılan servet ve gelir imkânları yoksul kesimin durumunda iyileşmelere imkân sağlayabilmektedir. Küreselleşmenin kötü yönetilmesi ise gelir dağılımı eşitsizliğini şiddetli bir şekilde arttırdığı görülmektedir (Aktan ve Vural, 2002:10).

2.6.6. Uluslararası Ticaret

Uluslararası serbest ticaret ve gelir dağılımı ilişkisi ilk olarak Heckscher- Ohlin modeli ve bu modelin teorik çerçevesinden türeyen Stolper-Samuelson teoreminde ele alınmıştır. Buna göre, serbest ticaret, ülkede bol olan üretim faktörünün milli gelirden aldığı payı artırdığı için bu faktör yararına, korumacılık ise kıt üretim faktörünün milli

⁶ Devletin ekonomik ve sosyal hayata yapmış olduğu müdahalelerin azaltılması veya tamamen kaldırılmasını ifade etmektedir.

gelirden aldığı payı artırdığı için kıt faktörün yararına olmaktadır. Bu bağlamda, ülkelerin dış ticarete karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabilmesi için, nispeten bol miktarda sahip oldukları üretim faktörlerini yoğun olarak gerektiren malların üretiminde uzmanlaşmaları ve bu malların ihracatını yapmaları gerekmektedir. Bu nedenle, bol olan üretim faktörlerinin talebi ve geliri artarken, kıt üretim faktörlerinin talebi ve dolayısıyla geliri azalmaktadır (Artan ve Kalaycı, 2014:72-73).

Uluslararası ticaret teorilerinin ileri sürdüğü dış ticaret ve gelir dağılımı ilişkisi, aynı zamanda, dış ticaretin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımına olan etkisinin de gelirin fonksiyonel dağılımı nedeniyle farklılaşması anlamına gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle emek yoğun veya vasıfsız emek yoğun üretim yapılmaktadır. Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde ise sermaye yoğun veya vasıflı emek yoğun üretim yapılmaktadır. Böylelikle dış ticaretin serbestleşmesi gelişmekte olan ekonomilerde emek gelirlerini (veya vasıfsız emek gelirini) arttırırken, sermayenin gelirlerini (veya vasıflı emek gelirini) azaltmaktadır. Böylece gelir dağılımının da emekçilerin lehine değiştirmesi beklenmektedir. Gelişmiş ekonomilerde ise, bunun aksine, sermaye gelirleri (vasıflı emek) artarken, emek gelirleri (vasıfsız emek) azalmaktadır ve dolayısıyla da gelir dağılımını sermaye sahipleri lehine değiştirmesi beklenmektedir. Bu sonuçlar, gelirden küçük pay alan emekçiler açısından ve gelirden büyük pay alan sermayedarlar açısından değerlendirildiğinde, serbest ticaretin gelir dağılımını gelişmiş ülkelerde olumsuz, gelişmekte olan ülkelerde ise olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkün olmaktadır⁷(Gökalp, Baldemir ve Akgün, 2011:89).

Gelirin birimlere dağılımının yanı sıra refah açısından serbest ticaret değerlendirildiğinde, uluslararası ticaret teorilerinin nerdeyse hem fikir olduğu kanı serbest ticaretin ülkenin refahını arttıracığı yönündedir. Dolayısıyla kıt üretim faktörünün gelirinde meydana gelen düşüş, ülkenin genel refahında bir azalmaya neden olmamaktadır. Çünkü bol üretim faktörü sahiplerinin dış ticaret aracılığıyla sağlayacağı kazanç, kıt üretim faktörü sahiplerinin uğradığı kayıptan daha fazla

⁷ Son kırk yılda, gelişmekte olan ülkeler, büyük ölçekli ticaret serbestleştirmeleri uygulayarak küresel ticaret sistemine entegre olmuş ve bu sayede de dünya ticaretinin yüzde 40'ından fazlasını oluşturmaktadırlar. Artan uluslararası ticaret, gelişmekte olan ülkelerdeki hanelerin daha iyi durumda olmalarına katkı sağladığı ve özellikle Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluk oranında azalmaya neden olduğu söylenebilmektedir (Pavcnik, 2017:2).

olacağı ya da diğer bir deyişle uğradığı kaybı telafi edeceği için toplum açısından genel refah düzeyinde bir azalma olmamakta ve aksine artış yaşanmaktadır. Sonuç olarak, uluslararası ticaret ülke refahını arttırırken serbest ticaret nedeniyle elde edilen değerlerin dağılımı açısından ülkelerin ekonomik yapıları çerçevesinde farklı etkiler doğurmaktadır. Bu durum aynı zamanda bazı ülkelerde sermaye sahiplerinin serbest ticarete karşı çıkmalarını, bazı ülkelerde de işçi sendikalarının serbest ticarete karşı çıkmalarını açıklar niteliktedir (Uysal, 1997:80).

2.6.7. Teknolojik Gelişme

Teknolojik gelişmelerin fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçilmektedir. Bu şekilde emeğin milli gelirden aldığı pay düşerken, sermayenin aldığı pay ise hızla artmaktadır. Bu durum fonksiyonel gelir dağılımının emek faktörü aleyhinde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarım ve emek yoğun üretimden vasıflı üretime doğru bir kayma gerçekleşmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Aynı durum gelişmiş ülkeler için hizmetler sektöründe yaşanmaktadır (Rakıcı, 2008:65).

Ayrıca teknolojik gelişmelerle birlikte nitelikli işgücüne olan talep artarken, niteliksiz işgücüne olan talep düşmektedir. Bunun doğal sonucu olarak nitelikli işgücünün ulusal gelirden aldığı pay giderek artarken, niteliksiz işgücünün aldığı pay düşmektedir. Kalifiye işgücü lehine olan bu durum nitelikli-niteliksiz işgücü arasındaki ücret eşitsizliğini arttırarak özellikle kişisel gelir dağılımında eşitsizliklere neden olmaktadır (Delibaş, 2017:23-24).

2.6.8. Eğitim Düzeyi

Gelir dağılımını etkileyen iktisadi faktörler kadar iktisadi olmayan faktörler de önemli olmaktadır. Bu faktörlerin başında gelen eğitim, ülkelerin iktisadi, sosyal ve kültürel yapısının gelişmesinde etkili olan, bireyler arasında oluşan kazanç eşitsizliklerinden kaynaklı gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılmasına yardımcı olan en temel politika araçlarından biri olmaktadır. Ayrıca eğitimin ülke ekonomilerinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde büyümesinde, sağlık koşullarının iyileştirilmesinde ve ölüm oranlarının azaltılarak yaşam süresinin uzatılmasında da hayati rolleri bulunmaktadır (Çiftçi ve Kangallı, 2015:141).

Eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi 1980'li yıllarda bilgi-iletişim teknolojilerinde önemli gelişmelerin yaşandığı, üretimin bilgi ve teknolojiye bağlı olarak gelişmeler kaydettiği yeni bir dönemle ortaya çıkmıştır. Küreselleşme doğrultusunda ulusal üretim yerine uluslararası ölçekte üretim zincirlerinin kurulması teknolojik gelişmelere ve uzmanlaşmaya verilen önemin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca bilgi iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde oynadığı rolün önem kazanması eğitimden beklenen niteliklerde değişmelere sebebiyet vermektedir. Bu durum eğitimin ekonomik anlamdaki değerine, dolayısıyla gelir dağılımıyla olan ilişkisine yeni boyutlar getirmiştir (Palaz, Şenergin ve Öksüzler, 2013:121).

Eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi üretim fonksiyonu açısından incelendiğinde; eğitim, üretimde kullanılan girdilerin nitelikli ve niteliksiz olması gibi iki grubun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu iki faktör birbirinin ikamesi olamayacağından dolayı nitelikli ve niteliksiz emekçiler arasında ücret farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumda nispeten daha yüksek gelire sahip kalifiye emekçilerin sayıca az olması gelir dağılımını kalifiye olmayan emekçiler aleyhine bozmaktadır. Bu durum hiç şüphesiz gelir dağılımı açısından bir sorun teşkil etmektedir. Söz konusu sorun uzun dönemde kalifiye emekçi sayısının artırılmasıyla giderilmektedir. Bu da eğitimle mümkün olmaktadır (Sarı, 2013:180).

Eğitim, gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirmede önemli bir faktör iken bunun yanı sıra eğitimden kaynaklı eşitsizlik de gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Şöyle ki, kişilerin sahip oldukları yetenek ve aile geçmişi farklılıkları gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Aile geçmişi zengin olan kişiler çocuklarının eğitimleri için gerekli imkânlara sahip olurken buna karşılık daha düşük gelire sahip kişilerin çocukları ise yeterli eğitim alamamaktadır. Bu nedenle eşit dağılmayan eğitim koşullarından dolayı bir gelir dağılımı eşitsizliği yaşanmaktadır (Duman, 2008:370). Emek vasfının kişiler arasında benzer şekilde dağılmamasından kaynaklanan gelir dağılımı eşitsizliği sorunu, eğitim olanaklarının herkese eşit şekilde sunulmasıyla çözülebilmektedir. Bu anlamda devletin eğitim olanaklarını iyileştirme, eğitimi temel bir kamu hizmeti haline getirme, kişilere yüksek ücretli işlere girmelerine kolaylık sağlayacak nitelikli eğitim hizmetleri sağlama, düşük gelirlili ailelerin çocuklarına yeterli düzeyde burs imkânı verme gibi önemli sosyal görevleri yerine getirmesi uzun

dönemde gelir dağılımı eşitsizliğine olumlu anlamda katkı sağlayacak unsurlar olacaktır.

2.6.9. Nüfus

Nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerde yeterli istihdam olanakları bulunmadığında insanların bir bölümü gelirden yoksun kalabilmektedir. Bunun yanı sıra bu yerlerde emek faktörü bollaştığından piyasa faktör hadlerinde emek faktörünün geliri olan ücret düşmekte, bunun sonucu olarak da gelir dağılımı bozulmaktadır. İstihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle küçük şehirlere büyük şehirlere göç eden insanlar da, geldikleri yerlerde nüfus artışına yol açarak istihdam sorununa neden olmakta ve ücretlerin düşmesine yol açmaktadırlar. Nüfus artışı, toplumun başta toprak olmak üzere doğal kaynaklardan yararlanma düzeyini kısıtlamakta, refah düzeyini olumsuz etkilemektedir. Hızlı nüfus artışı olan, özellikle düşük gelirli az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun yaygın olarak görülmesi kaçınılmazdır (Uzun, 2007:39).

Ülkeler arasındaki farklılıklar bir yana bırakıldığında, eğitim düzeyi ile nüfus artışı, yoğunluğu arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi düşük olan ülkelerin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu buna karşılık eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu ülkelerin nüfus yoğunluğunun daha az olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılım oranı da ciddi şekilde artmaktadır. Ayrıca ülkelerin eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte düşen doğurganlık oranı, nüfus artış hızını da düşürmektedir. Nüfus artış hızının düşmesi ve aynı zamanda kadın istihdamının da artması gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkilerini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca doğurganlık oranının düşmesi de dolaylı olarak, cinsiyetler arasındaki gelir dengesizliğini azaltacağı sonucunu ortaya çıkaracaktır (Karacan, 2017:52).

2.7. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı Kavramı

Milli gelirin devlet tarafından hiçbir müdahale olmaksızın, tamamen serbest piyasa koşullarındaki dağılımına birincil dağılım, serbest piyasa koşullarında üretim faaliyeti sonucunda gerçekleşen gelirin devlet tarafından müdahalesi ile yeniden dağılımına ise ikincil dağılım adı verilmektedir. Toplumdaki bireyler serbest piyasa koşullarında yeteri kadar gelir elde edememekte, giderleri sürekli olarak değişiklik göstermekte ve artmaktadır. Ancak bu durum piyasalar tarafından dikkate

alınmadığından yükselen maliyetler kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda işçiler iş piyasası dışında kalarak işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalıp, milli gelir paylarından yeterince yararlanamamaktadır (Acar, 2015:50).

Gelirin yeniden dağılımı dikey ve yatay olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Dikey dağılımda, yüksek gelirli bireylerden düşük gelirli bireylere doğru bir gelir transferi söz konusu olmaktadır. Bu dağılımda gelir transferi için vergiler, sübvansiyonlar, fiyat kontrolleri, asgari ücret uygulaması vs. gibi politika araçları kullanılmaktadır. Gelirin yatay dağılımında ise aynı gelir düzeyinde bulunan bireyler arasında gelir transferi gerçekleşmektedir. Ancak burada bireyler aynı gelir düzeyine sahip olsalar dahi ihtiyaç durumları birbirlerinden farklı olabilmektedir. Bu nedenle bu dağılım türünde bireylerin ihtiyaçlarının dikkate alınması gerekmektedir (Pişkin, 2008:82).

Gelirin yeniden dağılımı ile toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Yeniden dağılım, toplumun daha çok düşük gelirli bireyleri kapsayan kesimine uygulandığı için bu kavram sosyal refah kavramı ile de ilişkili olmaktadır. Azalan marjinal fayda teorisinden hareketle gelir arttıkça gelirin artan birimlerine olan değeri ya da faydası azalmaktadır. Bu nedenle düşük gelirli bir bireyin paraya verdiği değer zengin bir bireye göre daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla sosyal refah da gelirin yeniden dağılımı ile artacaktır. Ayrıca hem zengin hem de düşük gelirli bir birey için bir birimlik paranın değeri aynı olsa bile, yeniden dağılım toplam refahı arttırabilmektedir. Çünkü bireylerin fayda fonksiyonları, sosyal sorumluluk ve fedakârlık gibi nedenlerle toplumun geriye kalanının fayda fonksiyonlarına bağlı olabilmektedir. Bu durumda gelirin hem dikey hem de yatay yeniden dağılımı toplam refahı arttırdığı söylenebilmektedir (Çelen, 2009:30).

2.8. Gelir Dağılımı İyileştirme Politikalarının Amaçları

Bir ülkede sosyal refahın sağlanması ve korunması büyük ölçüde o ülkedeki gelir dağılımının eşit şekilde gerçekleşmesine ve asgari gelir düzeyinin belirli bir noktanın altına düşmemesine bağlı olmaktadır. Sosyal refahın sağlanması ise eşit gelir dağılımını gerektirirken gelir dağılımının kendiliğinden eşit olarak dağılımının gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle devlet tarafından gelir dağılımına müdahale edilmesi gerekmektedir. Bu sosyal bir devlet olmanın gerekliliğinden ileri gelmektedir (Han, 2010:51). Sosyal bir devlet uygulayacağı para ve maliye politikaları

ile gelir dağılımına dolaylı müdahalelerde bulunmaktadır. Gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik uygulanan bu politikaların başlıca amaçları ise ilkeler şeklinde sıralanmaktadır (Aksu, 1993:24):

- Eşitlik ilkesi
- Asgari yaşam seviyesinde asgari gelir ilkesi
- Gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması ilkesi
- Çalışma ilkesi
- İhtiyaç ilkesi
- Herkese eşit muamele ilkesi

2.8.1. Eşitlik İlkesi

Eşitlik kavramı var olan iki şeyin birbiriyle aynı özellikte ve birbirine denk olması durumu olarak tanımlanmaktadır. Eşitlik konusu tarih boyunca bütün toplumların ve siyasi rejimlerin ilgisini çekmiştir. Ayrıca bu toplumlar hiyerarşi ile eşitliği uzlaştırmak için de çaba sarf etmişlerdir. Ancak hiçbir toplumda mutlak eşitlik sağlanamamıştır. Eşitsizlik sorununa ise iki yönde çözüm bulunmuştur. İlk çözüm insanlar arasındaki sosyal eşitsizliğin olduğunu kabullenip insanları sınıflandırmak ve sınıflar arasında bütün eşitsizlikleri esas bilmektir. Bunun en aşırı şekli kast sistemidir. Diğer ve günümüzde yaygın olan çözüm şekli ise politik eşitliğin gerçekleştirilmesi bir başka deyişle demokrasi içerisinde ekonomik ve sosyal eşitliğin mümkün olduğunca ileri götürülmesidir (Aksu, 1993:24).

İktisadi açıdan eşitlik ilkesi ise gelirin toplumdaki bireyler arasındaki eşit dağılımıdır. Bir başka deyişle, herkesin toplam gelirden aynı oranda pay almasını ifade etmektedir. Ancak bu durum gerçek hayatta pek mümkün olmamaktadır. Nitekim iktisadi açıdan da ideal olan gelir dağılımı, en yüksek iktisadi refahı sağlayacak olan gelir dağılımıdır. İdeal dağılım ise, gelirin mutlak eşitlikteki dağılımı değil, ihtiyaca göre dağılımı veya kişinin geliri en iyi şekilde kullanma durumuna göre olan dağılımı, bir başka deyişle gelirin refah sağlayıcı bir duruma getirecek şekildeki dağılımıdır. Bugün birçok gelişmiş ülkede devam eden büyük gelir dağılımı eşitsizliğine karşı, bu eşitsizliği azaltmak için yapılabilecek çalışmalar ile ideal gelir dağılımına yaklaşılabilmektedir (Tuncer, 1970:13).

2.8.2. Asgari Yaşam Seviyesinde Asgari Gelir Hakkı İlkesi

Asgari gelir hakkı ilkesi, bütün ülkelerde gelir dağılımı politikası amaçları içerisinde en önemli ilkelere biri olmakta ve bütün toplumlarda mutlak bir kural olarak kabul edilmektedir. Bu ilke ile toplumu oluşturan bireylerin asgari yaşam seviyesi garanti edilmekte ve insanların insan olmasından kaynaklanan bir takım hakları, ön planda tutulmaktadır. Her ne kadar bugün gelişmiş ülkelerde artık fiziki (beslenme, giyim vb.) ihtiyaçlarını asgari yaşama seviyesinde karşılayan insanlar çok az olsa da gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda önemli bir sorun olan yoksulluk devam ettiği için bu ilkenin geçerliliği gelişmekte olan ülkeler açısından önemini sürdürmektedir (Aksu, 1993:35-36).

2.8.3. Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınırlandırılması İlkesi

Gelir farklılıkları, serbest piyasa ekonomisinde bireyler arasında rekabet duygusu yaratabildiğinden ve bu durum da bireylerin çalışma arzusunun artmasına neden olabildiğinden belirli bir ölçü dâhilinde kabul hatta gerekli görülebilmektedir. Ancak artan gelir ve servet farklılıklarının neden olduğu toplumsal hoşnutsuzlukların engellenmesi, toplum içerisinde sosyal barışın ve huzurun sağlanması için gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması gerekmektedir. Bu amaçla devletin eşitsiz olan gelirin yeniden dağılım önlemlerinin bir kısmı, özellikle de artan oranlı gelir vergileri bu amaç için en uygun araç olarak görülmektedir (Yağcı, 2008:42).

2.8.4. Çalışma İlkesi

Gelir dağılımında çalışma ilkesi, gelirin bireyler arasında kendi verimliliklerine göre dağıtılmasını ifade etmektedir. Çalışma koşullarında bireyler arasında kabiliyet, eğitim seviyesi, yaşam koşulları gibi birden çok verimlilik farkları bulunabilmektedir. Dolayısıyla bireyler arasındaki bu verimlilik farkları gelir farklılıklarına da neden olabilmektedir. Her birey kendi kabiliyeti, özelliği doğrultusunda çalışmakta ve buna göre gelir elde etmektedir. Bu durum gelirin dağılımında eşitsizliğe neden olmaktadır (Gül, 2016:16).

Çalışma ilkesinin geçerliliği, bireylerin aynı özelliklere sahip olması ve üretim faktörlerinin herkese aynı ölçüde dağılmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak bireyler doğuştan farklı özelliklere ve imkânlarla sahip olabilmektedir. Bu nedenle üretim faktörlerinin eşit dağılmadığı bir ortamda ve özellikle de bireyler arasındaki doğuştan

gelen farklılıklar nedeniyle çalışma ilkesinin geçerliliği mümkün olmamaktadır (Ateş, 2015:13).

2.8.5. İhtiyaç İlkesi

İhtiyaç ilkesi, gelirin bireylerin ihtiyaçlarına göre dağıtılmasını ifade etmektedir. Bireylerin ihtiyaçları çok çeşitlidir ve herkesin kendine göre ihtiyaç duyduğu şeyler farklı olabilmektedir. Bu nedenle ihtiyaç kavramı göreceli bir kavramdır. Örneğin evli bir bireyin ihtiyaçları ile bekâr birinin ihtiyaç duyduğu şeyler farklı olmaktadır. Gelirin ihtiyaçlara göre dağılımına en güzel örnek memurlara ödenen maaşların yaptıkları işe göre değil bulunduğu statüye göre verilmesidir (Aksu, 1993:45).

İhtiyaç ilkesi ile devlet tarafından yapılan yardımların bireylerin yaşadıkları toplumun standartlarına uygun yaşam sürdürmesi hedeflenmektedir. Bu ilkenin geçerliliği, sosyal güvenlik sistemlerinin ve yardım kuruluşlarının, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek geliri olmayan bireylere yardım etmesine bağlı olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin gelir dağılımı üzerinde birden çok etkisi bulunmaktadır. Bu etkilere bakıldığında sosyal güvenlik ile birlikte toplumdaki bireyler arasında gelirin yeniden dağılımı, aynı şekilde sosyal adaleti ve sosyal dayanışmanın sağlanması ve eşitsizliklerin giderilmesinin gerçekleştiği görülmektedir. Ancak bu durumda ihtiyaç ilkesi ile çalışma ilkesinin çatıştığını da belirtmek gerekmektedir (Yiğenoğlu, 2015:42).

2.8.6. Herkese Eşit Muamele İlkesi

Herkese eşit muamele ilkesi, toplumdaki hiçbir bireye gelir dağılımı konusunda o bireyin sahip olduğu din, sınıf, ırk, cinsiyet, siyasi görüş gibi özelliklerinden dolayı ayrımcılık yapılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilke birçok ülkede anayasal olarak güvence altına alınmıştır. Bu ilke ile birlikte bütün bireyler yasalar önünde eşittir ve eşit haklara sahip olmaktadır.

2.9. Gelir Dağılımı İyileştirme Politikalarının Araçları

Gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğin kendiliğinden düzeltilememesinden dolayı devlet bu eşitsizliği azaltmak ve gelir dağılımını iyileştirmek için ücret, fiyat, gelirler, servet, maliye ve dış ticaret politikaları gibi çeşitli politikalar uygulamaktadır. Uygulanan bu politikalar ayrı ayrı sınıflandırılrsa da uygulamada bir bütün şekilde gerçekleşmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesi açısından maliye ve dış

ticaret politikaları önemli bir rol oynamaktadır. Bu amaçla maliye politikası araçları doğru kullanıldığı takdirde gelirin dağılımı daha eşit bir şekilde gerçekleşmektedir.

2.9.1. Ücret Politikası

Gelir dağılımı politika araçları içerisinde önemli bir yeri olan ücret politikası, devlet ve işçi sendikaları tarafından birlikte yürütülmekte ve gelir dağılımını büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Devletin ve işçi sendikalarının buradaki rolü devlet asgari ücretlerin, işçi sendikaları ise toplu sözleşmeler ile fiili ücretlerin tespitinden sorumlu olmaktadır (Han, 2010:77).

Ücret politikaları, işçi ve işveren için farklı şekillerde önem arz etmektedir. Bu nedenle ücret politikasının amaçları da, ücret politikasını yürütenlere göre farklı şekillerde belirlenmektedir. Örneğin ücret politikasını yürütenler içerisinde işçi sendikaları yürüttükleri ücret politikaları ile gelir dağılımına etki ederek milli gelir içindeki ücretlerin payını işçiler lehine arttırmak için gayret göstermektedir. Ancak işveren sendikalarının yürüttüğü ücret politikasında ise genellikle işçi sendikalarının ücret artışı talepleri karşısında karlarını azaltmamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla işveren sendikalarının ve işçi sendikalarının ücret politikası konusundaki amaçları farklılık gösterip birbiri ile çelişmektedir (Ateş, 2015:14).

İşçi ve işveren sendikaları haricinde bir de devlet, ücret politikası yürütmektedir. Devlet tarafından yürütülen ücret politikasında ise devlet sendikalar ve toplu iş sözleşmesi ile ilgili yasal düzenlemelerde bulunup hem sendikalaşma talebini hem de sendikal hizmetleri etkileyebilmektedir. Ayrıca devlet, bu yasal düzenlemelere ek olarak çeşitli zamanlarda, devletin müdahalesi olmaksızın işçilerin işverene karşı pazarlık konusunda yeterli gücü olmaması nedeniyle işçi ve işveren arasındaki toplu pazarlık sürecine de müdahalelerde bulunabilmektedir. Böylece bu müdahalelerle birlikte ücret ve istihdam düzeyleri serbest toplu pazarlığa göre farklılaşabilmekte ve bu da gelir dağılımını etkilemektedir (Han, 2010:78).

2.9.2. Fiyat Politikası

Ücret politikası ile ilişkili olan fiyat politikası, bireylerin çalışmaları karşısında elde ettikleri ücretlerin korunmasına yönelik bir politikadır. Burada reel ücretleri belirlemek için malların fiyatlarını da göz önünde bulundurmaktadır. Serbest piyasa koşullarında fiyatlar genel seviyesinde oluşan değişiklikler reel geliri etkilemektedir. Fiyatlardaki yüksek oranlı değişimler eğer ücret artışları ile

karşılanmazsa özellikle dar ve sabit gelirli hanelerde (işçiler, memurlar, emekliler vs.) büyük ölçüde reel gelir kayıplarına neden olabilmektedir. Reel gelirden meydana gelen bu kayıpların düzeltilmesi ise fiyat politikası uygulamalarıyla mümkün olmaktadır. Uygulanan fiyat politikası ile fiyat düzeylerinde meydana gelen değişimler üretici ve tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımını fiyatı değişen faktörün lehine ya da aleyhine değiştirmektedir. Bu bakımdan fiyat politikaları, fonksiyonel gelir dağılımına doğrudan etkili olabilen bir dağılım politikası aracı olmaktadır (Ersezer, 2006:258).

Fiyat politikalarının gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkisi olabilmektedir. Farklı gelir düzeylerinde bulunan tüketicilerin temel ihtiyaç maddeleri için farklı fiyatlandırma politikalarının uygulanması söz konusu olduğunda bu durum gelir dağılımı üzerinde dolaylı olarak iyileştirici etki yaratmaktadır. Öte yandan, devletin destekleme alımları yapması, elektrik, gaz ve su gibi temel ihtiyaç maddelerine ayrıca fiyatlandırma politikaları uygulaması yine gelir dağılımını olumlu etkilemektedir. Buna göre Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ürünleri ve tarımsal destekleme fiyat politikaları aracılığıyla emek ve tarım dışı kesimlere kaynak transferi söz konusu olabilmektedir. Transfer edilen kaynakların etkin kullanılmayıp ve bu kaynakların üretimden ziyade rant ve tüketime aktarılması durumunda ise gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşanmasına ve eşitsizliğin de daha derin boyutlara ulaşmasına neden olabilmektedir. Bu durum ise toplumun büyük kısmının gelir ve tüketimlerinin kısılarak ortaya çıkan zorunlu tasarrufların yatırım aracılığıyla ekonomiye geri kazandırılmamasına neden olmaktadır (DPT, 2001:75).

2.9.3. Gelirler Politikası

Gelirler politikası, gelir elde eden bireylerin tüm gelirlerine, gelirin doğuşundan itibaren doğrudan etki etmeyi deneyen hükümetlerin politikalarını oluşturmaktadır. Gelirler politikasının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki gelirler politikasının başlangıçta yalnız ücret politikaları ile sınırlı olup zamanla bütün gelir grupları ve bunlarla ilgili politikaları da kapsamı şeklindedir. Teorideki bu çalışmaların, uygulamaya geçilip bu politikaların yürütülebilmesi esnasında yeni kurumlara ihtiyaç duyulmasıyla ortaya çıkan yeni organizasyonlar gelirler politikasının ikinci özelliğini oluşturmaktadır (Aksu, 1993:50).

Gelirler politikası daha çok Avrupa ülkeleri tarafından uygulanmaktadır. Buradaki ülkelerin gelirler politikasının amacı olarak ilk fiyat istikrarı görülmektedir ve ücretlerin sınırlandırılması üzerine durulmaktadır. Ancak uygulanan politikalarda gelir dağılımı konusunun ihlal edilmesinden kaynaklı başarı elde edilememektedir. Gelirler politikası ancak gelir dağılımı konusunun dâhil edilerek ve buna ilişkin servetin geniş kitlelere yayılması hususunun göz önüne alınarak uygulanmasıyla başarılı bir politika olmaktadır (Gül, 2016:20).

2.9.4. Servet Politikası

Servet politikası, gelirler politikasını tamamlayan bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu politika, eşit olmayan bir şekilde dağılan servetlerin olabildiğince eşit bir şekilde dağıtımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Servetlerin dağıtımını sağlamanın bir yolu, servetleri zenginden fakire yani serveti daha çok sahip olanlardan hiç sahip olmayanlara veya daha az sahip olanlara doğru olmak üzere yeniden dağıtmaktır (Ersezer, 2006:259).

Bireyler arasındaki servet dağılımı eşitsizliğinden kaynaklı gelir farklılıklarının azaltılmasında, servet oluşumunun yaygınlaştırılması etkili olabilmektedir. Ancak gelir ve servet dağılımının yaygınlaştırılmasında daha önce kazanılmış servetlere müdahalede bulunmak mümkün olamamaktadır. Çünkü demokrasi ile yönetilen ülkelerde servet edinme ve edinilen servetin korunması anayasanın güvencesi altındadır. Servetin yaygınlaştırılması politikaları ile ilgili en etkin araç gelirin kullanılması aşamasında görülmektedir. Çünkü servet birikmiş tasarrufların yatırıma yönelmesi ile oluşmaktadır. Ancak gelir düzeyi düşük olan bireylerin tasarruf eğilimleri düşük olmakta ve tasarrufta bulunamamaktadır. Çünkü bu bireylerin ücret politikası uygulaması sonucu gelir düzeyleri artırılsa dahi gelir artışları öncelikle zorunlu tüketim mallarına sonra dayanıklı tüketim mallarına ve sonunda lüks tüketim mallarına doğru kayma eğilimine girmektedir (Yağcı, 2008:50).

2.9.5. Maliye Politikası

Devletin kamu ekonomisi değişkenleri aracılığıyla ekonomik hayata müdahalesine maliye politikası denir. Serbest piyasa ekonomisi şartlarında gelirin dağılımı eşit gerçekleşmemektedir. Bu nedenle devlet, gelir dağılımında eşitliğin sağlanması için gelir dağılımına uyguladığı maliye politikası araçları ile

müdahalelerde bulunmaktadır. Devletin etkin olarak kullandığı bu önemli araçlar; vergiler ve kamu harcamaları şeklindedir.

2.9.5.1. Vergiler

Serbest piyasa koşullarında gerçekleşen eşit olmayan gelir dağılımının düzeltilmesi günümüzde bütün devletlerin ortak bir sorunu haline gelmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini giderme ve gelir dağılımını iyileştirme hususunda devletin elindeki en önemli mali araçlardan bir tanesi vergilerdir. Çünkü verginin sosyal amacı, kamu harcamaları önlemleriyle yeterli düzeyde gerçekleştirilemeyen gelirin düşük gelirli bireylerin lehine, politik olarak istenilen düzeyde dağıtılmasını gerçekleştirmektir (Demirgil, 2018:120).

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi vergilendirme tekniklerine bağlı olarak değişebilmektedir. Bir başka deyişle verginin dolaylı ya da dolaysız olması; gelire göre artan, azalan veya sabit oranlı olması, muafiyet ve istisnaların kapsam ve büyüklükleri gibi faktörler gelir dağılımı üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler yaratmaktadır (Pehlivan, 2009:32).

Eğer vergilerin çoğu dolaylı (tüketim vergileri) vergi şeklinde alınıyor ise vergi yükünü düşük gelirli, dolaysız vergi (gelir ve servet üzerinden alınan vergiler) şeklinde alınıyor ise yüksek gelirli taşımaktadır. Buna göre mal ve hizmetlerin fiyatları içinde gizlenerek alınan ve vergi yükümlüsünün gelir düzeyinin dikkate alınmadığı Katma Değer Vergisi (KDV) gibi bir dolaylı verginin zorunlu tüketim mallarından alındığında düşük gelirli bireylerin satın alma gücünü ve refah seviyesini azaltmakta bu durum da gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da arttırmaktadır. Özellikle birim mal üzerinden alınan dolaylı vergiler gelir düzeyine kıyasla tersine artan oranlı özellik taşımaktadır. Bu durumda bireylerin geliri arttığında tükettikleri mal ve hizmetler üzerinden ödedikleri verginin gelirlerine göre oranı küçülmekte, dolayısıyla yüklendikleri vergi yükü⁸ azalmaktadır. (Pehlivan, 2009:32).

Özetle, devletin elde ettiği toplam vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin görece payının yüksek olması yüksek gelirli kesimden orta ve düşük gelirli kesime yönelik bir tür transfer özelliği göstermesiyle gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmaktadır. Buna karşılık dolaylı vergilerin görece payının yüksek olması

⁸ Toplam vergi gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı olarak tanımlanmaktadır.

durumunda ise gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığı söylenebilmektedir (Demirgil, 2018:121).

Günümüzün vergilendirme prensibinde vergilerin düşük gelirli bireylerden alınması yerine, daha çok yüksek gelire sahip bireylerden alınması esas olmaktadır. Vergi sistemindeki adalet, daha önceleri vergilemede eşit yük ilkesi ile gerçekleşirken, bugün daha çok gelir ve serveti fazla olan bireylerden gerçekleşen vergi tahsilini gerektirmektedir. Bunun için artan oranlı vergiler ve servet vergileri konulmuştur. Bu da yüksek gelire sahip bireylerin harcanabilir gelirinin azaltılmasını sağlamıştır. Gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğin giderilmesi ve sosyal adaletin sağlanması, gelirin yeniden dağıtılması kapsamında özellikle artan oranlı vergi tarifelerinin uygulanması ile mümkün olmaktadır (Teyyare ve Sayaner, 2018:313).

2.9.5.2. Harcamalar

Piyasa koşullarında üretim sonucunda elde edilen gelirin eşit olmayan bir şekilde dağılmasına devletin müdahale ettiği bir diğer maliye politika aracı ise harcamalardır. Kamu harcamalarının gelir dağılımında eşitliğin sağlanması üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu harcamalar ekonomik ve fonksiyonel olarak sınıflandırılabilir. Kamu harcamaları ekonomik açıdan sınıflandırıldığında cari, yatırım ve transfer harcamaları şeklinde; fonksiyonel açıdan sınıflandırıldığında ise eğitim, sağlık ve barınma, sosyal güvenlik, tarım ve faiz ödemeleri şeklinde sıralanmaktadır.

Burada gelir dağılımı açısından devletin hangi gelir gruplarına yapılan harcamalara ağırlık verdiği önem arz etmektedir. Eğer, kamu harcamalarından, gelir durumu daha kötü olan kişiler daha çok yararlanmakta ise, kamu harcamalarının gelir dağılımını iyileştirici etkisinden; buna karşılık göreceli olarak maddi durumu daha iyi olanlar yararlanmakta ise, kamu harcamalarının gelir dağılımını kötüleştirici etkisinden söz edilebilmektedir (Han, 2010:59). Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasında hangi kamu kuruluşunca yapıldığı önemli iken, fonksiyonel sınıflandırmada hangi alana ne kadar harcama yapıldığı esas alınmaktadır.

Ekonomik sınıflandırma içerisinde yer alan cari harcamalar, devletin genel idare hizmetleri için kullandığı tüketim harcamaları olarak tanımlanmaktadır. Devletin kamu hizmetleri için aldığı mal veya hizmetler ülkenin talep yapısını ve seviyesini etkilediği için istihdam ve milli gelir de buna göre farklılaşmaktadır. Bu harcamaların

gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için, kimlere yapıldığının incelenmesi gerekmektedir (Ürper, 2018:45).

Devlet, ekonomi de eksik istihdam söz konusu iken cari harcamalar yapmaktadır. Bu harcamalar ise ekonomide durgunluğu giderici yönde etkide bulunduğundan, fonksiyonel gelir dağılımını düzeltici, düşük gelirli olanların gelirlerini arttırması bakımından da kişisel gelir dağılımını düzeltici etkide bulunmaktadır. Öte yandan mal ve hizmet alımları için yapılan harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi için alınan kamu hizmetlerinin bölünebilir olması veya toplumsal nitelikteki mal ve hizmetlerin faydalarının farklı gelir grupları üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Örneğin genel yönetim giderleri, savunma giderleri ve adalet giderleri gibi cari kamu harcamaları, ölçülemez ve bölünemez nitelikte harcamalar olduğundan gelir dağılımı üzerinde etkisi bulunmamaktadır (Eker, 2005:292).

Bölünebilir ve faydaları ölçülebilen nitelikte olan eğitim ve sağlık harcamaları gibi cari harcamalar ise toplumda bireylerin daha eğitilmiş ve daha sağlıklı bir hale gelip çalıştıkları işlerinde verimlilik artışı yaşamalarına neden olmakta bu durum ise gelir dağılımını iyileştirici yönde etkilemektedir. Bu nedenle, bu hizmetlerin sunumuna ayrılan kaynakların artırılması ve kalitesinin yükseltilmesi, gelirin eşit dağılımına katkı sağlamakta ve buna paralel refah düzeyini arttırmaktadır.

Ekonomik sınıflandırmaya dâhil bir diğer kamu harcaması ise yatırım harcamalarıdır. Bu harcamalar bölünemez ve ölçülemez nitelikte olmaları dolayısıyla kişisel gelir dağılımını etkilemedikleri söylenebilmektedir. Yatırım harcamalarında çarpan mekanizmasından dolayı, kamu yatırım harcamaları sektörel, bölgesel ve kullanılan teknolojiye bağlı olarak da fonksiyonel gelir dağılımında bir değişikliğe yol açabilmektedir (Uysal, 1997:98).

Ekonomik sınıflandırma içerisinde yer alan son kamu harcaması ise transfer harcamalarıdır. Devletin karşılıksız sosyal, ekonomik veya mali amaçlarla yapmış olduğu harcamalara transfer harcamaları denilmektedir. Bu harcamalar, herhangi bir mal ve hizmet karşılığı olmadan yapılan harcamalardır. Transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yapılan harcamanın türüne göre farklılık göstermektedir. Günümüzde daha çok sosyal amaçlı yapılan transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Devlet; emekli aylıkları, dul ve yetim aylıkları, işsizlik

sigortaları, asker ailelerine yapılan yardımlar, muhtaç öğrencilere verilen burslar, parasız yatılı okuma olanakları gibi sosyal amaçlı transfer harcamaları ile gelir dağılımında eşitliğin sağlanmasını hedeflemektedir (Aydın, Kaya ve Sezer, 2017:478-479).

Fonksiyonel sınıflandırmaya dâhil kamu harcamalarının içinde ise en çok sosyal nitelikli kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu harcamaların ilki eğitim harcamalarıdır. Gelir, genellikle gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere göre daha eşit dağılmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde eğitim düzeyinin düşük olması ve bunun sonucunda bu ülkelerde kalifiye işgücünün yetersiz olmasıdır. Bu toplumlarda kişisel ve bölgesel gelir dağılımının uzun dönemde iyileştirilmesi için eğitim imkânlarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Ürper, 2018:53).

Birçok ülkede eğitim harcamaları, savunma hizmetlerinden sonra hatta bazen de önce gelmektedir. Bunun en önemli nedeni, eğitim hizmetlerinin değerlendirilmiş mal niteliği taşımasıdır. Bir ülkede yaşayan insanların refahı, asgari düzeyde eğitim ve sağlık standartlarına bağlı olmaktadır. Eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları ile gelir düzeyi düşük çocukların ileride daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilmeleri ve daha yüksek gelir elde edebilmeleri sağlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu tür kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkisi bulunmaktadır (Ulusoy, Karakurt ve Akbulut, 2015:53).

Devlet, eğitimde fırsat eşitliğinin dolayısıyla gelir dağılımı eşitliğinin gerçekleşmesine yönelik üç amaç öngörmektedir. Bunlardan ilki, eğitime başlama ile ilgili tüm engelleri ve kısıtlamaları kaldırarak herkese eğitimde eşit olanak verilmesidir. Bir diğeri, eğitim araç ve gereçlerinin temini yönündeki imkânları arttırmaktır. Son olarak da devlet, artan bir oranda doğrudan ve dolaylı olarak eğitim masraflarını üzerine almaktadır. Devlet bu öngörülerini gerçekleştirdiğinde eğitimde fırsat eşitliği sağlanmış buna bağlı olarak da gelir dağılımının da olumlu bir şekilde gelişme göstermesi beklenmektedir (Yağcı, 2008:53).

Sağlık hizmetleri toplumun sağlık düzeyini yükseltmeyi amaç edinmektedir. Sosyal bir devletin en önemli görevlerinden biri de eşit ve dengeli bir gelir dağılımı ile bireylerin en temel hakkı olan sağlıklı yaşamalarına imkân sağlamaktır. Ayrıca sosyal bir devletin bulaşıcı hastalıkları tedavi etmek ve ortaya çıkmalarını engellemek, bu

amaçlar doğrultusunda araştırmalar yapmak, anne ve çocuk sağlığını korumak, okul çağındaki çocuklara çocuk felci aşısı yapmak, ücretsiz diş klinikleri sağlamak, sağlık eğitimleri vermek ve imkânları olmayanlara bedava sağlık hizmeti sunmak gibi görevleri de bulunmaktadır. Bu anlamda devlet sağlık evi, sağlık ocağı, ana çocuk sağlığı merkezleri gibi yerleri geliştirmeli ve bu merkezleri her açıdan donatmalıdır. Bütün bunların toplumdaki bireylere herhangi bir ayırım söz konusu olmadan sunulması, o toplumun gelir dağılımının ve refah yapısının olumlu yönde etkilenmesine neden olacaktır (Ersezer, 2006:263).

Barınma harcamaları, devletin düşük gelirli bireylere düşük kiralı evler tahsis etmeyi amaç edinen harcamalarıdır. Devlet düşük gelirli ailelere düşük kiralı evler tahsis ederek dolaylı olarak gelir desteklemesi sağlamak suretiyle bu ailelerin durumunu iyileştirmeye çalışmaktadır. Bunun için bu bireylere ayni ve nakdi yardımlarda bulunup konut desteği yapmaktadır. Ancak bu yardımlar istenilen amacı gerçekleştirmekten uzak kalmıştır. Yardımlarla birlikte konutlara olan talep artmakta ve konut fiyatları artmaktadır. Bu durum da konut sahiplerinin lehine bir gelişme olmaktadır. Dolayısıyla orta ve yüksek gelirli bireylerin lehine bir gelir dağılımı gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu tür harcamalar gelir dağılımı açısından yeteri kadar etkin olamamaktadır (Ürper, 2018:56).

Sosyal bir devletin gelir dağılımını düzenlemek için uyguladığı politika araçlarından biri de sosyal güvenlik harcamalarıdır. Bu kapsamda devlet bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi ile toplumdaki bireylerin karşılaşmış oldukları sosyal riskler sonucunda yaşadıkları gelir kaybı veya kesintisi nedeniyle hayat standartlarının telafi edilmesi, ekonomik eşişsizliklerin azaltılması, bireysel ve toplumsal refahın arttırılması ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu sistem, toplumdaki yüksek gelirli kişilerden düşük gelirli kişilere yapılan transferlerin önemli bir aracı olmaktadır. Devlet tarafından toplanan vergi gelirlerinin bu sistem ile birlikte düşük gelirli bireylere katkı sağlaması gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Baylan, 2014:170).

Devletin uyguladığı tarım politikaları genellikle ürün fiyatı destekleme, girdi sübvansiyonları, doğrudan ve dolaylı destekler şeklinde gerçekleşmektedir. Bu politikalar içerisinde girdi sübvansiyonları ile devlet, belirlenmiş bazı malların fiyatlarını piyasa fiyatının altında bir fiyat belirlediğinde, belirli bir grup üreticiyi ve

belirli girdileri kullanan kesimleri desteklediğinden tarım sektörü içerisindeki gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır (DPT, 2001:83).

Fonksiyonel sınıflandırmada son olarak ele alınan kamu harcaması ise faiz ödemeleridir. Faiz ödemeleri, devletin yapmış olduğu iç ve dış borçlanma dolayısıyla, borç verenlere yaptığı transfer ödemesi olarak ifade edilmektedir. Bu ödemeler gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında faiz ödemelerinin kimlere yapıldığı, yani devlete borç verme eğiliminde olanların kimler olduğu önem arz etmektedir. Düşük gelire sahip bireylerin marjinal tüketim eğilimleri yüksek olduğundan tasarruf edebilme şansları yüksek gelirli bireylere göre daha az olmaktadır. Borç verenlerin ise yüksek gelire sahip bireyler veya ticari kuruluşlar olması nedeniyle faiz ödemelerinin yoksuldan zengine doğru bir kaynak aktarımı olarak gerçekleştiği görülebilmektedir. Dolayısıyla faiz ödemeleri, özellikle de iç borç faiz ödemeleri, gelir dağılımı eşitliğini bozan çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersezer, 2006:265).

2.9.6. Dış Ticaret Politikası

Dış ticaret politikası, hükümetlerin ülke ticaretini sınırlandırmak veya özendirmek amacıyla yaptığı düzenlemeleri içeren sistematik bir politikadır. Bu politika, koruyucu dış ticaret politikası ve serbest dış ticaret politikası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bir ekonomide üretim iç pazar ve dış pazar için yapılmaktadır. Koruyucu dış ticaret politikası, iç pazara yönelik üretim ile dış pazara yönelik üretim arasında ayırım yaparak daha çok ülke içi üretimi teşvik etmektedir. Serbest dış ticaret politikasında ise ülke içi ve ülke dışı pazar diye bir ayırım yapılmamaktadır. Aralarındaki temel fark sübvansiyonlar ve teşviklerle alakalı olmaktadır. Bu iki politika arasındaki fark fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımını etkilemektedir (Karluk, 2002:577).

Serbest dış ticarete bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstri dallarında üretim artmakta, dış piyasalarda rekabet gücünü çeken yurtiçi endüstrilerde ise tam tersine azalmaktadır. Üretim hacmindeki değişimlerde diğer yandan o endüstride çalışan kaynakların talebini ve dolayısıyla reel gelirlerini etkilemektedir. Kısacası serbest ticaret gelir dağılımını ihracat kesiminde çalışan kaynaklar lehine ve ithalata rakip kesimlerde çalışan kaynaklar aleyhine değiştirmektedir. Korumacılıkta ise bunun tersi bir durum söz konusudur. Bir başka deyişle serbest dış ticaret gelir

dağılımını olumlu yönde koruyucu dış ticaret ise olumsuz yönde etkilemektedir (Sürücü, 2007:86).

Ulusal dış ticaret politikası belirlenirken koruyucu bir politikadan serbest dış ticaret politikasına geçişteki süreç, gelir dağılımını etkilemektedir. Serbest ticaret⁹, ülkenin bol olarak sahip olduğu faktörün milli gelirden aldığı payı yükselttiği için bu faktörün yararına olmaktadır. Koruyuculuk ise kıt faktörün reel gelirini yükselterek o faktörün lehine bir gelişme sağlamaktadır (Sürücü, 2007:87).

Özetle, dış ticaret politikası birden çok faktöre etki ettiğinden sektörel, bölgesel, fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

⁹ Türkiye’de emek faktörü bol, sermaye kıt olduğu için serbest ticaret, işgücünün lehine olmaktadır. Ancak bu durum uzun dönemde gerçekleşmektedir (Sürücü, 2007:87).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASI GELİR DAĞILIMININ UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir iktisat politikasının amacı olarak gelir dağılımında eşitliğin sağlanması hususu geçmişte ve günümüzde tüm dünya ülkeleri tarafından önem arz etmektedir. Bu nedenle gelirin dağılımında yaşanan eşitsizlik sorunu ekonomide en önemli yapısal sorunların başında gelmektedir. Bütün ülkeler büyümeyle birlikte toplumsal refahı sağlamayı da amaç edinmektedir. Toplumsal refah artışı, ülkenin yalnızca milli gelir düzeyinin arttırılması ile gerçekleşmemektedir. Toplumsal refah ile gelirin bölüşümü yakın ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla ülkeler toplumsal refah artışı önünde önemli bir sorun olan gelir dağılımı eşitsizliğini çözmeye yönelik politikaları hayata geçirmeyi hedeflemektedirler.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için gelir dağılımı konusu ayrıca önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'de gelir dağılımı konusunda ilk olarak araştırmalara başlayan DPT'nin gerçekleştirdiği birçok çalışma mevcut olmakla birlikte oldukça yerinde bir farkındalığı başlattığını da belirtmek gerekir. Bu çalışmaların yanı sıra bir ülkede gelir dağılımının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için o ekonomide yaşanan politika değişimleri de son derece önemlidir. Bu bağlamda politika değişimlerinin dinamik bir yapı içerisinde olduğu düşünüldüğünde gelir dağılımı analizi de her zaman güncel bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyada 1970'li yıllarda yaşanmaya başlayan değişim sürecine Türkiye 1980 yılı 24 Ocak Kararları ile girmiştir. Bu süreçte Türkiye'de serbest piyasa ekonomisi şartları benimsenmiştir. Ancak bu serbestleşme bir süre sonra iktisadi krizlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin 1980 yılında girmiş olduğu bu değişim süreci 2000'li yıllarında uyguladığı politikalara da etki etmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2000'li yıllar ekonomik anlamda oldukça çalkantılı ve değişim rüzgârlarının estiği yıllar olmuştur. Türkiye'yi sarsan Kasım 2000 ve 2001 Şubat krizi ve hemen hemen tüm dünya ekonomilerini etkileyen 2008 küresel dünya krizi Türkiye ekonomisinde büyük etkiler oluşturmuş,

yeni karar ve önlemlerin alınmasına bir başka deyişle politika değişikliklerinin yapılmasına neden olmuştur (Seval ve Özdemir, 2013:2).¹⁰

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle iktisat literatüründe Türkiye'nin 1980'li yıllar itibariyle başlayan değişim sürecinin gelir dağılımına etkisi ele alınmakta daha sonra Türkiye'de 2000 sonrası yaşanan temel iktisat politikası değişimleri irdelenmekte ve gelir dağılımının durumu betimleyici bir analiz ile ortaya konulmaktadır. Son olarak da dünya ekonomisindeki temel değişimlerin göstergesi olarak OECD ülkelerinden belirli kriterlerle seçilmiş ülkeler ile gelir dağılımının değişimi anlamında değerlendirme yapılarak Türkiye'deki gelir dağılımının durumu ile karşılaştırılmalı bir inceleme sunulmaktadır. Böylelikle Türkiye'de gelir dağılımını etkilemesi muhtemel iktisat politikalarının değişimi ve dünya ekonomisindeki değişimler çerçevesinde kapsamlı bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir.

3.1. 2000 Sonrası Politika Değişikliklerinin Gelir Dağılımına Etkisi Üzerine Literatür Araştırması

Türkiye'de 2000 sonrası uygulanan iktisat politikalarının ve bu politika değişikliklerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların bir kısmı, gelir dağılımı üzerinde olumlu etki yarattığını savunmakta bir diğer kısmı ise, yapılan politika değişikliklerinin gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir.

Turan (2015)' a göre, 2002 yılından itibaren uygulamaya konulan yapısal reformlar, özelleştirmeler ve mali disiplin sayesinde Türkiye ekonomisi makroekonomik göstergeler açısından birçok ülkeden daha iyi konumda olmuştur. Bu uygulamaların sonucunda GSYH artmış ve Türkiye'ye duyulan güvenin artmasıyla birlikte yabancı sermaye girişlerinde artış yaşanmıştır. Bütün bunlar toplumun refah düzeyini olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca yapılan transfer harcamaları ile gelir düzeyi düşük ailelere temel sosyal hizmet sağlayan kamu kurum ve kuruluş sayısında artış yaşanmış bu gelişme ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun azalmasını sağlamıştır (Turan, 2015:225).

Selim, Günçavdı ve Bayar (2014)' a göre, 2002-2007 dönemi iktisat politikaları gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmış buna karşılık 2007 sonrası uygulanan

¹⁰ Türkiye'de gelir dağılımı araştırması 1980'lerden sonra yapılmaya başlanmış ancak ciddi tartışmalara neden olduğu için düzenlilik arz etmemiştir. Veriler düzenli olarak 2002 yılından itibaren yayımlanmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'nin gelir dağılımının durumu tutarlı ve sağlıklı bir veri seti ile çalışılması için 2002 yılından itibaren değerlendirilmektedir.

iktisat politikaları gelir dağılımı eşitsizliğinde herhangi iyileştirici bir etkisi olmamış hatta eşitsizliği arttırıcı bir etkisi olmuştur. Buna göre 2002-2007 döneminde elde edilen başarılar ve bu başarılar sonucunda ortaya çıkan yüksek büyüme oranları gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmıştır. 2007 sonrası dönemde gerçekleşen dalgalı büyüme ve dış dünyada meydana gelen olumsuz gelişmeler gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde uygulanan IMF destekli politikaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi de önceki dönemlerde uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerindeki etkisine göre farklılık göstermiştir. Daralan ve ekonomik krizlerle uğraşan bir dünya ekonomisi yerine finansal likidite kısıtlarının esnek olduğu büyüyen bir dünya ekonomisinde uygulanan IMF destekli politikaların, gelir dağılımı üzerindeki etkisi daha ılımlı ve olumlu olmuştur (Selim, Günçavdı ve Bayar, 2014:113-114).

Öz (2018) ise çalışmasında, 2000 sonrası uygulanan politikalarla birlikte en düşük gelir grubunda gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu yönde etkileyecek iyileştirmelerin söz konusu olduğunu, özellikle uygulanan maliye politikalarında vergilerdeki nitelik değişiminin gelir dağılımı üzerinde olumlu sonuçlar yarattığını ileri sürmektedir (Öz, 2018:82).

Karagöl (2013)'e göre, 2002 sonrası uygulanan kalkınma programları, teşvik sistemlerinde bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması için belirlenen politikalar, rekabeti engelleyici uygulamaları yasaklayan yasal düzenlemeler, sermaye piyasasını geliştirici düzenlemeler ve enflasyonu azaltıcı uygulamalar gelir dağılımının daha adil düzeyde gerçekleştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu dönemde gelir dağılımında meydana gelen iyileşmelerde, GSYH'de artış, ekonomik büyümenin sürekliliği ve bütçe içerisinde faiz giderlerinin düşmesine karşılık sosyal transferlerde meydana gelen artışlar etkili olmuştur (Karagöl, 2013:60-61).

Karagöz (2009)'e göre, 2002 yılı itibariyle özelleştirme politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar sayesinde bütçe performansı iyi bir seyir izlemiştir. Özelleştirmelerden sağlanan gelirler doğrudan gelir olarak bütçeye aktarılmış ve bütçe dengesi iyileştirilmiştir. Bütçe dengesinin iyileştirilmesiyle birlikte artan kamu harcamaları gelir dağılımı üzerinde olumlu etki yaratmıştır (Karagöz, 2009:9).

İncekara ve Mutlugün (2016)'e göre, Liberalleşme ve yapısal uyum politikaları 2002-2007 döneminde Türkiye ekonomisinin ortalama yüzde 7 oranında büyümesine

enflasyon ve faiz oranlarının düşmesine bununla birlikte gelir dağılımı eşitsizliğinde görece bir iyileşmenin yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca büyümedeki artışın gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmasında devletin iktisadi faaliyetlerden tamamen çekilmeyişinin etkisi olduğunu iddia etmektedir (İncekara ve Mutlugün, 2016:365).

Duman (2019) ise çalışmasında, emeğin milli gelirden aldığı pay ile gelir dağılımı eşitsizliğinin arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Buna göre 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan ve 2000’li yıllarda da uygulanmaya devam edilen iktisat politikalarının hem emeğin milli gelirden aldığı payını hem de emekçilerin ücretler konusunda pazarlık payını olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Ayrıca uygulanan politikalar doğrultusunda gerçekleşen ihracat temelli büyümenin reel ücretleri düşürerek emeğin payını azalttığını ifade etmiştir (Duman, 2019:355).

Orhangazi (2019)’ye göre, 2002 yılı itibariyle uygulama konulan yapısal reformların öncelikli hedefi dış borç ödemelerinin sorunsuz devam etmesi ve ekonominin olabildiğince daha fazla piyasalara ve dış sermayeye açılması şeklinde olmuştur. Bu reformların tarımdan çıkacak işgücüne dair (büyüme ve istihdam) herhangi bir planı olmamıştır. Büyümenin ve istihdamın itici gücü olarak inşaat sektörünün seçilmesiyle kentsel rant mekanizmaları harekete geçmiştir. Rant mekanizmalarını güçlendiren bu gelişmelere karşın tarımsal desteklerin azaltılması ve tarımsal destek politikalarının yeniden düzenlenmesi ise gelir dağılımını bu sektörde çalışanlar aleyhine olumsuz etkilemiştir (Orhangazi, 2019:338).

Kolsuz ve Yeldan (2014) çalışmasında, 2001 krizinin ardından gerçekleşen büyümenin istihdam dostu olmayan büyüme olduğunu ifade etmiştir. Türkiye ekonomisi, 2000’li yıllarda uygulanan politikalar doğrultusunda gerçekleşen hızlı büyüme ve ihracattaki önemli artışlara rağmen istenilen hızda istihdam yaratamamıştır. Bu duruma yüksek büyüme hızlarına eşlik eden yüksek işsizlik ve işgücüne düşük katılım oranları neden olmuştur. Yüksek işsizlik oranları ise gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir (Kolsuz ve Yeldan, 2014:54).

Boratav (2018)’a göre, Türkiye ekonomisi 2000 sonrası yabancı sermaye girişlerine bağlı olarak büyümüştür ve sermaye hareketliliklerindeki yavaşlama ekonomiyi daralma ve kriz sürecine sokmuştur. Ayrıca ihracatında meydana gelen artışın ara mal ithalatına bağlı olarak gerçekleşmesi cari açığın kapatılamamasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde uygulanan politikalar Türkiye ekonomisine

uygun belirlenmesi yerine Türkiye'nin dış açıklarının kapatılmasında uluslararası finans çevrelerinin olağanüstü desteğini kazanmaya yönelik belirlenmiştir. Bu görünümdeki bir ülkenin gelişimi ise kesintisiz ve yüksek düzeyli bir dış kaynak akımına bağlı olmuştur ve uluslararası sermayenin Türkiye ekonomisinde bu denli egemenlik kurması gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir (Boratav, 2018:228).

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2012) ise çalışmasında, 2002-2008 yılları arasında uygulanan IMF güdümlü politikaların döviz kurunu aşırı değerlendirmesi sonucu Türkiye'deki üretimi olumsuz etkilediğini ve imalat sanayiini daha fazla ithalata yönlendirip ülke içindeki firmaları ve istihdam edilenleri de işsizliğe terk ettiğini belirtmiştir. Türkiye'de artan dış bağımlılık nedeniyle daha fazla artan ihracat ise gelir dağılımını olumsuz etkilemiş, yoksullaşmaya yol açmıştır. Ayrıca Bağımsız Sosyal Bilimciler'e göre 2002-2005 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen büyüme imalat sanayiindeki emek üretkenliği artışından kaynaklanmıştır. Ancak buradaki üretkenlik artışı, birim üretim başına daha az sayıda işçinin daha uzun saatler çalıştırılması ile mümkün olmuştur. İşgücü tasarruflarıyla gerçekleşen verim artışı ise büyümenin emekçi sınıfın gelir düzeylerine olumlu yönde etkilemediğini göstermiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012:52-66).

Altıok (2007) ise çalışmasında, 2002 yılı itibariyle küresel entegrasyon amaçlı uygulanan sermaye ve IMF yanlısı politikaların, bu politikalar kapsamında gerçekleştirilen özelleştirmelerin, işgücü piyasalarında yaşanan dönüşümün, kamu kesimi reformunun, sosyal güvenlik kurumu ve sağlık sisteminin ve tarım politikalarının emekçi kesimlerini daha da yoksullaştırdığını vurgulamıştır (Altıok, 2007:64).

Köse ve Bahçe (2007)'ye göre, 2002 yılından itibaren uygulanan politikalar doğrultusunda emek piyasasının esnekleştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminin dağıtılması, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, gelir dağılımını emekçi sınıf aleyhinde olumsuz etkilemiştir (Köse ve Bahçe, 2007:414).

3.2. Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış

Türkiye Ekonomisinin 2000'li yıllarının genel durumunu değerlendirebilmek için 2000'li yıllara etki eden 24 Ocak 1980 Kararlarıyla başlayan değişim sürecini de incelemek gerekmektedir. Türkiye 1980 yılı itibariyle ciddi bir değişim dönemine

girmiştir. Bu yıldan itibaren daha önce benimsenen ithal ikameci politikaların¹¹ yerini ihracata dayalı sanayileşme politikalarına bıraktığı görülmektedir. Bu çerçevede 1980'li yıllardan 2000'li yıllara doğru küreselleşme ile birlikte daha çok neoliberal politikaların uygulandığı söylenebilmektedir.

Türkiye ekonomisinde küreselleşme ve serbestleşme uygulanan politikalar üzerinde etkili iken aynı zamanda International Monetary Fund (IMF)¹² kaynaklı istikrar programlarının kabul edilmesiyle birlikte zorunlu bir şekilde önemli politika değişimleri yaşanmıştır. Bu programların içeriğinde kısa vadede reel ücretin düşürülmesi, ekonominin maksimum derecede dışa açılması, fiyatların serbest bırakılması, kamunun müdahale alanının daraltılması, devlete ait birçok işletmede özelleştirilmeye gidilmesi, özel sektörün etkinlik alanının genişletilmesi, faizlerin serbest bırakılması, işgücü piyasası düzenlenmesinde daha liberal daha esnek hukuksal düzenlemelere gidilmesi gibi şartlar öngörülmüştür. IMF, dış destek ve kredi için bu şartları koşmuştur. Böylece istikrar programları ile birlikte toplam talebin daraltılması, kamu harcamalarının azaltılması veya vergilerin arttırılması hedeflenmiştir. Ancak bu programların hiçbir zaman gelir dağılımını temelinden iyileştirmeye yönelik düzenlemeler içeren hedefleri olmamıştır (Aktaş Kaya, 2007:25-26).

24 Ocak Kararları ile hedeflenen yapısal dönüşümün tam olarak gerçekleştirilememesi ardı sıra gelen iktisadi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu krizlerle birlikte ülkede birçok sorun ortaya çıkmıştır. Artan kamu açıkları, yükselen işsizlik, artan enflasyon ve gelir dağılımı eşitsizlikleri bu sorunların en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. 1980- 2000 Yılları Arasındaki Genel Durum

1980'lerden 2000'li yıllara doğru uygulanan iktisat politikaları önceki dönemlerin aksine ulusal politikalar yerine daha çok dışa dayalı politikalar şeklinde olmaktadır. İthal ikameci politikanın tam olarak gerçekleşmemesi üzerine dışa bağımlılığın artması ve yüksek enflasyonla karşı karşıya kalınması sonucu ülkede kriz

¹¹ Bir ülkenin ithalat yapmak yerine ithal edeceği ürünü kendi ülkesi içinde üretme politikasına denilmektedir.

¹² IMF'nin kuruluş amacı, uluslararası sistemde parasal istikrarı korumak ve sistemde ortaya çıkacak istikrarsızlıkların düzeltilmesini sağlamaktır. Ancak 1980'li yılların başından itibaren IMF'nin kuruluş amacından uzaklaştığı yolunda tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu dönemden sonra IMF, artık zor durumda olan ülkelere kolaylıklar sağlayan bir kuruluş olmaktan çok kendisi ile anlaşma yapan ülkelerin ekonomi politikalarını da yönlendirmeye başlayan bir kurum haline gelmeye başlamıştır (Aktaş Kaya, 2007:23-25).

eğilimli bir ortam oluşmuştur. Dış borçlar ve ekonomideki olumsuz göstergeler ülkenin dış borçlanma imkânını da oldukça kısıtlamıştır. Bu durum ekonominin isleyişi için gerekli dövizin sağlanmasına yönelik bazı politikaların uygulamaya konulmasını ve ülke içerisinde yeni politika arayışlarına gidilmesini gerektirmiştir. Türkiye, IMF ile borçlarını ödemek ve istikrar sağlamak üzere şartları oldukça ağır 1980-1983 yıllarını kapsayan üç yıl süreli bir stand-by anlaşması imzalamıştır. Bunun üzerine, 24 Ocak 1980 tarihinde Türkiye’de temel politika değişikliğini içeren bir istikrar paketi yürürlüğe girmiştir (Karluk, 2009:450).

24 Ocak Kararlarının öncelikli hedefleri, ihracat artışı yoluyla dış dengenin gerçekleştirilmesi, enflasyonun önlenmesi ve ekonomide serbest piyasa koşullarının sağlanması yani devlet müdahalesinin en aza indirilmesi şeklindedir. Ayrıca esnek döviz kuru uygulaması, özel yabancı sermayenin teşvik edilmesi, fiyat kontrollerinin kaldırılması, mal ve hizmet fiyatlarının idari kararlarla tespitine son verilmesi, tarıma yönelik sübvansiyonların kaldırılması ve iç talebin daraltılmasına yönelik politikalar 24 Ocak Kararlarının temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu kararlar ile birlikte dışa açılma sürecinin hızla başladığı söylenebilmektedir (Boratav, 2018:165).

24 Ocak kararları ile ithal ikameci kalkınma modelinden ihracata dayalı büyüme modeline geçiş yapılmıştır. Bunu gerçekleştirmek adına sıkı para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle işgücü maliyetini düşürme amaçlı ücretler sınırlandırılmaya çalışılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra sendikal faaliyetler yasaklanmış, işçi ücretleri ve maaşları sürekli olarak fiyat artış oranından daha düşük oranlarda yükseltilip reel olarak düşürülmüştür. Ücret artışlarının sınırlandırılmasındaki amaç, kar oranların arttırarak yatırımları uyarmak, yerli üretimin maliyetini düşürerek ihracatı yapılan malların rekabet edebilir konuma getirmek ve iç talebi kısıtlayarak yurtiçi üretimin dış pazara açılmasını sağlamaktır (Tecer, 2005, s. 82). 1983 yılında reel ücretler 1977 yılına göre yüzde 27 azalırken çiftçilerin reel ücretleri ise yüzde 40 gerilemiştir. Bu oranlardan da anlaşılmaktadır ki uygulanan ücret politikaları ile ücretli çalışan kesimin milli gelirden aldığı payı daraltılmıştır. Bütün bunlar sermaye faktörü lehine emek faktörünün ise aleyhine gelir dağılımı gelişmelerine neden olmuştur (İncekara ve Mutlugün, 2016:361).

24 Ocak Kararlarının en çok etkilediği sektör tarım sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılı öncesi uygulanan tarım politikaları, o dönemlerde ve sonraki

yıllarda da devam eden yüksek gıda enflasyonunun en önemli nedenlerinden biri olarak görülmekteydi. Bu nedenle 24 Ocak İstikrar Kararları ile tarım sektöründe uygulanan taban fiyatlarının ve destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır. Taban fiyatları düşük tutularak enflasyonu durdurma amaçlanmış, satın alınan malların bedelleri ise zamanında ödenmemiştir. Böylece iç ticaret hadleri tarım sektörü aleyhine gelişmiştir. Uygulanan bu politika, tarım kesiminde çalışanların milli gelirden daha düşük pay almasına neden olmuştur. Bir başka deyişle devletin tarımı desteklememesi sektörel gelir dağılımını tarım aleyhinde etkilemiştir. Tarım sektörünün milli gelirden aldığı payın düşmesi tarım bölgelerinin de aldığı payı azalttığından bölgesel gelir dağılımını tarım bölgeleri aleyhine bozmuştur. Bütün bunların sonucunda kişisel gelir dağılımı da alt gelir grupları aleyhine gerçekleşmiştir (Çelen, 2009:70). Gelir dağılımı türleri arasında yaşanan bu olumsuz etki aynı zamanda Türkiye'deki gelir dağılımı türleri arasındaki güçlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir (Bayramiç, 2006:68).

24 Ocak kararlarından bir süre sonra Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) gündeme gelmiştir. Bu planla birlikte bozuk olan gelir dağılımını iyileştirmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda vergi yükünün gelir dağılımı açısından düşük gelirli gruplar lehine azaltılması ayrıca düşük gelirli gruplara özel imar afları, toplu konut uygulaması ile düşük faizli kredi temini, sendikal hakların yeniden gündeme gelmesi gibi düzenlemelerin getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak amaçlananın aksine yeterli ölçüde gelir dağılımında bir iyileşme sağlanamamıştır. Öyle ki, dışa açılma politikası doğrultusunda sermayenin üzerindeki vergi yükünün azaltılması için bu dönemde vergi gelirleri yalnızca ücretliler ve tüketicilerin katkılarına bağlı olarak elde edilmiştir ve yine aynı nedenle kamu harcamalarının ve açıklarının finansmanı için vergilerin yanında borçlanmaya daha çok ağırlık verilmiştir (Boratav, 2015:156).

Öte yandan bu dönemde ihracatçılara çeşitli ihracat kredileri, gümrük muafiyetli ithalat, ihracata vergi iadesi, imalatçı-ihracatçılara belirli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ihracatı teşvik belgesine istinaden döviz tahsisi uygulaması, ihracatçı sermaye şirketlerinin kurulmasına yönelik olarak tanınan kolaylıklar, Kurumlar vergisi istisnası gibi teşvikler tanınmıştır. Ayrıca sermaye kesimine yönelik vergi muafiyetlerinin yanı sıra 1984 yılında servet beyannamesi kaldırılmış 1985 yılında katma değer vergisi kabul edilmiştir. Bu gelişmeler ise düşük gelir gruplarının

daha fazla vergi ödemesine neden olmuş ve fonksiyonel gelir dağılımını emek faktörü aleyhine olumsuz etkilemiştir (Altan, 2009:89).

1980-1988 yılları arasında büyüme hızının ortalama yüzde 4,9 olarak belirlenmesine rağmen serbest piyasa ekonomisi koşullarında gerçekleşen bu büyüme uygulanan istikrar programının başarısı olarak görülememektedir. Türkiye’de bu yıllar itibariyle uygulamaya konulan istikrar programı, ithalatın bir önceki yıla göre 5069 milyon dolardan 7909 milyon dolara çıkmasına neden olmuştur. İç talebin kısıldığı bu dönemde ihracat artışı ise ara mal ithalatına bağımlı halde gerçekleşmiştir. İhracatın yarattığı katma değer dolayısıyla istihdamın giderek artan bir bölümü hızla yükselen ara mal ithalatı yoluyla dış dünyaya aktarılmıştır. Dolayısıyla gerçekleşen büyüme ekonominin büyüme potansiyelindeki dinamik gelişmelerden kaynaklanamamıştır. Bu yapıdaki bir ekonomi ise ancak dışarıdan gelecek kaynak aktarımına bağlı olarak gelişebilmektedir. Bu şekilde uluslararası sermaye Türkiye’de uygulanacak iktisat politikası kararları üzerinde egemenlik kurabilmiştir. Sonuç olarak bütün bu olumsuz gelişmeler ise gelir dağılımını emek ya da en düşük gelir grubu aleyhinde olumsuz etkilemiştir (Boratav, 2018:176-177).

10 Ağustos 1989 yılında 32 sayılı kararın alınması ile ulusal sermaye piyasaları dünya sermaye piyasaları ile bütünleştirilerek ülke tam serbestleşme sürecine girmiştir. Bu kapsamda Türk Lirası (TL) konvertibl¹³ hale getirilmiştir. 1989-1992 arasında işçi eylemleri, sendika grevleri ve dönemin hükümetinin seçimde yenilgiye uğraması sonucu emek lehine gelişmeler yaşanmış, kamu sektörü işçilerine ve memurlara zamlar verilmiştir. 1989 yılı bu anlamda iktisat politikaları açısından birbiri ile çakışan iki gelişmenin beraber yaşandığı bir yıl olmuştur. Bu dönemde devletin iktisadi faaliyetlerdeki rolünün istenilen düzeyde azaltılamaması sonucu kamu açıkları artmıştır (Boratav, 2018:193). Kamu açıklarının finansmanı için bir yandan dolaylı vergiler arttırılmaya devam ederken, diğer yandan iç borçlanmaya gidilmesi yüksek yurtiçi faize sebep olmuştur. Faizlerin yükselmesinden ötürü özel sektörü korumak amacıyla vergi indirimleri yapılması ve buna karşılık dolaylı vergilerin arttırılması ise gelir dağılımının ücretli kesim aleyhine bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu gelişmelerle birlikte artan iç ve dış borç yükü ilerleyen yıllarda ülke ekonomisini derinden etkileyen mali krizlere yol açmıştır (İncekara ve Mutlugün, 2016:363).

¹³ Serbest kur sistemine göre ulusal paraların kolayca birbirlerine dönüşebilmesine denilmektedir.

Yapısal ve kronik bir hale gelen gelir dağılımı eşitsizliği sorunu Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ve Üçüncü İzmir İktisat Kongresinde de ele alınmıştır. Gelir dağılımında devam eden bozukluğun temelinde Türkiye'nin 1990'lı yıllarda büyük oranda iç ve dış borcu olması ve buna bağlı olarak da artan vergi oranlarının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 1990 yılına kadar süren İran-İrak savaşı ve 1990 Körfez Krizi Türkiye'yi direkt olarak etkileyen gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda ihracatının olumsuz etkilenmesi, kamu açıklarının enflasyon üzerinde baskı yaratması ve ülkeden sermaye çıkışının yaşanması gibi ekonomik sorunlar 1994 krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu yıl içerisinde yapılan Hanehalkı Gelir Dağılımı anket sonuçları¹⁴ Türkiye'de gelir dağılımının daha da bozulduğunu göstermektedir (Çelen, 2009:77). Krizle birlikte reel ücretlerde yeniden bir gerileme yaşanmıştır. O dönemlerde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım 5 Nisan 1994 Kararlarının alınmasına neden olmuştur. Ancak alınan bu kararların olumsuz etkisi 24 Ocak 1980 Kararlarında olduğu gibi, yine ücretli kesimin üzerine olmuştur. Ortaya çıkan bu olumsuzluğun toplumun bütün kesimlerine değil de sadece bir kesimine yansıtılmış olması gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına ve bu durum da alınan kararların başarısızlıkla sonuçlanmasına ve istenilen hedeflerin oldukça uzağında kalınmasına neden olmuştur.

1990'lı yıllarda yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Avrupa Birliği (AB) ile yapılan Gümrük Birliği (GB) anlaşmasıdır. 1 Ocak 1996 yılında gerçekleşen anlaşma ile Türkiye küreselleşme yolunda önemli bir adım daha atmıştır. Gümrük Birliği ile Türkiye'nin azımsanmayacak derecede önemli gelişmeler kaydettiği ancak Türkiye'nin AB kaynaklı ithalatında yaşanan artış nedeniyle dış ticaret açığının yükselmesi ve ithal edilen gıda sanayi ürünlerinin dolaylı olarak Türk tarımını olumsuz etkilemesi gibi nedenlerin gelir dağılımını bozmaya devam ettiği düşünülmektedir (Hatipler, 2011:23). Gümrük Birliği anlaşmasına paralel olarak, 1996 yılında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) da hazırlanmıştır. Bu kalkınma planında da yine gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak o dönemdeki iktidarın el değiştirmesi ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle, plan uygulama aşamasında yarıda kalmıştır. Bu durum aynı zamanda siyasi istikrar ile gelir dağılımı

¹⁴ 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anket sonucuna göre Gini katsayısı değeri 0,49 olarak hesaplanmıştır (Yükseler, 2004:3).

arasında pozitif bir ilişkinin varlığına da işaret etmektedir. Siyasi istikrarın sağlanamadığı dönemlerde gelir dağılımı eşitsizliği artarak devam etmektedir.

Son olarak 1997-1998 yıllarında Güney Asya ve Rusya'da meydana gelen krizler özellikle de önemli bir ticari ortak olan Rusya Federasyonu ekonomisinin krizi Türkiye'nin turizm gelirlerini dolayısıyla dış ticaret ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Akabinde sanayi üretiminin ve kalifiye işgücünün yoğunlaştığı Marmara bölgesinde yaşanan 17 Ağustos 1999 depremi, çarpık ve yapay büyüme stratejileri, dışa bağımlılığın artması gibi faktörler nedeniyle ülke küçülme sürecine girmiş ve bütün ekonomik göstergeler olumsuz bir hal almıştır (Hepaktan, 2008:7). Türkiye içinde bulunduğu bu zorlu süreçte yine IMF ile 1998 yılında Yakın İzleme anlaşması imzalayarak 2008 yılına kadar IMF güdümlü istikrar programları uygulamasına devam etmiştir.

1998 yılında imzalanan Yakın İzleme Anlaşması kapsamında yeni bir program yürürlüğe konulmuştur. Bu programla birlikte Türkiye'de uygulanacak maliye politikası borçlanmanın sürdürülebilirliğine odaklanmıştır. Programa göre borçlanmanın sürdürülebilirliği ise faiz dışı fazla verme koşulu ile gerçekleşebilmektedir. Faiz dışı fazla verme koşulu, kamu harcamalarının kısılmasını, dolayısıyla reel olarak azaltılmasını ve dolaylı vergilerin ölçsüz şekilde arttırılmasını gerektirmiştir. Ayrıca bu program enflasyonla mücadele için de gerekli görülmüştür. Enflasyonla mücadele için gerekli görülen bu program kamu harcamalarının kısılmasını şart koştuğu için gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012:69-70).

3.2.2. 2000 Sonrası Genel Durum

1990 yıllarında birçok ekonomik, sosyal ve siyasi sorunun birlikte yaşanması Türkiye'nin kriz ortamından bir türlü çıkamamasına neden olmuştur. Türkiye 2000'li yıllara, artan kamu açıklarının ve enflasyon oranlarının, yüksek yurt içi faizlerinin, sert kur artışlarının yaşandığı ve likidite sıkıntısı çeken sıcak para ihtiyacı olan bir ülke konumunda girmiştir. 1994 Nisan krizinden sonra uygulanan politikalarda bir ilerleme gerçekleşmediğinden Kasım- Aralık 2000 ve 2001 Şubat ayında şiddetli bir bankacılık ve döviz kuru krizi yaşanmıştır (Cicioğlu, 2013:40).

Türkiye yaşanan bu olumsuz gelişmeler nedeniyle 2000 yılı başında IMF ile ciddi değişimlerin öngörüldüğü, o dönemin ekonomi politikalarına da yön veren stand-

by anlaşmaları yapmıştır. Üç yıl süreli (2000-2002) bu program, enflasyonla mücadeleye yönelik sıkı para ve kur politikaları ve bankacılık sektöründe yapısal değişimleri öngören düzenlemeleri içermektedir. Program, üç temel unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki, kamu kesimi reformu; ikincisi, sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal nitelikli dönüşümler; sonuncusu ise enflasyonla mücadele kapsamında döviz kuru nominal çıpasına dayalı para programı şeklindedir. Bu önlemler ile birlikte ekonominin büyüme potansiyelinin artırılması, reel faiz oranlarının düşürülmesi, kamu açıklarının azaltılması, özelleştirmeye hız verilmesi, kamu mali yönetiminde şeffaflığın sağlanması, vergi politikası ve idaresinde reform yapılması, bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin yapılması ve sosyal güvenlik reformunun gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir (Pişkin, 2008:154). Bu anlamda, programın içeriğinin yalnızca enflasyonu düşürme hedefi ile sınırlı olmadığı, planlanan diğer uygulamalarla birlikte ekonomide kalıcı dönüşümlerin de hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Hedeflenenin aksine enflasyondaki düşüş beklenildiği kadar hızlı olmamıştır. Bu dönemde benimsenen sabit kur politikasının TL'yi değerlendirirken ithalatı ucuzlatması ve reel faizlerde düşüşün yaşanması 2000 yılında tüketime dayalı ekonomiye hızla geçilmesine yol açmıştır. Pasif para politikası koşullarında, sıcak para girişi ile para arzının artarak faizleri düşürmesi ve sonuç olarak kamu borçlanmasının reel faiz oranını sıfırlaması sonucu bankaların tüketici kredilerine yönelmesine ve konut, otomobil gibi mal satışlarının hızlanmasına neden olmuştur. Bu şekilde ekonomide 2000 yılının ilk 9 ayında yüzde 5,4 büyüme oranı gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde ithalatın artmasıyla dış açığın artması ve bu açığın sıcak para ile finanse edilmesi dış dengenin istikrarsız olmasına neden olmuştur. Sermaye hareketleri ve döviz talebinin artması Kasım 2000'deki krizin yaşanmasına neden olmuştur. Daha sonra programın döviz kuru hedefli yapısında bir değişiklik yapılmaması nedeniyle Şubat 2001 krizi gerçekleşmiştir (Cicioğlu, 2013:41). 2001 krizinin patlak vermesinde siyasi ortamda yaşanan belirsizlik ve huzursuzluk da etkili olmuştur. 19 Şubat Milli Güvenlik Kurulunun toplantı sırasında yaşanan gerilim mali piyasalarda paniğin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum gecelik faiz oranlarının yükselmesi, dövize olan talebin hızla artması ve likidite krizinin yaşanmasıyla sonuçlanmıştır (Sungur, 2015:245). 2001 yılında yaşanan bu kriz, işsizlik oranının artmasına, reel

gelirlerin düşmesine, üretici kesimi üzerindeki vergi yükünün artmasına bunun da istihdam alanları üzerinde daha da daraltıcı etki yaratmasına neden olmuştur. Ayrıca reel gelirlerin düşmesi üretimin yanında tüketimin de olumsuz etkilenmesine, bu durum da gelir arttırıcı mekanizmaların zayıflamasına neden olmuştur (Cicioğlu, 2013:41).

Öte yandan programın gelir dağılımı üzerinde de çok yönlü etkileri vardır. Planlanan gelir politikası ile ücret ve maaşlara beklenen enflasyon oranında sınırlandırılma getirilmesi, gelirleri hedeflenen enflasyona göre önceden ayarlanan ücretli kesimin, vergi gelirleri kapsamında dolaylı vergilerin ağırlığının arttırılması¹⁵ da düşük gelirli bireylerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Metin, 2013:167). Bu program sonrasında gelir dağılımına ilişkin düzenlemelerin de yer aldığı 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı gündeme gelmiştir. Planda gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve bu sorunların çözümüne yönelik politika önerileri ele alınmıştır.

2001 yılı ekonomik krizinin yaşanmasının ardından, diğer krizlerde olduğu gibi, IMF ile “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” adı altında yeni bir yapısal reform programı uygulamaya konulmuştur. 2001 krizini takiben uygulamaya koyulan IMF ile birlikte düzenlenen program çerçevesinde uygulanan sıkı para ve maliye politikaları, 2001 sonrası dönemde makroekonomik politikaların genel çerçevesini oluşturmuştur. Önceki program gibi yeni program da IMF’nin önerileri doğrultusunda hazırlanmış ve bu kapsamda IMF’den dış destek sağlanmıştır. Programın temel hedefleri ise; enflasyonun ortadan kaldırılması, sürdürülemez duruma gelen kamu iç borç dinamiğinin düzenlenmesi ve büyümeye yönelik yapısal problemlerin ortadan kaldırılması şeklindedir (Sungur, 2015:245).

IMF destekli bu program ile reel ekonomik politikalara yönelik yurt içi talebin daraltılarak ihracat için bir fazla oluşturulması şart koşulmuştur. Buna göre ihracat fazlası oluşturmak için bir yandan kamu harcamalarının kısılması, işgücü ve kırsal kesim gelirlerinin baskı altında tutularak yurt içi talebin azaltılması, öte yandan ücret maliyetlerinden ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflarla ihracatın teşvik edilmesi gerekmektedir. Özellikle tarım sektöründe uygulanan daraltıcı politikalar

¹⁵ 2002 yılından itibaren KDV dışında bir diğer dolaylı vergi türü Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) uygulanmaya konmuştur. Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin son yıllarda artmasının nedeni ÖTV uygulaması olarak görülmektedir (Yücel, 2011:158).

kapsamında; IMF ve Dünya Bankası'na verilen dört niyet mektubu ile Tarım Reformu Uygulama Projesi benimsenmiştir. Bu proje kapsamında ürünlere, girdilere ve kredilere yönelik destekler tasfiye edilerek çiftçiye mülkiyet ve dönüm esaslı sabit oranlı nakit desteği verilmiştir. Çiftçilerin kayıplarını kısmen telafi eden Doğrudan Gelir Desteği olarak adlandırılan bu program ise 2008 yılına kadar sürmüştür. Ayrıca Tarım Satış ve Kredi Kooperatifleri, TEKEL, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAY-KUR), Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (FİSKOBİRLİK) ve Toprak Mahsülleri Ofisi (TMO) giderek etkisizleştirilmiştir. Bu gelişmelerden de anlaşılmaktadır ki tarımsal destekler önemli ölçüde azaltılmış, niteliği değiştirilmiştir (Boratav, 2018:222). Uygulanan bu politikalar ise tarımsal girdi maliyetlerinin çok hızlı artmasına, tarımsal ürün girdi fiyatlarıyla hesaplanan iç ticaret hadlerinin dönem boyunca tarım aleyhine seyretmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda da tarımın ekonomi içindeki payının azalmasına, istihdam kayıplarının yaşanmasına aynı zamanda kentsel/kırsal işsizliğin yükselmesine ve sektörel gelir dağılımının tarım aleyhinde gerçekleşmesine neden olmuştur (Susam ve Bakkal, 2008:343).

Bu bağlamda IMF programları kapsamında Türkiye'de yaşanan diğer gelişmeler ise işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, özelleştirmelerin hız kazanması ve sosyal güvenlik sisteminin dönüştürülmesidir. 2003 yılında yeni iş yasası kabul edilerek işgücü piyasasının esnekleştirilmesi yasal çerçeveye kavuşturulmuştur. Esnekleşen işgücü piyasası ile işe alma ve işten çıkarmalar kolaylaştırılmış ve çalışma süreleri iş yüküne göre belirlenmiştir. Böylece işgücü maliyetinin düşürülmesi amaçlanmıştır. Öte yandan hızla artan özelleştirmeler kapsamında; Türkiye Petrol Rafineleri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ), Türk Hava Yolları (THY), TEKEL, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi (TELEKOM) ve Selüloz ve Kâğıt Sanayi Kurumu (SEKA) gibi birçok kurum özelleştirilmiştir. Özelleştirme gelirlerinin önemli bir kısmı bütçeye dâhil edilmiştir ve elde edilen gelirle kamu borçlarının azaltılması amaçlanmıştır (Altıok, 2007:62). Sosyal Güvenlik Sisteminde meydana gelen değişiklikler kapsamında ise Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) Kanunu yasalaştırılmıştır. Sosyal Güvenlik Sisteminde yapılan değişikliklerin temel hedefi sistemlerin temel finansman açıklarının kaldırılması, sisteme genel bütçeden yapılan aktarımların azaltılması olarak belirlenmiştir. Böylece IMF'nin direktif vermiş olduğu faiz dışı fazla hedefine bağlı

kalmıştır. İşgücü maliyetlerinin düşürülmesi bir başka deyişle ücretlerin azaltılması özelleştirmelerden elde edilen gelirlerin borçların finansmanında kullanılması, sosyal güvenlik düzenlemeleri ile sosyal güvenliğe en çok ihtiyacı olan en düşük gelir grubunun kapsam dışı bırakılması gelir dağılımını emek ya da en düşük gelir grubu aleyhinde olumsuz etkilemiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012:95-98).

Buna karşın program enflasyon ve faiz oranları üzerinde olumlu etkiler yaratmış ancak krizlerden kaynaklanan belirsizlik ortamından çıkılmasını kolaylaştıramamıştır. Döviz kuru politikası haricinde içerik olarak 2000 yılındaki programdan çok farklı olmadığından ekonomik durgunluk ve cari açık sorunu devam etmiştir. Döviz kuru çıpası TL için istikrar unsuru olarak görülmeye başlandığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik etmiştir. Döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güven azalmaya başlayınca da, ülkeye kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişi hızlanmıştır. Bu durumda Merkez Bankasının (MB) sterilizasyona¹⁶ gitmemesi ülkeye giren yabancı sermayenin, tüketim ve ithalatta büyük artışlara sebebiyet vermesi ile yerli üreticinin rekabet gücünün giderek azalmasına ve sonunda ödemeler dengesinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006:313).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının sonuçlarının yetersiz olmasıyla Türkiye niyet mektubu ile IMF'den tekrar mali destek istemiştir. IMF ile 2008 yılına kadar üçer yıllık stand-by anlaşmaları devam etmiştir. 2002 yılı ve sonrasında uygulanan istikrar politikaları bugüne kadarki uygulanan politikalardan farklı olamamıştır. IMF'nin de öngördüğü doğrultuda daraltıcı para ve maliye politika uygulamaları devam etmiştir. Bu politikalarla birlikte 2002-2007 yılları arasında Türkiye ekonomisinde birtakım iyileşmeler yaşanmıştır fakat işsizlik, cari açık ve gelir dağılımı eşitsizliği¹⁷ sorunları devam etmiştir. Devam eden gelir dağılımı eşitsizliği sorunu 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında hazırlanan raporda da ele alınmıştır. Raporda gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik hedefler yer almaktadır. Ancak 2008 yılına gelindiğinde Türkiye'yi de etkileyen küresel kriz bu hedeflere

¹⁶ MB'nin cari açık ya da fazlanın yaşanmasıyla para arzında meydana gelen değişimlerin ortaya çıkardığı olumsuz etkileri gidermek ya da en aza indirebilmek için yürüttüğü para politikası uygulamalarıdır (Eğilmez M. , 2013).

¹⁷ Türkiye'de 2002-2008 yılları arasında gelir dağılımında bir iyileşme yaşandığı söylenebilmektedir. Ancak o yıllarda gerçekleşen Gini katsayısı değerleri genel itibariyle gelir dağılımında eşitsizliğin devam ettiğini göstermektedir.

ulaşmada engel oluşturmuş ve öncelikli politika alanlarının yeniden tayin edilmesine neden olmuştur.

Türkiye, 2001 krizinden sonra finansal istikrarın sağlanması konusunda önemli gelişmeler kaydetse de 2007 yılına gelindiğinde ABD’de finans sektöründe başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan 2008 krizinin¹⁸ olumsuz havasından kurtulamamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle dünya ekonomisine yayılan kriz Türkiye’nin büyüme, işsizlik ve dış ticareti gibi makroekonomik göstergeleri üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Krize bağlı yaşanan güven kaybı nedeniyle büyüme oranlarında azalma, piyasalardaki talep belirsizliğine bağlı üretimde yavaşlamanın bunun ihracatı daraltıp işsizliği arttırması gibi olumsuzluklara¹⁹ neden olduğu görülmüştür (Keskingöz, 2016:128).

2001 yılından itibaren küresel piyasa ilişkilerini çoğunlukla borçlanmaya dayalı olarak yürüten Türkiye 2008 yılında yüksek borç yükü ve cari işlemler açığı olan ülke konumundadır. Borçluluğun büyük kısmı özel sektörden olması özel sektörün daha kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Bu nedenle 2008 krizinin etkileri bu sektörde daha hissedilir olmuştur. Krizin etkisiyle özel sektörde öncelikli olarak ücretli kesimin aldığı payın azalması fonksiyonel gelir dağılımının ücretliler aleyhine gerçekleşmesine neden olmuştur (Çelen, 2009:93-94).

Küresel finansal krizin ortaya çıkması Türkiye’de ekonomi politikalarının krizin yıkıcı etkilerini azaltmaya yönelik olarak uygulanmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda MB politika faiz oranını hızla düşürmüş, bankalar arası para piyasalarının kesintisiz ve etkin bir biçimde çalışmasına yönelik tedbirler alınmış, destekleyici kamu maliyesi politikaları uygulanmaya başlanmış ve özel sektöre yönelik kredi desteği mekanizmaları oluşturulmuştur. Krizin çözümü olarak, merkez bankasının faiz indirimi ve likidite desteği politikalarının yanında bazı sektörleri kapsayan KDV ve ÖTV indirimleri ve Türkiye’yi dört bölgeye ayıran, bölgeler ve sektörler bazında uygulanacak olan teşvik paketleri de yer almaktadır. Uygulanan politikalarla Türkiye

¹⁸ Bu kriz banka kredileri konut piyasasında başlamış ancak diğer sektörlerde de sıçramasıyla krizin bankacılık krizi ile sınırlı kalmadığı görülmüştür. Bir başka deyişle 2007 ağustos ayında ABD konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyüdüğünden ve bu sorunlar önce gelişmiş ülkelere ve sonra gelişmiş ülkelere de gelişmekte olan ülkelere sıçradığından küresel bir boyut kazanmıştır (Keskingöz, 2016:128).

¹⁹ Türkiye’nin küresel krizden bu denli etkilenmesinin nedeni dışa bağımlı bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Kriz dolayısıyla yükselen kur artışıyla birlikte ithalatın pahalılaşması ihracatın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Çünkü ihracatın büyük çoğunluğu ithalata bağımlı haldedir.

özellikle 2010-2011 yılları arasında banka kredileri destekli, iç talebe dayalı yüksek bir büyüme dönemi yaşamıştır. Ancak kredi destekli yüksek büyüme, hızla artan ithalata ve cari işlemler açığına neden olmuştur (Arabacı, 2017:8). Bununla birlikte bu yıllarda Türkiye’de iç tasarruf hacmi yetersiz olduğundan büyüme dış tasarruflarla birlikte iç talep genişlemesine bağlı olarak gerçekleşmiştir. TL’nin değerli konumunu sürdürmesini ve bu şekilde enflasyon haddinin baskı altında tutulmasını ön planda tutan mevcut döviz fiyatlandırması, tüketim talebini ve dolayısıyla ithalatı arttırmakta buna karşılık üretimin ve istihdamın yurtdışına kaydırılmasını özendirilmekteydi. Büyük boyutlara ulaşan dış ticaret ve cari işlemler hesabı açıkları doğrudan yatırımlar yerine, kısa vadeli borçlanma ve varlık satışıyla finanse edilmektedir. Bu durum uzun vadede sürdürülebilir ulusal refah ve istihdam hacmi artışı açısından olumsuz bir beklentinin oluşmasına yol açtı. Kamu bütçesinde gerçekleşen düzelme, kayıt dışılığın azaltılması ve beyannameye tabi gelir vergisi tahsilatı artışından kaynaklanmamakta, bu durum özellikle tüketim ve ithalat artışının beraberinde getirdiği KDV ve ÖTV tahsilatı artışları sayesinde gerçekleşmişti. Dolayısıyla gelir dağılımı eşitliğinde bozulmanın olması kaçınılmaz olmaktadır (Faaliyet Raporu, 2012:13).

Sonuç olarak Türkiye ekonomisinde 24 Ocak kararlarıyla başlayan yapısal değişim süreci ve ekonominin dönüşüm aşamasında yaşanan krizler ekonominin dinamiğinde önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Politika yapıcılarının ve IMF’nin öncelikli olarak belirlediği alanlara göre uygulanan iktisat politikaları her bir üretim faktörü sahiplerinin gelir dağılımının farklı düzeyde etkilenmesine neden olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde 1980 sonrası gerçekleşen temel politika değişimleri ve özellikle 2000 sonrası yaşanan krizler neticesinde gerçekleşen iktisat politikası değişimleri irdelenmiştir. Bu bölümün devamında da bu politika değişimleri çerçevesinde 2000 sonrasında gelir dağılımında mikro ve makro düzeyde nasıl bir gelişim gösterdiği betimleyici bir analiz ile sunulmaktadır.

3.3. Türkiye’de 2000 Yılı Sonrası Gelir Dağılımı

Türkiye’nin 2000 yılı sonrasına ait gelir dağılımının detaylı bir analizi için, iktisat politikası değişimlerinin etkisinin değerlendirilmesinin yanı sıra bahsi geçen yıllarda gerçekleşen Gini katsayısı değerlerine ve P80/P20 göstergelerine yer verilmesi, ayrıca elde edilen toplam gelirin, gelir türlerine göre dağılımının analiz

edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde Gini katsayısı değerleri, P80/P20 göstergeleri, fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı analiz edilmesiyle gelirin ülkede nasıl bir dağılım gösterdiği açıkça tespit edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde uygulanan iktisat politikalarının gelir dağılımını nasıl ve ne yönde etkilediği yıl bazında tartışılmaktadır.

Türkiye’de TÜİK gelir dağılımı hesaplamalarını dönemsel olarak düzenli bir şekilde raporlamakta ve kamuoyu ile paylaşmaktadır. TÜİK, düzenli olarak gelir dağılımı istatistiklerini Hanehalkı Bütçe Araştırmasından (HBA) üretmiştir. 2006 yılından itibaren ise bu istatistikler Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasından elde edilmektedir (TÜİK; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (Panel), Eş değerlik Ölçeği, 2015).

3.3.1. Gini Katsayısı Değerleri

TÜİK, gelir dağılımı sonuçlarını hem hanehalkı kullanılabilir gelire göre hem de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplamaktadır. Ancak hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplanan Gini katsayısı değerleri, hesaplamada 15 yaşın altındaki çocukların ayrımının yapılmaması nedeniyle gerçekliği tam olarak yansıtmamaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplanan Gini katsayısı değerlerinin hesaplanmasında ise yetişkin ve çocukların ayrımını yapıldığı için daha doğru sonuçlar vermektedir. Bu nedenle gelir dağılımı konusunda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelire göre hesaplanan Gini katsayısı değerleri kıstas alınmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de Hanehalkı ve Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı(2002-2017)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gini Katsayısı	0,44	0,42	0,40	0,38	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,40	0,391	0,40	0,391	0,397	0,404	0,405

Kaynak: (TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması 2002-2005, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2017)

Tablo 1, Türkiye’de 2002-2017 yılları arasında Gini katsayısının nasıl değiştiğini göstermektedir. Türkiye’de yaşanan 2001 ekonomik krizinin hemen sonrası 2002 yılında 0,44 düzeyinde olan Gini katsayısının 2005 yılına kadar düzelme eğilimine girdiği görülmektedir. 2006 yılında tekrar bozulmaya başlayan gelir dağılımının kısa süreli bir iyileşme yaşaması, krizin yüksek gelir gruplarını daha fazla etkileyip gelir dağılımına etki etmesinden ileri gelmektedir. Bir başka deyişle bu durum alt gelir gruplarının aldıkları payın artmasından ziyade üst gelir gruplarının gelirlerindeki daralmadan kaynaklanmaktadır. Krizin etkileri geçtiğinde ise gelir dağılımı yeniden bozulma eğilimine girmiştir (Eğilmez M. , 2010). Ayrıca tabloda verilen yılların genelinde Gini katsayısının 0,40 dolayında yerleştiği görülmektedir. Literatürde bu katsayının 0,40 civarlarında olması, gelir dağılımının bozuk olduğunun bir göstergesi olmaktadır. Gelir dağılımının daha eşit olduğu ülkelerde bu oran 0,40’dan daha düşük gerçekleşmektedir.

3.3.2. P80/P20 Göstergesi

Tablo 2’de Türkiye’de 2002-2017 yılları arasındaki P80/P20 göstergesi yer almaktadır. Yüzde paylar göstergesi sayesinde bu yıllar içerisindeki en zengin ile en yoksul grupların toplam gelirden aldıkları payların değişimini izlemek mümkün olabilmektedir. Tablo 1’de gösterilen Gini katsayısı değerlerinin yıllar içerisindeki eğilimi ile Tablo 2’de gösterilen P80/P20 Gösterge değerlerinin aynı dönemdeki eğiliminin birbiriyle paralel olduğu tespit edilmektedir. Dolayısıyla Tablo 1 için yapılan yorumlar burada da yapılabilmektedir. Tablodaki değerlere göre en yüksek gelir grubunun aldığı payın toplam gelirin neredeyse yarısına eşit olması gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Türkiye’de Hanehalkı ve Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Göstergesi (2002-2017)

Yıllar	En düşük gelire sahip yüzde 20’nin toplam gelirden aldığı pay	En yüksek gelire sahip yüzde 20’nin toplam gelirden aldığı pay	P80/P20
2002	5,3	50,0	9,43
2003	6,0	48,3	8,05
2004	6,0	46,2	7,70
2005	6,1	44,4	7,27
2006	5,1	48,4	9,6
2007	5,8	46,9	8,1
2008	5,8	46,7	8,1
2009	5,6	47,6	8,5
2010	5,8	46,4	7,9
2011	5,8	46,7	8
2012	5,9	46,6	8
2013	6,1	46,6	7,7
2014	6,2	45,9	7,4
2015	6,1	46,5	7,6
2016	6,2	47,2	7,7
2017	6,3	47,4	7,5

Kaynak: (TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması 2002-2005, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2017)

3.3.3. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim faktörlerinin üretime koşulmasının sonucunda elde edilen gelirler; emek kesimi için ücret- maaş- yevmiye; sermaye kesimi için kar- faiz; toprak sahipleri için ise rant getirisi şeklindedir. Ancak; bu tarz bir ayırım yapılmasında, üretim sürecinde emek ve sermayenin ayrışma derecesi önemli olmaktadır. Genellikle bu ayrışmanın belirgin olduğu gelişmiş ekonomilerde, toplam gelirin bu çerçevede ele alınması, ayrışmanın sınırlı kaldığı gelişmekte olan ekonomilere oranla çok daha kolay olabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi gibi gelişmekte olan bir ekonomide gelirin fonksiyonel dağılımı verilerinin elde edilmesinde zorluklar ortaya çıkmaktadır (Aras, 2012:23). Fonksiyonel gelir dağılımının tanımından yola çıkarak, Türkiye’de milli gelirin fonksiyonel dağılımı, ülke içerisinde üretilen milli gelirin, üç temel üretim

faktörü olan işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. TÜİK tarafından yayımlanan veriler doğrultusunda, Türkiye’de 2002-2017 yılları arasında elde edilen gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı Tablo 3’te ayrıntılı olarak verilmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de 2002-2017 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Gelir Türleri	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Maaş ve Ücret	37,8	38,3	38,8	39,1	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9
Yevmiye	3,5	3,0	3,0	3,5	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6
Müteşebbis	28,7	33	31,8	29,3	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6
Tarım	14,2	9,8	9,2	9,5	7,1	6,4	6,2	5,4	6,4	6,8	6,8	6,4	5,3	5,0	5,0	4,2
Tarım Dışı	14,5	23,2	22,6	19,8	17,1	16,8	16,2	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4
Gayrimenkul	4,8	3,5	2,5	2,8	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4
Menkul Kıymet	5,7	2,6	2,6	2,6	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2
Sosyal Transferler	16,9	17,8	19,2	20,5	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7
Haneler Arası Transferler	0	0	0	0	2,9	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4
Diğer Gelirler	2,6	1,8	2,1	2,2	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018)

Toplam eş değer hanehalkı yıllık kullanılabilir geliri tabloda gösterildiği üzere faaliyet ve faaliyet dışı gelirlere oluşmaktadır. Faaliyet geliri olarak adlandırılan maaş-ücret-yevmiye ve müteşebbis gelirlerini (kar)²⁰, faaliyet dışı gelirler ise gayrimenkul (rant), menkul kıymet (faiz)²¹ ve transfer gelirlerini²² kapsamaktadır. 2002 yılından 2013 yılına kadar toplam gelir içerisinde emek gelirleri olan maaş-ücretli ve yevmiyenin payının diğer gelir gruplarının toplamının aldığı paya göre düşük kaldığı görülmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunun bu kesimden oluşmasına

²⁰ Gelir referans dönemi içerisinde kendi hesabına veya işveren olarak çalışan kişilerin faaliyetleri sonucu elde ettiği gelirlerinden yaptığı tüm giderlerin (işyeri masrafları, vergiler, sosyal güvenlik kesintileri vb.) düşürülmesiyle kişinin payına düşen gelir müteşebbis geliri olarak adlandırılmaktadır. Bu gelirler tarım ve tarım dışı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama, 2018:4)

²¹ Banka hesabından elde edilen faiz, finans kurumlarından veya sermaye şirketlerinden elde edilen temettü veya kar payı vb. gelirlerdir (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama, 2018:4)

²² Gelir referans dönemi içerisinde devlet, özel kurum/kuruluş veya başka kişi/hanehalklarından alınan karşılıksız transferlerdir. Sosyal ve hanelerarası transferler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sosyal transferler; emekli aylıkları, dul ve yetim aylıkları, işsizlik sigortaları, asker ailelerine yapılan yardımlar, muhtaç öğrencilere verilen burslar, parasız yatılı okuma olanakları vb. giderlerden oluşmaktadır (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama, 2018:4)

karşılık toplamda aldığı payın görece düşük olması gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğe işaret etmektedir.

Milli gelirin fonksiyonel dağılımında ücretlerin payının büyüklüğü ile bir ülkenin gelişmişliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ülkenin milli gelirinin dağılımında ücretlilerin payı %70 i aşmış ise, o ülke için gelişmiş ve sanayileşmiş bir ülke denilebilmektedir. Türkiye’de 2002- 2017 yılları arasında gelir türlerinin toplam gelirden aldıkları paylara tek tek bakıldığında bu gelir grupları arasında en yüksek payın maaş ve ücretlilerin aldığı görülmektedir. Ancak toplam gelirden alınan bu pay gelişmiş ülke ekonomilerine göre yeterli düzeyde olmamaktadır. Gelişmiş ülke ekonomilerinde bu pay yüzde 88’ler civarında gerçekleşmektedir. Türkiye’deki durumun bu ülkelere kıyasla düşük düzeylerde olduğu tablodaki verilerden de anlaşılmaktadır. Nitekim bu yıllar içerisinde uygulanan politikalar da fonksiyonel gelir dağılımının maaş ve ücretlilerin lehine gerçekleşmediğini doğrulamaktadır (Çiftlikli, 1995:9).

Bir diğer gelir grubu müteşebbis gelirlerinin 2002 yılında toplam gelirden aldığı pay yüzde 28,7 iken 2017 yılında bu pay yüzde 19,6’ya gerilemiştir. Toplam müteşebbis gelirleri tarım, imalat, inşaat, ticaret ve hizmet gelirlerinden oluşmaktadır. Bu sektörlerde yaşanan artış oranlarının, toplam gelirin artış oranından daha düşük kalması müteşebbislerin toplam gelirden aldıkları payların azalmasına neden olmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere özellikle müteşebbis gelirleri içerisinde yer alan tarım gelirlerinin toplam gelirden aldığı payın azalması bu gelir türünde gerilemeye neden olmaktadır. Üretim ve istihdam içinde zamanla tarım sektörünün ağırlığının azalması, bu sektörden elde edilen gelirin toplam kullanılabilir gelir içindeki payının azalmasını da beraberinde getirmektedir (Yükseler, 2004:9).

Öte yandan gayrimenkul ve menkul kıymet gelirlerine bakıldığında 2002-2017 yılları arasında zaman zaman artış-azalış şeklinde bir dalgalanma söz konusu olmaktadır. Ayrıca bu gelir türleri için toplam gelir içerisinden maaş-ücret gelirlerine göre çok düşük bir oranda pay aldıkları söylenebilmektedir. Özellikle 2002 ve 2003 yıllarında önceki dönemlere göre bütçeden ödenen menkul kıymet (faiz) gelirlerinde önemli bir artış yaşanmasına rağmen gelir dağılımı verilerinde bu yıllar itibariyle menkul kıymet gelirlerinin aldığı payda azalma yaşandığı tespit edilmektedir. Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği kaynağı olarak görülen faiz gelirlerinin gelir

dağılımı verilerinde yetersiz ölçüde pay almasına etken olarak hanehalklarının menkul kıymet gelirlerini gizlemeleri veya menkul kıymet gelirin tanımı ve tespitindeki zorluktan kaynaklandığı düşünülmektedir (Yükseler, 2004:11).

Ayrıca transfer gelirlerine bakıldığında 2002 yılından 2017 yılına gelindiğinde yüzde 15,2'lik bir artış yaşandığı söylenebilmektedir. Transfer gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payının yükselmesinde, yurtdışından sağlanan transfer gelirlerinin zaman içinde öneminin azalması ve devlet tarafından yapılan transfer ödemelerinin ağırlık kazanması önemli bir rol oynamaktadır (Yükseler, 2004:10).

Tabloda yer alan gelir türlerinin toplam gelirden aldığı payların bahsedilen yıllar içerisinde uygulanan politikalarla uyum derecesinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle Türkiye'yi uzun bir süre sarsan 2001 Şubat krizi, emek geliri elde edenleri olumsuz biçimde etkileyerek bu kesimin yoksullaşma sürecini hızlandırmıştır. Buna karşılık para ve sermaye sahiplerinin, özellikle de devalüasyon öncesi birikimlerini döviz olarak tutmaları sonucu bir gecede olağanüstü kazançlar elde etmelerine neden olarak fonksiyonel gelir dağılımının emek geliri elde edenler aleyhine bozulmasına neden olmuştur (Şaylan, 2006:63).

Türkiye'de 2002-2008 yılları arasında uygulanan IMF güdümlü daraltıcı politikalar o dönemlerdeki fonksiyonel gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu politikalarla birlikte ekonomik istikrarın sağlanması (enflasyonla mücadele) hususunda bir takım kısıtlamalara gidilmiştir. Bu kısıtlamalar kamu harcamalarının kısılması, emek gelirlerinin baskı altında tutularak yurt içi talebin azaltılması, ihracatın teşviki için ücret maliyetlerinden ve tarımsal ürün fiyatlarından tasarrufların gerçekleştirilmesi şeklindedir (Akyürek, 2008:45). Uygulanan bu politikalar enflasyon, faiz ve kur üzerinde iyileşmeler gerçekleşirse de 2001 krizi sonrasında piyasalarda yaşanan durgunluğu artırmıştır. İşsizlik oranı uzun bir süre yüzde 10'lar civarında seyretmiştir. İşsizlikle birlikte memurlara toplu sözleşme ve grev haklarının verilmemiş olması ayrıca maaş ve ücretlerin hedeflenen enflasyona göre belirlenmesi, maaş ve ücretlerin düşük kalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak toplam gelir içerisinde en büyük payı bu kesimin alması maaş ve ücretlerin düşüklüğünü engelleyememiştir (Sürücü, 2007:227).

IMF destekli politikalar kapsamında tarım sektörüne yapılan destekler de azaltılmış ve niteliği değiştirilmiştir. Tarımsal kooperatifler zayıflatılmıştır. Bu

politikalar ile iç ticaret hadleri tarım sektörü aleyhine seyretmiş, sektörün ekonomi içindeki payını ve bu sektörden geçinenlerin sayısını azaltmıştır (Çelen, 2009:91). Tabloda yer alan müteşebbis gelirleri içerisinde tarım gelirlerinin toplam gelirden aldığı payın düşmesi bu politikalar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra uygulanan vergi politikaları doğrultusunda vergi gelirlerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda KDV gibi dolaylı vergi oranları arttırılmıştır. Ayrıca 2002 yılından itibaren yeni bir dolaylı vergi türü ÖTV uygulamaya konmuştur. Buna karşılık gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı azalmıştır. Böylece kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile vergi kaçakçılığının boyutları giderek genişlemiştir. Dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içinde payının artması, emek gelirinin bir başka deyişle reel ücretlerin kaybını arttırmış bu da fonksiyonel gelir dağılımını ücretliler aleyhine değiştirmiştir. Ayrıca yüksek oranlı olan ve zorunlu tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergiler, ücretlilerin tüketim grubu üzerinden alındığı için gelir dağılımını ücretliler aleyhine bozmaktadır (Bektaş ve Gündoğdu, 2017:19).

2008 yılına gelindiğinde ise yaşanan küresel krizin etkisi daha çok özel sektörde hissedildiğinden özel sektörde öncelikli olarak üretimin gerilemesine, işsizlik oranının artmasına ve ücretli kesimin aldığı payın azalmasına bir başka deyişle fonksiyonel gelir dağılımının ücretliler aleyhine gerçekleşmesine neden olmuştur (Cicioğlu, 2013:44). 2008 küresel ekonomik krizin ardından meydana gelen daralmalara karşı ülke genelinde talebi canlandırmaya ve istihdamı arttırmaya yönelik bütçe dengesini doğrudan etkileyen kamu harcamaları ve vergi üzerinde yapılan değişiklikleri içeren genişletici maliye politikaları tedbirleri alınmıştır (Akıncı, 2015:76). Ancak uygulanan politikalar ile kriz sonrası bazı yıllarda işsizlik oranlarında azalmalar meydana gelse de günümüzde işsizlik oranı hala yüzde 10'lar seviyesinde seyretmekte ve uygulanan politikaların kalıcı bir yapısal çözüm sağlamadığını göstermektedir. İşsizlik oranının yüksekliği aynı zamanda, ücret pazarlıklarında emek aleyhine baskı yaratmakta ve reel ücret artışlarını sınırlamaktadır bu durum ise gelir dağılımını bozucu yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de 2002-2017 yılları arasında gerçekleşen fonksiyonel gelir dağılımı ve uygulanan iktisat politikalarının istenilen hedeflere ulaşamadığını ve

kalıcı çözüm bulmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de fonksiyonel gelir dağılımındaki eşitsizlik devam etmiş ve etmektedir.

3.3.4. Kişisel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı ülkelerin gelir dağılımı hakkında genel bir yorum yapılabilmesinde önemli bir ölçüdür. Ancak hanehalkı bir yandan ücret geliri elde ederken; diğer yandan sahip olduğu hisse senetleri üzerinden kar geliri, yine sahip olduğu arazilerden tarım geliri veya bankadaki mevduatları üzerinden faiz geliri elde edebilmektedir. Bu durumda ailenin temel faaliyet alanı veya ailedeki çalışanın işine bakarak analiz yapmak yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla daha gerçekçi sonuçlar elde etmek ve yorumlar yapabilmek için kişisel gelir dağılımı analizinin de incelenmesi gerekmektedir (Bolayır, 2007:22).

Kişisel gelir dağılımı analizinde sık kullanılan yöntemlerden birisi nüfusun yüzde yirmilik dilimlerine düşen gelir paylarının belirlenmesi şeklindedir. Burada hanehalkı sayısı yüzde yirmilik beş gruba ayrılmaktadır. En düşük yüzde yirmilik dilim en düşük gelir grubunu en yüksek yüzde yirmilik dilim ise en yüksek gelir grubunu ifade etmektedir. Bu yöntemle TÜİK tarafından raporlanan gelir dağılımı analizi Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de 2002-2017 Yılları Arası Kişisel Gelir Dağılımı (%)²³

Dilimler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
En düşük %20	5,3	6,0	6,0	6,1	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3
İkinci %20	9,8	10,3	10,7	11,1	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6	10,6	10,6	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7
Üçüncü %20	14,0	14,5	15,2	15,8	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3	15,2	15,3	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8
Dördüncü ü %20	20,8	20,9	21,9	22,6	21,9	21,5	21,9	21,5	21,9	21,7	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9
En yüksek %20	50,1	48,3	46,2	44,4	48,4	46,9	46,7	47,6	46,4	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4

²³ 2002-2005 yılları arasındaki veriler TÜİK’in Hanehalkı Bütçe Araştırması Anketinden (HBAA), 2006 yılı sonrasındaki veriler Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Anketinden elde edilmiştir. İki anket arasında yöntemsel farklılıkların bulunması nedeniyle bu iki dönemin gelir dağılımı verilerini kıyaslamak yanıltıcı olabilmektedir. Ancak çalışmanın bütünlüğünün bozulmaması için Türkiye’nin 2002-2017 yılları arasındaki kişisel gelir dağılımı analizi söz konusu ayırım göz ardı edilerek bir bütün halinde yapılmaktadır.

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018)

Tablo 4'te, Türkiye'de 2002-2017 yılları arasında gelir dağılımının nasıl bir değişim gösterdiği tespit edilmektedir. Buna göre yıllar arasında en yüksek yüzde 20'lik dilimin aldığı pay en düşük yüzde 20'lik dilimin aldığı paydan yaklaşık 8 kat daha yüksektir. Bu durum Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizliği açıkça ortaya koymaktadır.

Tablodan görüleceği üzere en yüksek gelire sahip yüzde yirmilik kesimin milli gelirden aldığı pay gelirin neredeyse yarısı iken, milli gelirin diğer yarısı toplam hanehalkının yüzde 80'i arasında paylaşılmaktadır. Milli gelirin dağılımındaki bu dengesizliğin hemen hemen bütün yıllarda bu şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Buna karşılık bazı yıllar da gelir dağılımında sınırlı seviyede de olsa bir düzelme yaşandığı söylenebilmektedir. Ancak bu düzelme gelir dağılımında mutlak anlamda bir iyileşme yaşandığını göstermemektedir. Bu kapsamda 2002-2005 döneminde, en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubunun aldığı pay arasındaki farkın azaldığı görülmektedir. Bu durum gelir dağılımı açısından ilk bakışta olumlu bir izlenim yaratmaktadır. Fakat gelir dağılımındaki bu düzelme, en düşük gelir grubunun payının artmasından değil, orta dilimlerin payının artmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu durum en düşük gelir grubunun aldığı payın 2003-2005 yılları arasında sabit kalmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca bu payın sabit kalması bu dönemde Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı politikalara ağırlık verilmediğini göstermektedir. Çünkü gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı politikalar, öncelikli olarak en düşük gelir diliminin durumunu iyileştirmeyi amaç edinmektedir (Çalışkan, 2010:107-108). Ayrıca kişisel gelir dağılımında yaşanan bu geçici düzelme durumunun bir başka nedeni de kriz sonrası en yüksek gelir grubunda meydana gelen önemli gelir kayıpları kaynaklı bir iyileşmenin olduğu söylenebilmektedir. Ancak krizin etkilerinin geçtiği 2006 yılında en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki fark tekrar artmaya başlamış ve böylece kişisel gelir dağılımı eşitsizliği de artmıştır. 2006 yılından itibaren bu farkta yıllar içerisinde artış azalış şeklinde dalgalanma söz konusu olmaktadır. Tablodaki veriler kişisel gelirin eşit şekilde dağılmadığına işaret etmektedir. Zaman içerisinde düzelmeler görülse de bu düzelmelerin geçici olup toplumun en alt kesiminin gelir durumunda bir değişiklik yaratmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 5: Türkiye’de Kent ve Kır Ayrımına Göre 2006-2013 Yılları Arası Kişisel Gelir Dağılımı (%)²⁴

Dilimler	KENT								KIR							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
En düşük %20	5,5	6,2	6,1	6	6,3	6,2	6,4	6,4	5,6	6,4	6,5	6,1	6,2	6,1	6,1	6,7
İkinci %20	10,3	11	10,7	10,7	11	10,8	10,9	10,9	10,2	11,1	10,8	10,9	11	10,9	11,2	11,4
Üçüncü %20	15	15,3	15,3	15	15,3	15,2	15,3	15,2	15,3	16	15,6	15,9	15,7	15,7	15,9	16,1
Dördüncü %20	21,8	21,2	21,9	21,1	21,6	21,5	21,3	21,1	22,6	22,3	22,5	23,1	22,8	22,5	22,8	22,6
En yüksek %20	47,5	46,2	46	47,3	45,7	46,2	46,1	46,4	46,3	44,2	44,5	44	44,3	44,8	44	43,3

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013)

Tablo 5’te yüzde yirmilik gelir gruplarının kent ve kır karşılaştırılmaları verilmektedir. Tablodan her iki kesimde de en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında toplam gelirden aldığı pay bakımından yaklaşık 7-8 kat farkın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kentlerde yaşayan zengin kesimin kırlarda yaşayan zengin kesime göre toplam gelirden daha fazla pay aldığı görülmektedir. Bu durum ise kentlerde gelir dağılımı eşitsizliğinin daha fazla yaşandığını göstermektedir. Kent ve kır ayrımına göre meydana gelen gelir dağılımı eşitsizliği Türkiye genelinde yaşanan kişisel gelir dağılımı eşitsizliği ile aynı seyir izlemektedir.

Uygulanan politikalar doğrultusunda kişisel gelir dağılımı analizi incelendiğinde; 2002 yılından 2008 yılına kadar Türkiye’ye zorunlu olarak sunulan IMF’nin faiz dışı fazla verme²⁵ hedefine yönelik uygulanan daraltıcı politikaların var olan gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına yol açtığı görülmektedir. Faiz dışı verme hedefinde talebi kısıcıcı sosyal harcamaları azaltıcı ve dolayısıyla daraltıcı politikalar yer almaktadır. Ayrıca bu politikalar ile kamu kesimi borçlanma gereğinin düşürülerek

²⁴ TÜİK, kent ve kır ayrımına göre kişisel gelir dağılımı verilerini 2006 yılından itibaren yayımlamaya başlamıştır. Bu nedenle 2002-2005 yılları arasındaki veriler çalışmaya dâhil edilememiştir.

²⁵ Bir ülkenin öncelikli hedefleri arasında bütçe denkliliğini sağlamak bir başka deyişle giderleri ile gelirlerinin eşit olması yer almaktadır. Ancak bunun gerçekleşmediği zamanlarda bütçe gelirlerinin bütçenin faiz dışı giderlerinden fazla olması istenmektedir. Bu şekilde bir ülkenin gelirlerinin faiz dışı giderlerinden fazla olması durumunda gelir fazlası miktar faiz giderlerinin ödenmesinde kullanılmaktadır. Faiz giderlerinin karşılanmasında ayrıca borçlanmaya ihtiyaç duyulmaması için IMF Türkiye’ye yapılan anlaşmalar kapsamında bu hedefi zorunlu kılmıştır (Eğilmez, 2003).

vergi gelirlerinin arttırılması amaçlanmıştır. Sosyal harcamaların düşürülmesi ile en düşük gelir grubuna daha fazla yük binmesine, vergi gelirlerinin arttırılması kapsamında dolaylı vergilerin payının arttırılması ile de bu gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın düşürülmesine bir başka deyişle kişisel gelir dağılımının eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır (Aktaş Kaya, 2007:148)

2008 yılından itibaren küresel krizin etkilerinin azaltılmasına yönelik uygulanan genişletici politikalar ile de gelir dağılımında istenilen düzeyde iyileşme görülememiştir. Uygulanan politikaların işsizlik sorununa çözüm olamayışı kişisel gelir dağılımı eşitsizliği sorununun devam etmesine neden olmuştur. Bu durum en düşük gelir grubunun aldığı payda 2008'den günümüze kadar yalnızca yüzde 0,5'lik bir artış yaşamasıyla da teyit edilmektedir.

3.3.5. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkede farklı bölgelerde yaşayan kişilerin milli gelirden ne oranda pay aldıklarını göstermektedir. Bu dağılım ile birlikte ülkedeki gelişmiş bölgelerle az gelişmiş bölgeler arasındaki farklılıklar görülebilmektedir. Bölgeden bölgeye değişiklik gösteren tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bölgesel gelir dağılımını etkilemektedir (DPT, 2001:29-37). Çalışmanın bu bölümünde önce Türkiye'de kişi başına düşen gelirin bölgeler bazında dağılımı daha sonra bölgelerin kendi içerisinde meydana gelen dağılımları incelenmektedir.

Tablo 6: Bölgeler Bazında Kişi Başına GSYH(TL, 2009 Bazlı), 2006-2017²⁶

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR1 İstanbul	19368	21388	23852	23454	26253	31165	34637	39468	43645	49773	54933	65041
TR2 Batı Marmara	11369	12584	14186	14190	16624	19455	21318	23638	26571	29076	32433	38026
TR3 Ege	11567	12348	13737	13489	15389	18287	20665	23283	26103	28836	31855	37628
TR4 Doğu Marmara	13740	15138	16833	16046	18283	22304	24763	28676	32059	36026	39352	46774
TR5 Batı Anadolu	14687	16562	18349	18396	20024	23180	25062	28802	31862	35501	39367	45491
TR6 Akdeniz	9207	10179	11297	11284	13341	15531	16960	18955	21180	23790	25689	30054
TR7 Orta Anadolu	7954	8762	9786	9903	11723	14097	15506	17638	19686	22273	24429	28699
TR8 Batı Karadeniz	7370	8085	9326	9355	10885	12859	14412	16298	18130	20619	22670	26104
TR9 Doğu Karadeniz	7821	8531	9629	9603	11181	12939	14694	16482	18574	22097	22930	26476
TRA Kuzeydoğu Anadolu	5299	5871	6600	7061	8637	9865	11311	12517	13851	15852	17799	20976
TRB Ortadoğu Anadolu	5163	5775	6456	6646	7779	9181	10618	11921	13040	14591	16378	18757
TRC Güneydoğu Anadolu	5496	5894	6476	6527	7857	9222	10319	11974	13481	15326	16809	19683

Kaynak: (TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2018)

TÜİK bölgesel düzeydeki çalışmalarında hem bölgeler arası gelir dağılımındaki farklılıkları ortaya koymak hem de Avrupa Birliği ile kıyaslamalar yapabilmek adına on iki bölgeye ayrılmış standart bir gruplandırma kullanmaktadır. Gruplandırmada yer alan bölgeler, İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden oluşmaktadır. İstanbul bölgesi İstanbul ilini, Batı Anadolu bölgesi Ankara, Konya ve Karaman illerini, Doğu Marmara bölgesi Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerini, Ege bölgesi İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyon, Kütahya ve Uşak illerini Batı Marmara bölgesi Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir ve Çanakkale illerini Akdeniz bölgesi Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini Batı Karadeniz bölgesi Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya illerini Orta

²⁶ 2002- 2005 dönemini kapsayan HBAA'nin bölgesel düzeyde bilgi içermemesi nedeniyle tabloya bu yılların verileri dâhil edilememiştir.

Anadolu bölgesi Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini Doğu Karadeniz bölgesi Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini Güneydoğu Anadolu bölgesi Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini Ortadoğu Anadolu Bölgesi Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis ve Hakkari illerini Kuzeydoğu Anadolu bölgesi Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsamaktadır. Bu şekilde yapılan on ikili gruplandırma daha fazla bölgeyi kapsamaması dolayısıyla görece olarak birbirine daha çok benzer, daha homojen illeri içermektedir. Bu da iktisadi analizler açısından çok daha faydalı olabilmektedir (Selim, Günçavdı ve Bayar, 2014:121).

Tablo 6’da Türkiye’de bölgeler bazında kişi başına düşen GSYH değerleri TL olarak verilmektedir. Tabloya göre 2006-2017 yılları arasında gelir düzeyi en yüksek bölge İstanbul bölgesi ve gelir düzeyi en düşük bölgelerin ise Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu ayrıca gelir düzeyi en yüksek bölge ile en düşük bölgeler arasındaki gelir farkının yıllar içerisinde artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Buradan ülkenin doğusu ile batısı arasında önemli derecede bir gelir farkının bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye’de bölgeler bazında gelir dağılımında eşitsizlik yaşandığı söylenebilmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden göç alan İstanbul ilinin ve diğer sanayi kuruluşlarının İstanbul bölgesinde yer alması buna karşılık Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan gelir düzeyi yüksek kişilerin terör olaylarının da etkisiyle şehirlere göç etmesi bu eşitsizliğin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda günümüzde büyük şehirlerdeki gelir dağılımı eşitsizliğinin de bir nedenini oluşturmaktadır (Kubar, 2009:141).

Tabloda yer alan bu bölgelerin kişi başına düşen gelir durumlarına bakarak bölgelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Ancak bu bilgi daha önceki konu başlıklarında da değinildiği gibi bir ülkenin ya da bölgenin gelişmişlik düzeyi o bölgenin yalnızca gelir seviyesine bağlı olmadığından yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerin kendi içerisinde elde etmiş olduğu gelirlerinin de dağılımını incelemek gerekmektedir. Bu amaçla Tablo 7 ve Tablo 8 bu bölgelerin gelir dağılımı durumlarının detaylı analizi ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Bölgeler Bazında Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 2006-2017

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR1 İstanbul	0,37	0,34	0,36	0,36	0,37	0,37	0,38	0,39	0,36	0,39	0,41	0,44
TR2 Batı Marmara	0,35	0,32	0,33	0,36	0,36	0,36	0,35	0,33	0,33	0,35	0,36	0,37
TR3 Ege	0,42	0,37	0,38	0,38	0,38	0,39	0,38	0,37	0,35	0,36	0,36	0,36
TR4 Doğu Marmara	0,39	0,39	0,33	0,36	0,34	0,32	0,34	0,32	0,33	0,33	0,33	0,34
TR5 Batı Anadolu	0,41	0,37	0,40	0,40	0,36	0,37	0,36	0,39	0,39	0,38	0,39	0,37
TR6 Akdeniz	0,42	0,41	0,38	0,40	0,39	0,40	0,40	0,39	0,39	0,39	0,39	0,38
TR7 Orta Anadolu	0,34	0,32	0,33	0,39	0,36	0,36	0,36	0,34	0,35	0,34	0,35	0,33
TR8 Batı Karadeniz	0,37	0,36	0,36	0,38	0,34	0,33	0,33	0,33	0,34	0,34	0,34	0,33
TR9 Doğu Karadeniz	0,37	0,34	0,36	0,35	0,32	0,32	0,30	0,31	0,30	0,33	0,35	0,32
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,38	0,40	0,43	0,40	0,40	0,39	0,39	0,39	0,40	0,38	0,35	0,32
TRB Ortadoğu Anadolu	0,40	0,39	0,40	0,41	0,41	0,42	0,38	0,37	0,38	0,38	0,38	0,36
TRC Güneydoğu Anadolu	0,39	0,36	0,39	0,41	0,40	0,39	0,37	0,38	0,37	0,38	0,36	0,35
TÜRKİYE	0,42	0,40	0,40	0,41	0,40	0,40	0,39	0,40	0,39	0,39	0,40	0,40

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018)

Tablo 8: Bölgeler Bazında Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre P80/P20 Oranı, 2006-2017

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR1 İstanbul	6,7	5,3	6	5,9	6,4	6,2	6,4	6,6	6,1	7,1	7,4	8,2
TR2 Batı Marmara	6,3	5,3	5,7	6,4	6,5	6,3	6,2	5,4	5,4	6,1	6,3	6,5
TR3 Ege	8,6	6,7	7,1	6,8	6,9	7,1	6,7	6,3	5,9	6,1	6	5,8
TR4 Doğu Marmara	6,9	6,8	5,3	6,2	5,5	5	5,6	5	5,2	5,4	5,1	5,3
TR5 Batı Anadolu	8	6,2	7,3	7,7	6,6	6,7	6,5	7,1	7,2	6,7	7	6,3
TR6 Akdeniz	9,2	8,1	6,6	7,2	7,1	7,2	7,5	7,1	7,4	7,2	7,5	6,9
TR7 Orta Anadolu	5,5	5,1	5,6	6,8	6,2	6,3	6,2	5,6	5,9	5,5	6	5,1
TR8 Batı Karadeniz	7,1	6,0	6,1	7	6,1	5,7	5,7	5,4	5,5	5,8	5,5	5,4
TR9 Doğu Karadeniz	6,7	5,6	6,4	6,2	5,3	5,1	4,8	4,7	4,9	5,3	5,5	4,7
TRA Kuzeydoğu Anadolu	7,1	7,9	8,8	7,8	7,6	7	7,2	7,3	7,3	6,7	6	5,2
TRB Ortadoğu Anadolu	7,8	7,2	7	7,5	7,6	8,3	7	6,4	6,8	6,5	6,9	6,2
TRC Güneydoğu Anadolu	7,3	6,3	7,1	7,9	7,3	7,5	6,7	6,7	6,4	6,9	6,3	5,9
TÜRKİYE	9,6	8,1	8,1	8,5	7,9	8	8	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5

Kaynak: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018)

2002-2005 arası dönemi kapsayan Hanehalkı Bütçe Araştırması Anketi'nin bölgesel düzeyde bilgi içermemesi nedeniyle tablolara bu yılların verileri dâhil edilememiştir. Tablo 7'de Türkiye'de 2006-2017 yılları arasında bölgeler bazında Gini Katsayısının nasıl değiştiği gösterilmektedir. Gelir dağılımında eşitsizliği ölçmede kullanılan Gini Katsayısı gelirin bölgeler bazında eşit dağılıp dağılmadığı konusunda bilgi vermektedir. Tablo 8 ise bölgeler itibariyle toplam gelirden en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubunun aldığı pay arasındaki farkları göstermektedir. Tablolar değerlendirildiğinde 2006-2017 döneminde hemen hemen tüm bölgelerdeki gelir dağılımı eşitsizliklerinin dalgalanmalar gösterdiği genel bir sonuç olarak söylenebilmektedir.

Tablo 7'de bazı bölgelerin belirli yıllarda Türkiye genelinin üstünde gelir dağılımı eşitsizliğine sahip oldukları görülmektedir. Bu bölgeler 2007 ve 2012 yıllarında Akdeniz, 2008 ve 2014 yıllarında Kuzeydoğu Anadolu, 2011 yılında

Ortadoğu Anadolu, 2016 ve 2017 yıllarında ise İstanbul olarak sıralanmaktadır. Buna karşılık Doğu Karadeniz, Orta Anadolu ve Doğu Marmara gibi bölgelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin diğer bölgelere göre daha az yaşandığı söylenebilmektedir. Öte yandan 2006 yılından 2017 yılına gelindiğinde İstanbul ve Batı Marmara bölgelerinin dışına kalan on bölgede gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığı görülmektedir. Bu iki yıl kıyaslandığında gelir dağılımında en yüksek iyileşme Ege ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde en çok bozulma ise İstanbul ve Batı Marmara bölgelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 8, gelir grupları arasındaki farkın tüm bölgelerde dalgalanmalar gösterdiği sonucunu ortaya koymaktadır. Bölgelerin her birinin göstermiş olduğu yapısal farklılıklar, yaşanan ekonomik krizler ile ortaya konan politikalara farklı tepkiler verilmesi bu sonuçta etkili olmaktadır. Türkiye'de bölgesel açıdan en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasındaki fark (P80/P20) söz konusu yıllar içerisinde düşüş gösterse de hala istenilen düzeyde olmamaktadır (Alabaş, 2015:261).

2008 ve 2009 yıllarında bölgelerin gelir dağılımı eşitsizliklerinin genel olarak arttığı gözlenmektedir. Bunu söz konusu yılların iktisadi kriz yılları olması ve Türkiye ekonomisini de etkilemesi ile açıklamak mümkün olmaktadır. Özellikle İstanbul, Batı Marmara, Batı Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerinin bu krizden daha fazla etkilendikleri gözlenmiştir. Bu bölgelerin nispeten gelişmiş ve piyasa kurumlarının daha işler olması iktisadi krizden daha fazla etkilenmelerine neden olmuştur (Alabaş, 2015:263). 2006-2017 yılları arasında en yüksek kişi başı gelire sahip olmasına rağmen İstanbul bölgesi günümüzde en yüksek gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşandığı bölge konumundadır.

Türkiye'de bölgelerarası gelir dağılımı eşitsizliğini ve gelişmişlik farkını azaltmak için kişi başına geliri 1500 \$ ve daha az olan illerde gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren paylarında teşvik, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği gibi birtakım iyileştirici uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu uygulamaların geneli itibarıyla bölgeler arası gelir eşitsizliği dengesizliklerini gidermede etkisi sınırlı kalmıştır (Bilen ve Yumuşak, 2006:58). Ayrıca 2008 küresel krizinin ardından uygulanan politikaların işsizlik sorununa çözüm olamayışı, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının artmasına neden olmakta bunun da bölgesel gelir dağılımının bozulması üzerinde etkisi bulunmaktadır.

3.3.6. Sektörel Gelir Dağılımı

Milli gelirin ekonomideki üretim sektörlerine (tarım, sanayi, hizmet, inşaat ve diğer sektörler) göre nasıl dağıldığını gösteren bu dağılım bir ülkenin ekonomik gelişmişliği hakkında bilgi vermektedir. Ülke ekonomisi geliştikçe tarım sektörünün milli gelirden aldığı payda gerileme görülmekte, hizmet ve sanayi sektörlerinde ise artış görülmektedir. Günümüzde az gelişmiş ekonomilerde tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru bir geçiş eğilimi bulunmaktadır (Soğancılar, 2007:90). Türkiye'deki durumu analiz etmek üzere verilen tablo 9'da 2002-2017 yılları arasında toplam gelirin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı, Tablo 10 ve 11'de ise istihdamın sektörlere göre dağılımı²⁷ gösterilmektedir.

²⁷ 2014 yılı Şubat ayında AB standartlarına tam uyumun sağlanmasına yönelik yeni düzenlemelere geçilmesiyle birlikte TÜİK tarafından yayınlanan İşgücü Göstergelerinde değişikliğe gidilmiştir. 2014 yılında yapılan değişiklik sonucunda 2005 yılından önceki veriler ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle İşgücü Göstergeleri yeni seri ile yalnızca 2005 yılından itibaren mevcuttur. Ancak çalışmanın bütünlüğünün bozulmaması nedeniyle 2005 yılı öncesi veriler TÜİK tarafından daha önce yayınlanan başka bir çalışmadan elde edilmiş ve 2 ayrı tablo olarak sunulmuştur (Sungur, 2015:250).

Tablo 9: GSYH'nin Esas İşteki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (%), 2002-2017

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	11,6	11,3	10,8	10,6	9,3	8,5	8,4	9,1	10,3	9,4	8,8	7,7	7,5	7,8	7	6,9
Sanayi	22,7	23,1	22,6	22,6	22,6	22,2	21,8	20,7	21	22,5	21,9	22,4	22,7	22,4	22,3	23,2
İnşaat	5,1	5,3	6,1	6,4	7,2	7,7	7,7	6,3	6,9	8,2	8,5	9,2	9,2	9,3	9,7	9,7
Hizmetler	60,5	60,4	60,5	60,4	60,8	61,7	62,1	63,9	61,8	60	60,9	60,7	60,7	60,5	61	60,2

Kaynak: (TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla, 2017)

Tablo 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%), 2002-2004

Yıllar	İktisadi Faaliyet Kolları		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2002	34,9	18,5	46,6
2003	33,9	18,2	48
2004	34	18,3	47,7

Kaynak: (TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2009, 2010:644)

Tablo 11: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%), 2005-2018

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tarım	25,5	23,3	22,5	22,4	23,1	23,3	23,3	22,1	21,2	21,1	20,6	19,5	19,4	18,4
Sanayi	21,6	21,9	21,8	22	20,3	21,1	20,8	20,5	20,7	20,5	20	19,5	19,1	19,7
İnşaat	5,6	6	6,1	6	6,3	6,6	7,2	7,2	7,2	7,4	7,2	7,3	7,4	6,9
Hizmetler	47,3	48,8	49,6	49,5	50,4	49,1	48,7	50,2	50,9	51	52,2	53,7	54,1	54,9

Kaynak: (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019)

Tablolar incelendiğinde yıllar arasında toplam gelirden en çok payı alan sektörün hizmet sektörü olduğu bir başka deyişle en çok ortalama geliri hizmet sektöründe çalışan bireylerin elde ettiği görülmektedir. Bunu sanayi, inşaat ve tarım

sektörleri takip etmektedir. Hizmet sektörünün önde olmasına en büyük etken bu sektörde çalışanların diğer sektörlere göre oldukça yoğun olmasıdır. Bunun nedeni ise küreselleşmenin özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde istihdamı imalat sanayiinden hizmet sektörüne kaydırmasıdır. En çok ortalama gelirin hizmet sektöründe çalışanların elde etmesinin bir diğer nedeni de bu sektörde çalışanların eğitim düzeylerinin tarım sektöründe çalışanlara göre daha yüksek seviyede olmasından kaynaklanmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların daha çok vasıfsız iş gücü olması nedeniyle hizmet sektöründe çalışanlara göre yıllık daha az gelir elde etmektedirler (Bolayır, 2007:24).

Tablolardan da görüldüğü üzere, 2005 yılı itibarıyla tarım sektörü ile sanayi sektörünün istihdamdan neredeyse aynı oranlarda pay almalarına karşılık toplam gelirden sanayi sektörünün aldığı payın daha yüksek olması ve tarım sektörünün yıllar içerisinde payının giderek azalması gelir dağılımının tarım sektörü aleyhine gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Türkiye’de olduğu gibi diğer gelişmekte olan ülkelerde de, sektörel gelir dağılımında tarım aleyhine bir dağılım söz konusu olmaktadır. Tarım ürünleri fiyatlarının sanayi ve hizmet sektöründe üretilen mal ve hizmet fiyatlarına oranla daha düşük olması, buna karşılık tarım dışı sektörlerde çalışan işgücünün kalifiye eleman olması bu iki sektör arasında gelir dağılımı bakımından farklılık yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların daha yüksek ücret elde etmesi tarım sektöründe ise ücretsiz aile işçisi ya da yevmiyeli olarak çalışanların bulunması bu durumun temel nedenlerini oluşturmaktadır (Bolayır, 2007:24).

Öte yandan Türkiye’de sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine gerçekleşmesinde bu sektöre yönelik uygulanan daraltıcı politikaların da etkisinin olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu politikalar ile birlikte işgücü piyasalarında önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. 1990’ların başından itibaren yüzde 45 olan tarımın istihdamdaki payı 2000’lerin ortalarında yüzde 30’un altına geriledikten sonra 2018 yılında tarihsel olarak en düşük seviyesi olan yüzde 18,4’ü görmüştür (Orhangazi, 2019:330). Ayrıca tarımsal desteklerin büyük ölçüde azaltılması, niteliğinin değiştirilmesi ve tarımsal kooperatiflerin zayıflatılması tarımsal girdi maliyetlerinin çok hızlı artmasına, tarımsal ürün girdi fiyatlarından hesaplanan iç ticaret hadlerinin dönem boyunca tarım aleyhine seyretmesine neden olmuştur.

Böylece tarımın ekonomi içindeki payının azalmış ve sektörel gelir dağılımının tarım sektörünün aleyhinde gerçekleşmiştir (Susam ve Bakkal, 2008:343).

3.4. OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Bir ülkenin gelir dağılımı açısından içinde bulunduğu durumu değerlendirmede diğer ülkelerle, özellikle gelişmiş ülkelerle gelir dağılımı verilerini karşılaştırmak gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliklerin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Ancak farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda yöntemsel farklılıklar olabileceğinden anlamlı bir karşılaştırma yapılamamaktadır. Bu konuda en az sorunlu veri seti, OECD tarafından hazırlanan veri setidir. OECD, üye ülkelerde uyguladığı anketlerden elde ettiği bilgileri kullanarak gelir dağılımı verilerini hazırlamaktadır (Çalışkan, 2010:113). Böylece Türkiye'nin gelir dağılımındaki durumunun OECD ülkeleriyle kıyaslanması bütünlüyci bir analizi beraberinde getirecektir. OECD veri tabanında Türkiye'nin ve kıyaslama yapılabilecek ülkelerin verilerinin ortak yayımlandığı 2011-2015 yılları arasındaki OECD ülkelerinin Gini katsayısı değerleri analize dahil edilmiştir.

Tablo 12: OECD Ülkeleri İçinde Gelir Dağılımında Eşitlik Bakımından En Kötü İlk 10 Ülke, Gini Katsayısı

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015
Türkiye	0,40	0,39	0,39	0,39	0,40
İsrail	0,37	0,37	0,36	0,36	0,36
İngiltere	0,35	0,35	0,35	0,35	0,36
Litvanya	0,32	0,35	0,35	0,38	0,36
Letonya	0,35	0,34	0,35	0,35	0,34
İspanya	0,34	0,33	0,34	0,34	0,34
Yunanistan	0,33	0,33	0,34	0,33	0,34
Portekiz	0,33	0,33	0,34	0,33	0,33
İtalya	0,32	0,33	0,32	0,32	0,33
Kanada	0,31	0,31	0,32	0,31	0,31

Kaynak: (OECD, Income Distribution Database)

Tablo 13: OECD Ülkeleri İçinde Gelir Dağılımında Eşitlik Bakımından En İyi İlk 10 Ülke, Gini Katsayısı

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015
Slovenya	0,24	0,24	0,25	0,25	0,25
İzlanda	0,25	0,25	0,24	0,24	0,25
Çek Cumhuriyeti	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
Danimarka	0,25	0,24	0,25	0,25	0,26
Slovak Cumhuriyeti	0,26	0,25	0,26	0,24	0,25
Norveç	0,25	0,25	0,25	0,25	0,27
Finlandiya	0,26	0,26	0,26	0,25	0,26
Belçika	0,27	0,26	0,26	0,25	0,26
Hollanda	0,28	0,28	0,28	0,30	0,28
Almanya	0,29	0,28	0,29	0,28	0,29

Kaynak: (OECD, Income Distribution Database)

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütü olan Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Bu değer 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını ifade etmektedir. OECD üye ülkelerinin yer aldığı tablolar Türkiye'nin gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutunu göstermektedir. Tablo 12'ye göre Türkiye, 2011-2015 yılları arasında gelir dağılımında eşitlik bakımından en kötü ülkeler içerisinde 0,40 Gini katsayısı değeriyle ilk sırada yer almaktadır (Buğra ve diğerleri, 2016:3-4). Türkiye'yi İsrail, İngiltere, Litvanya ve Letonya gibi ülkeler takip etmektedir. Öte yandan Tablo 13, gelir dağılımında eşitlik bakımından OECD içindeki en iyi ülkeleri göstermektedir. Bu grup içerisinde ortalama 0,25 Gini katsayısı değeriyle yer alan Slovenya, İzlanda, Çek Cumhuriyeti ve Danimarka gibi ülkelerde gelirin neredeyse eşit dağıldığı söylenebilmekte iken Türkiye bu ortalamanın oldukça uzağında kalmaktadır.

İngiliz düşünce kuruluşunun (The Legatum Institute) açıkladığı 2016 yılı küresel refah endeksine göre, gelir dağılımında eşitliğin sağlandığı ülkelerin aynı zamanda refah seviyesi bakımından yüksek ülkeler olduğu belirtilmektedir. Araştırma sonuçları listesinde yer alan Norveç, Finlandiya, Danimarka, Hollanda ve İsveç gibi ülkeler refah seviyesi bakımından listenin üst sıralarında yer almakta ve aynı zamanda gelir dağılımı konusunda da benzer performansı sergilemektedirler. Türkiye ise bu endekse göre refah seviyesi yüksek olan ülke gruplarının çok gerisinde 78. sırada yerini almaktadır. Bu sıralama, Türkiye'nin gelir dağılımı yapısının bozuk bir yapıya

sahip olduğunu, bir başka deyişle, bölüşüm probleminin olduğunu ortaya koymaktadır.
(The Legatum Prosperity Index, 2016:4-5).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir dağılımı kavramı, bir ülkede elde edilen gelirin üretim sürecinde üretime katılan faktörler arasındaki bölüşümünü ifade etmektedir. Gelir dağılımı geçmişten günümüze hem iktisat bilimi için hem de bütün dünya ülkeleri için önem arz eden bir konu olmaktadır. Ayrıca gelir dağılımı konusu, ülke içerisinde uygulanan iktisat politikalarının da temel amaçları içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar bu kavram iktisadi bir özellik içerse de günümüzde artık sosyal, siyasi ve ahlaki boyutları olan geniş bir kavram olma özelliği taşımaktadır.

Gelir dağılımı gibi son derece önemli bir konunun neleri etkilediği ve nelerden etkilendiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu konu ekonomik gelişmenin sağlanmasında ve toplumsal refahın maksimize edilmesinde etkili olmaktadır. Gelir dağılımına etki eden birden çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler içerisinde gelir dağılımını dolaylı olarak etkileyen faktörlerin başında politika yapıcılar tarafından uygulanan iktisat politikaları gelmektedir. Bu çalışmada Türkiye'deki gelir dağılımının durumu, uygulanan iktisat politikaları çerçevesinde 2002-2017 dönemi için detaylı bir şekilde incelenmiş ve durum analizi yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde milli gelir ile ilgili temel kavramlara yer verilmiştir. Bu bölümde millî gelire ilişkin farklı tanımların açıklamaları, hesaplama yöntemleri ve millî gelirin gelir dağılımı ile olan ilişkisi yer almaktadır. Millî gelirin gelir dağılımı ile olan ilişkisinde; millî gelirin ülkelerin refah düzeylerindeki değişimlerin tespit edilmesinde ve karşılaştırılmasında tek başına yeterli olmadığı bu nedenle ülke içerisinde elde edilen gelirin hanelere bir başka deyişle bireylere nasıl dağıldığı refah değişimi açısından son derece önemli olduğu sonucu vurgulanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde gelir dağılımının kavramsal ve teorik çerçevesi incelenmiştir. Gelir dağılımı kavramının yalnızca iktisadi bir kavram olmayıp aynı zamanda sosyal ve politik bir kavram olduğu belirtilmektedir. Gelir dağılımı içerik yönünden birden çok değişkenle ilişkisi olması nedeniyle ekonomik, sosyal açıdan bir bütünlük arz etmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı türleri de farklı çıkarsamalar elde etmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda gelir dağılımı türleri olarak fonksiyonel, kişisel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı kavramları irdelenmiştir. Buradan gelir dağılımı türleri içerisinde kişilerin refah düzeyini göstermede kişisel gelir dağılımının

fonksiyonel gelir dağılımına kıyasla daha geçerli bir kıstas oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu bölümde gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ele alınmıştır. Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Yüzde Paylar Analizi, Theil İndeksi ve Dalton-Atkinson İndeksi açıklanmıştır. Bu ölçüm yöntemleri içerisinde yaygın olarak kullanılanlar Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı olarak belirlenmiştir. Gelir dağılımının teorik yapısının belirlenebilmesi için gelir dağılımı teorileri iktisadi doktrin çerçevesinde Fizyokratik, Klasik, Neo-Klasik ve Keynesyen iktisadın gelir dağılımı hakkında geliştirdikleri teoriler incelenmiştir. Bu bölümde gelir dağılımı teorileri ile birlikte gelir dağılımı üzerinde etkili olan faktörleri detaylandırılmaktadır. Gelir dağılımı teorileri arasındaki yaklaşım farklılıkları gelir dağılımına ilişkin ortak bir görüş birliğinin olmadığını göstermektedir. Teorilerin günümüz ekonomik koşulları çerçevesinde gelir dağılımını açıklamada yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümü ile irtibatını sağlayan gelir dağılımını belirleyen temel faktörleri, gelirin yeniden dağılımı kavramı, gelir dağılımı iyileştirme politika amaç ve araçları ele alınmıştır.

Çalışmanın son ve ana bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise Türkiye ekonomisinin 2000 yılı sonrası gelir dağılımının eğilimi uygulanan politikalar ile birlikte ele alınmış ve betimleyici bir analiz ortaya konulmuştur. Bu bölümde öncelikle Türkiye'nin 2000'li yıllarına etki eden 1980 yılı itibariyle başlayan küreselleşme sürecine, daha sonra 2000 yılı itibariyle genel görünümüne, son olarak gelir dağılımı türleri itibariyle ve Türkiye'nin dünya ülkeleri içerisinde konumunun değerlendirilmesi amacıyla OECD ülkelerinde gerçekleşen gelir dağılımı analizine yer verilmiştir. Ayrıca gelir dağılımı türleri ile birlikte sosyal gruplar, kişiler, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı durumu incelenmiştir.

Gelir dağılımının detaylı analizi neticesinde çok yönlü sonuçlar elde edilmiştir. TÜİK tarafından yayınlanan 2002-2017 yılları arasında Gini katsayısı ve P80/P20 göstergesi değerlerine göre, söz konusu yıllarda Türkiye'de gelir dağılımında bazı yıllarda kısmi iyileşmeler görülse de eşitsizliğin devam ettiği tespit edilmiştir. Özellikle 2002-2005 yılları arasında gerçekleşen Gini katsayısı ve P80/P20 göstergesi değerleri incelendiğinde bu dönemde gelir dağılımında meydana gelen kısmi iyileşmenin nedeni olarak uygulanan politikaların etkisinden ziyade 2001 krizinin etkisinden kaynaklı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin 2002-2017 yılları

arasında ortalama 0,40 dolaylarında seyreden Gini katsayısı uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerinde kalıcı anlamda bir değişiklik, iyileşme yaratmadığını göstermektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımı analizi sonuçları, emek geliri elde edenler aleyhine bir gelir dağılımının gerçekleştiği sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre 2002-2013 yılları arasında maaş-ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelirden aldığı pay diğer gelir türlerinin toplamının aldığı paydan düşük gerçekleşmiştir. Toplam gelir içerisinde emek gelirlerinden maaş ve ücretlilerin aldığı payda görece diğer gelir türlerine göre daha fazla artış yaşanması bu gelir gruplarının gelirlerinin artmasından değil de çalışan sayısının artışından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin maaş ve ücretlilerin toplam gelirden aldığı paya göre Türkiye’de bu kesime düşen pay bu ülkelerin çok gerisinde kaldığını ortaya koymuştur. 2002 yılından 2008 yılına kadar zorunlu olarak uygulanan IMF’nin daraltıcı politikaları ve 2008 sonrasında küresel krizin etkilerinin hafifletilmesi adına uygulanan politikaların işsizlik sorununu çözemeyişi fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir.

Kişisel gelir dağılımına ilişkin analiz sonuçları da diğer sonuçlar ile paralel olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Buna göre toplam gelirin yarısına en yüksek yüzde yirmilik gelir grubunun sahip olduğu, buna karşılık gelirin diğer yarısının ise kalan yüzde seksenlik grup arasında paylaşıldığı tespit edilmiştir. Bu durum aynı zamanda pay alan en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasındaki fark anlamında gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutunu göstermektedir. Kırsal ve kentlerde meydana gelen kişisel gelir dağılımı analizi sonuçları, kentlerde kırsala göre daha fazla gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşandığına işaret etmektedir. Öte yandan kişisel gelir dağılımında 2002-2005 yılları arasında yaşanan kısmi iyileşmenin toplumun en düşük gelir gruplarının gelirinde meydana gelen iyileşmeden ziyade orta gelir gruplarının gelirlerinde meydana gelen iyileşmeden kaynaklandığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçlar gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı politikalara ağırlık, öncelik verilmediğini göstermektedir. Bu bağlamda uygulanan politikalar doğrultusunda en düşük gelir grubuna daha fazla yük bindiği, gelir dağılımının en düşük gelir grubu aleyhinde geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bölgesel gelir dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde, TÜİK tarafından yayımlanan veriler doğrultusunda Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında önemli derecede bir gelir farkının olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre gelir düzeyi en yüksek bölge İstanbul bölgesi en düşük bölgeler ise Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca bölgelerin kendi içinde gerçekleşen gelir dağılımı eğilimleri, İstanbul ve Batı Marmara bölgesinin son dönemde olumsuz bir tablo sergilediğini göstermektedir. Bu sonuç, aynı zamanda İstanbul bölgesinin kişi başına düşen gelir bakımından en yüksek bölge olmasına rağmen gelir dağılımı eşitsizliğinin de en fazla yaşandığı bölge olduğuna işaret etmektedir. Bütün bu sonuçlar değerlendirildiğinde, uygulanan politikalar kapsamında bölgelere sunulan teşviklerin bölgesel gelir dağılımını iyileştirmede yetersiz kaldığını göstermiştir.

Sektörel gelir dağılımı analizinde de benzer sonuçlar ile karşılaşılmaktadır. Buna göre, sektörel gelir dağılımı eşitsizliğinin göstergesi olan tarım sektörünün toplam gelirden aldığı payın yıllar içerisinde giderek azaldığı tespit edilmiştir. Tarım sektörü aleyhinde uygulanan daraltıcı politikalar iç ticaret hadlerinin bu sektör aleyhinde seyretmesine, tarımın ekonomi içindeki payının azalmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımının emek aleyhinde bozulması sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine bozulmasına, tarım sektöründe meydana gelen gelirin eşit dağılmayışıyla da tarım bölgelerinin bölgesel gelir dağılımı aleyhine bozulmasına, bunun da kişisel gelir dağılımının alt gelir grupları aleyhinde gerçekleşmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çıkarsama aynı zamanda, gelir dağılımı türleri arasındaki kuvvetli ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Türkiye'nin OECD üye ülkeleri içerisinde konumu değerlendirildiğinde de, ulaşılan veriler doğrultusunda Türkiye gelir dağılımı eşitliği bakımından en kötü ülkeler sıralamasında ilk sırada yer almıştır. OECD'nin veri tabanında 0,40 dolaylarında seyreden Gini katsayısı değeri TÜİK tarafından yayımlanan veriler ile uyumlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin refah seviyesinin hem hesaplanan Gini katsayısı değeri ile hem de ülkelerin refah seviyesinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan çalışmalar sonucunda gelişmiş ülkelere göre oldukça geride kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bütün bu bilgiler ışığında çalışmadan çıkarılacak en temel sonuç, Türkiye'de 2002-2017 yılları arasında uygulanan politikalarının ve değişimlerinin Türkiye'nin

gelir dağılımı durumunda kayda değer bir iyileşme yaratmadığını hatta zaman zaman gelir dağılımı eşitsizliğini daha da arttırdığını göstermiştir. Bunun yanında ekonomik karar birimlerinin gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik hatta kalkınma planlarında da yer alan hedeflerini ve taahhütlerini gerçekleştiremediği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte uygulanan politikaların bir alanda iyileşme meydana getirirken diğer alanlarda istenmeyen sonuçlara yol açtığını, bu politikaların uygulanmaları sürecinde birbirleri ile etkileşimlerinin çok yönlü olduğunu göstermiştir. Özellikle 2002-2008 döneminde zorunlu olarak uygulanan IMF'nin daraltıcı politikaları o dönemlerin en büyük sorunu olan yüksek enflasyon, sermaye hareketleri ve yüksek faiz oranları gibi sorunlarda iyileşme sağlamasına karşın, bu politikalar istihdamsız büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği, işsizlik ve cari açık gibi sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bir başka deyişle uygulanan politikaların amaçları arasında bir çatışma yaşanmıştır. Ancak her ne kadar bu durum yaşansa da gelir dağılımı eşitsizliği sorununa en az büyüme ve enflasyon sorunu kadar önem verilmesi gerektiği de açıkça ortadadır.

Gelir dağılımı ekonomik olduğu kadar sosyal bir konu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik politikaların uygulanması son derece önem arz etmektedir. Bu çalışmada teorik değerlendirmeler ve betimleyici analizler neticesinde elde edilen sonuçlar çerçevesinde gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik politika önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İstikrarlı bir ekonomik düzenin sağlanması, üretim ve istihdamın artırılması, dışa bağımlılığın azaltılması gerekmektedir.
- İhracatın ara mal ithalatına bağımlılığının düşürülmesi gerekmektedir.
- Enflasyonun mutlak suretle düşürülmesi gerekmektedir. Ancak enflasyonun düşürülmesinin maliyeti emek kesimine ödetilmemeli, bu noktada daha fazla maliyete katlanan kesimin sermayedarların olması gerekmektedir.
- Ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır. Dolaylı vergilerin yükü hafifletilmeli, dolaysız vergilerin ekonomik karar birimleri tarafından etkinliğinin artırılması gerekmektedir.
- Emegın niteliği iyileştirilmelidir. Bunun için mevcut eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

- Sektörel gelir dağılımı eşitsizliğinin iyileştirilmesine yönelik, tarımsal desteklerin ve destekleme alımlarının artırılması gerekmektedir.
- Bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin iyileştirilmesine yönelik yetersiz gelen yatırım ve teşviklerin artırılması, kırsal bölgelerde eğitim koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Sosyal güvenlik hizmetlerinin artırılması gerekmektedir.
- İşsizliğin azaltılması gerekmektedir.
- AR-GE'ye verilen önemin artırılması gerekmektedir.
- Uygulanan politikaların uluslararası sermayenin çıkarlarına uygun değil de Türkiye ekonomisinin çıkarlarının gözetilerek uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, İlhan, "Türkiye'de Gelir Dağılımı", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2015, s. 43-59.
- AKBAŞ, Zafer, "Küreselleşmenin Gelir Dağılımına Etkisi: Yoksulluk, Gelir Adaletsizliği ve İnsani Güvenlik İlişkisi", **International Human Security Conference Series: Human Security, Threats, Risks and Crises**, Kadir Has Üniversitesi; İzzet Baysal Üniversitesi, İstanbul 2012, s. 122-126.
- AKIN, Cemil Serhat - AYTUN, Cemil, "Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 42, 2018, s. 52-81.
- AKINCI, Adil, "**Küresel Krizde Maliye Politikasının Etkinliği: Türkiye Uygulaması**", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kütahya 2015.
- AKSU, Ömer A., **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Yayın No 539, İstanbul 1993.
- AKTAN, Coşkun Can - VURAL, İstiklal Yaşar, "**Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**", Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.
- AKTAN, Coşkun Can - VURAL, İstiklal Yaşar, "Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri Konferansı**, Hak- İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.
- AKTAŞ KAYA, Gülhan, "**Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi**", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- AKYÜREK, Mustafa Barış, "**Enflasyondaki Değişmelerin Gelir Dağılımına Etkileri**", İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- ALABAŞ, Mustafa Mert, "**Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin İncelenmesi**", (çevrimiçi) https://www.academia.edu/19626679/Türkiye_de_Bölgesel_Düzeyde_Gelir_Dağılımı_Eşitsizliğinin_İncelenmesi (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2014.

- ALTAN, Ozan, "**Ekonomik İstikrar Politikaları ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulaması**", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Maliye Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.
- ALTIOK, Metin, "Neo-liberal Yapısal Uyum Sürecinde Son Evre Akp Hükümeti", **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 57-72.
- ARABACI, Havva, "Küresel Kriz Sonrası Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları", **Social Sciences Research Journal**, Cilt 6, Sayı 4, 2017, s. 1-10.
- ARAS, Adem, "**Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)**", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012.
- ARSLAN, Ünal, "Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2011, s. 73-80.
- ARTAN, Seyfettin - KALAYCI, Cemalettin, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi", **Sosyal Güvenlik Dergisi(Journal of Social Security)**, Cilt 4, Sayı 2, 2014, s. 69-88.
- ATEŞ, Emine, "**Gelir Dağılımı Dengesizliğini Azaltmada Piyasa Ekonomisi Çözümleri**", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2015.
- AVCI, Mehmet - AVCI, Gizem Mukiyen, "OECD Ülkelerinde Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 31, 2017, s. 75-90.
- AYDIN, Mehmet Sadık - KAYA, Hakan - SEZER, Onur, "Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamadaki Rolü", **The Journal of Academic Social Science Studies**, No 61, 2017, s. 475-487.
- AYYILDIZ, Fatih Volkan, "Gelir Adaletsizliğinin Sebeplerinin Araştırılması= Amprik Analiz", **Karadeniz Dergisi**, Sayı 34, 2017, s. 131-141.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER, **IMF Gözetiminde On Uzun Yıl 1998-2008 Farklı Hükümetler, Tek Siyaset**, Yordam Kitap Basın ve Yayın, (2.Baskı), İstanbul 2012.
- BAŞ, Kemal, "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 18 Sayı 1, 2009, s. 49-70.

- BAYLAN, Mustafa, "**Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi**", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2014.
- BAYRAMIÇ, Mehmet Hakan, "**Türkiye'de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- BEKTAŞ, Zeliha - GÜNDOĞDU, Burhan, "**Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi**", Denetim Akademisi, (çevrimiçi) denetimakademisi.com/turkiyede-1980-sonrasi-uygulanan-vergi-politikalari-ve-gelir-dagilimi-uzerindeki-etkisi-i.html (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2017.
- BİLEN, Mahmut - YUMUŞAK, İbrahim Güran, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorunu", **Stratejik Öngörü Dergisi**, Sayı 8, 2006, s. 47-63.
- BOCUTOĞLU, Ersan - BERBER, Metin - ÇELİK, Kenan, **Makro İktisada Giriş**, Derya Kitabevi, (5.Baskı), Trabzon 2005.
- BOLAYIR, Serap, "**Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sivas Örneği)**", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2007.
- BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**, İmge Kitabevi, (20. Baskı), Ankara 2015.
- BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015**, İmge Kitabevi, (23. Baskı), Ankara 2018.
- BUĞRA, Ayşe - YILMAZ, Volkan - BİRELMA, Alpkın - GÜRSOY, Burçak - TAŞKIN, Yasemin - DODURKA, Zeynep Berra - AKKAN, Başak Ekim - GÖÇMEN, İpek, "**Inequalities in Turkey: An Overview Final Report**", Boğaziçi University Social Policy Forum, 2016,
- BÜKEY, Abdullah Miraç, "**İktisadi Krizler Bağlamında Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- CİCİOĞLU, Şükrü, "Türkiye'de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, 2013, s. 28-49.

- ÇAKMAK, Arzu İmren - TOSUN, Bengü, "Ekonomik Büyüme-Gelir Dağılımı İlişkisi: Kuznets Hipotezinin Seçilmiş Ülkeler Üzerine Araştırılması ", **KOSBED**, Sayı 33, 2017, s. 33-44.
- ÇALIŞKAN, Şadan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 59, 2010, s.89-132.
- ÇELEN, Ali İhsan, "**Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler**", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2009.
- ÇELİK, Aziz, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 3, 2004, s. 53-91.
- ÇETİN, Başak Işıl, "**İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı- Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011.
- ÇİFTÇİ, Cemil - KANGALLI, Sinem Güler, "Eğitim ve Gelir", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2015, s. 141-152.
- ÇİFTÇİ, Hakkı, "Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2018, s. 18-33.
- ÇİFTLİKLİ, Mehmet, **Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı**, Türkiye Sağlık İşçiler Sendikası, Bakü 1995.
- DELİBAŞ, Ahmet, "**Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri**", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2017.
- DEMİRGİL, Bünyamin, "Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Amprik Bir Çalışma", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2018, s. 118-131.
- DİNLER, Zeynel, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, (11. Baskı), Bursa 2005.
- DOĞAN, Cem - UZUNHASANOĞLU, Zeliha Defne, **Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye**, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, Ankara 2007.

- DOĞAN, Semra, "**Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamaya Yönelik Politikalar SYDV'nin Adıyaman İli Üzerine Etkileri**", Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İşletme Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015.
- DPT, "**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**", Ankara 2001.
- DUMAN, Anıl, "Türkiye'de Emegın Değişen Payı ve Gelir Dağılımı", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 1, 2019, s. 349-370.
- DUMAN, Anil, "Education and Income Inequality In Turkey: Does Schooling Matter?", **Financial Theory and Practice**, Cilt 32, Sayı 3, 2008, s. 369-385.
- EĞİLMEZ, Mahfi, "**Basitleştirilmiş Faiz Dışı Fazla**", (çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfiegilmez/basitlestirilmis-faiz-disi-fazla-661157/> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2003.
- EĞİLMEZ, Mahfi, "**Türkiye'de Gelir Dağılımı**", (çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/turkiyede-gelir-dagilimi-1011114/> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2010.
- EĞİLMEZ, Mahfi, "**Sterilizasyon Politikası ve TCMB Kendime Yazılar**" (çevrimiçi) www.mahfiegilmez.com/2013/05/sterilizasyon-politikas-ve-tcmb.html (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2013.
- EKER, Aytaç, **Kamu Maliyesi**, Anadolu Matbaası, İzmir 2005.
- ERÇAKAR, Mehmet Emin - GÜVENOĞLU, Hüseyin, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış", **Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi**, Sayı 1, 2018, s. 38-53.
- ERDOĞAN, Selim, "1980 Sonrası Türkiye Milli Gelirindeki Değişmeler", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 1997, s. 262-280.
- EREN, Aksu, **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, (1. Baskı), Bursa 2006.
- ERSEZER, Devrim, "Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 2006, s. 255-268.
- FAALİYET Raporu, "**Dünya'da ve Türkiye'de 2012 Yılı Sonu Ekonomik Görünüm**", Zonguldak Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Zonguldak 2012.

- GÖKALP, Mehmet Faysal - BALDEMİR, Ercan - AKGÜN, Gonca, "Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, 2011, s. 87-104.
- GÖNEL DOĞANER, Feride, **Kalkınma Ekonomisi**, Efil Yayınevi, (2.Baskı), Ankara 2013.
- GÜLMEZ, Ahmet - ALTINTAŞ, Nurullah "Türkiye'de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 9, 2015, s. 33-44.
- GÜLMEZ, Ahmet - KARAKAŞ, Adem, **İktisada Giriş**, Değişim Yayınları, (1. Baskı), İstanbul 2014.
- HACİTAHİROĞLU, Kürşat - AYDOĞAN, Elvin, "Gelir Dağılımının Asgari Ücretler ve Çalışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2016, s. 148-167.
- HAN, Ercan, **Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar**, Türkiye Kamu-Sen Ar-Ge Merkezi, Yayın No 36, Ankara.
- HATİPLER, Mustafa, "Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2011, s. 14-32.
- HEPAKTAN, C.Erdem, "Türkiye'nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları", **2. Ulusal İktisat Kongresi**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Bölümü, İzmir 2008.
- İŞİK, Nihat, "Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2006, s. 119-127.
- İNCEKARA, Ahmet, - MUTLUGÜN, Betül, "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi" **International Conference on Economies**, 2016, s. 358-367.
- KARABULUT, Tahsin, "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1-2, 2006, s. 22-36.
- KARACAN, Rıdvan, **"Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Türkiye Örneğiyle)"**, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2017.

- KARAÇOR, Zeynep, - ALPTEKİN, Volkan, "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2006, s. 307-342.
- KARAGÖL, Erdal Tanas, "**Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi SETA Raporu**", Seta Yayınları, Ankara 2013.
- KARAGÖZ, Hakan, "**2003-2008 Arası Ekonomik Durum ve Uygulanan İktisat Politikalar**", Konya Ticaret Odası Ekonomi Raporu, Konya 2009.
- KARAMAN, Banu - ÖZÇALIK, Melih, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2007, s. 25-41.
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınevi, (7.Baskı), İstanbul 2002 .
- KARLUK, Rıdvan, **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, (12.Baskı), İstanbul 2009 .
- KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Bilgi Yayınevi, (2. Baskı), İstanbul 1974.
- KESKİNGÖZ, Hayrettin, "Türkiye'de Yaşanan 2008 Ekonomik Krizinin Yoksulluk ve Emeklilik Kararları Üzerine Etkisi", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2016, s. 126-158.
- KOLSUZ, Güneş - YELDAN A. Erinç, "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 1, 2014, s. 49-66.
- KONUKMAN, Aziz - ÇİFTÇİ Cemil, "Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt 19, Özel Sayı, 2008, s. 59-83.
- KORU TEKİN, Ayça - DİNÇER, Nazire Nergiz, "Türkiye'de Sanayi ve Hizmet Sektörleri", **İktisat ve Toplum Dergisi**, 2018, s. 5-11.
- KÖSE, Ahmet Haşim - BAHÇE, Serdal, "Yoksulluk" Yazının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek", **Praksis**, 19, 2009, s. 385-419.
- KUBAR, Yeşim, "**Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi**", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.

- KUBAR, Yeşim, " Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı=Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s. 227-246.
- KURBAN, Asif, **Azerbeycan'da Gelir Dağılımı**, Lalezar Kitabevi, (1.Baskı), İstanbul 2010.
- KUŞTEPELİ, Yeşim, - HALAÇ, Umut, "Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi" **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 4, 2004, s. 1-21.
- KÜÇÜKKALAY, Mesut, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Beta Yayıncılık, Yayın No 2521, (3.Baskı), İstanbul 2011.
- KÜÇÜKKAYA, Hatice, "**Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliğinin Panel Veri Analizi**", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Programı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2017.
- METİN, Banu, "**Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu "Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma"**", T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları (ÇASGEM), Yayın No 39, Ankara 2013.
- OECD, **Income Distribution Database**, (çevrimiçi) <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2015.
- OKTAY, Ertan, **Makro İktisat Teorisi ve Politikası**, T.C Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, (3.Baskı), İstanbul 2002.
- ORHAN, Osman Z - ERDOĞAN, Seyfettin, **Genel Ekonomi**, Umuttepe Yayınları, (3.Baskı), İstanbul 2011.
- ORHANGAZİ, Özgür, "2000'li Yıllarda Yapısal Dönüşüm ve Emegın Durumu", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 1, 2019, s. 325-348.
- ÖCAL, Fatih Mehmet, "1980 Sonrası Uygulanan Gelir Dağılımı Politikaları İle Gelir Dağılımının Değişimi ve Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1-2, 2008, s. 263-277.

- ÖCAL Tezer - OKTAY, Ertan - ONGUN, Tuba - TOMANBAY, Mehmet - GÜMÜŞ, Turgut, **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, V Yayınları, (1. Baskı), Ankara 1989.
- ÖZ, Sabri, **Türkiye'de 1980 Sonrası Maliye Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Sosyal Adalet Arasındaki İlişkiler**, Hiperlink Yayınları, (1.Baskı), İstanbul 2018.
- ÖZBİLEN, Şevki, **Maliye Politikası (Teori-İlkeler Yöntemler ve Uygulama Sorunları)**, Ezgi Kitabevi, Bursa 1998.
- ÖZBİLEN, Şevki, **Maliye Politikası**, Atilla Kitabevi, Ankara 1999 .
- ÖZDAL, Hüseyin, "**Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği (1994-2008)**", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- ÖZDEMİR, Dilek - EMSEN, Ö. Selçuk - GENCER HİÇ, Ayşen - KILIÇ, Cemil Hakan "Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi", **International Conference On Eurasian Economies**, Alp H. Gencer, Bishkek- Kırgızistan 2011.
- ÖZTÜRK, Nazım, "Klasik ve Neo Klasik İktisatta Gelir Bölüşümü", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 1, 2010, s. 59-90.
- ÖZTÜRK, Nazım - GÖKTOLGA, Z. Gökalp, "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı 34, 2010, s.1-32.
- PALAZ, Serap - ŞENERGİN, Özgür - ÖKSÜZLER, Oktay, "Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2013, s. 119-131.
- PARASIZ, İlker, **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, Ezgi Kitabevi, (2.Baskı), Bursa 2000.
- PARASIZ, İlker, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi, (8.Baskı), Bursa 2006.
- PARASIZ, M. İlker, **İktisadın ABC'si**, Ezgi Kitabevi, (10.Baskı), Bursa 2007.
- PAVCNİK, Nina, "The Impact of Trade on Inequality in Developing Countries", **The National Bureau of Economic Research**, Yayın No 23878, 2017, s. 1-48.

- PEHLİVAN, Muhammet Seyit, "**Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği**", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara 2009.
- PEKİN, Tefik, **Makro Ekonomi**, Zeus Kitabevi, (2.Baskı), İzmir 2005.
- PİŞKİN, Ali, "**Türkiye Ekonomisinde 2000 Yılı Sonrası Uygulanan İktisat Politikaları Çerçevesinde Türk Vergi Sisteminin Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- RAKICI, Cemil, "**Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği**", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2008.
- SARI, Ramazan, "Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 58, Sayı 2, 2013, s. 178-189.
- SELİM, Raziye - GÜNÇAVDI, Öner, - BAYAR, Ayşe Aylin, "**Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler**", Bireysel Gelir Raporu, Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) Yayın No TÜSİAD-T/2014-06/554, İstanbul 2014.
- SEVAL, Belkıs - ÖZDEMİR, A Kerem, "**2000'li Yıllardan Günümüze Değişen Türkiye Ekonomisi**", SERPAM (Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi) Araştırma Raporları, İstanbul 2013.
- SEYİDOĞLU, Halil, **İktisat Biliminin Temelleri**, Güzem Can Yayınları, (1.Baskı), İstanbul 2006.
- SEZEN, Hayrettin Kemal, - ETEMAN SERT, Fatma, "A Study of Income Distribution in Turkey: Two Different Turkey", **The Journal of Academic Science**, Cilt 5, Sayı 58, 2017, s. 468-477.
- SOĞANCILAR, Emre, "**İç Borçlanma Politikasının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri**", Marmara Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- SUNGUR, Osman, "2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler", **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, 2015, s. 243-269.

- SUSAM, Nazan - BAKKAL, Ufuk, "Türkiye'de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, 2008, s. 327-357.
- SÜRÜCÜ, Zafer, "**Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları**", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.
- ŞAHİN, Hüseyin, **İktisat İlkelerine Bakış**, Ezgi Kitabevi, (1.Baskı), Bursa 1997.
- ŞAHİN, Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2007.
- ŞAYLAN, Şerife, "**Finansal Liberalizasyon, Gelir Dağılımı İlişkisi ve Türkiye Örneği**", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- TECER, Meral, **Türkiye Ekonomisi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, (2. Baskı), Ankara 2005.
- TEYYARE, Erdoğan - SAYANER, Kübra, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, 2018, s. 309-334.
- THE LEGATUM PROSPERITY INDEX, (çevrimiçi)
<https://lif.blob.core.windows.net/lif/docs/default-source/publications/2016-legatum-prosperity-index-pdf?sfvrsn=2> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2016.
- TİRYAKİ, Hülya Haymana, "**Teorik ve Ampirik Açidan: Gelir Dağılımı ve İşsizlik İlişkisi Türkiye Üzerine Bir Çalışma**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- TOSUN, Bengü, "**Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Kuznets Hipotezi**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- TUNAY, Batu, **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Arıkan Basım Yayın, (1. Baskı), İstanbul, 2017.
- TUNCER, Selahattin, **Gelirin Yeniden Dağılımı**, İktisadi Araştırma Vakfı Yayını, No 23, İstanbul 1970.

- TURAN, Zübeyir, "2002-2012 Yılları Arasında Türk İktisat Politikasındaki Gelişmeler", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, 2015, s. 223-235.
- TÜİK, **İstatistiki Göstergeler 1923-2009**, (çevrimiçi) <http://www.antakyatso.org.tr/dokumanlar/istatistik%20gostergeler.pdf> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2010.
- TÜİK, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2013**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2013.
- TÜİK, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2013**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2013/turkce/index.html (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2013.
- TÜİK, **Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçütleri**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_Panel_2015/turkce/metaveri/tanim/gelir-daggiiliimii-esitsizlik-oelccuetleri/index.html (Erişim Tarihi: 28.05.2019) 2015.
- TÜİK, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (Panel) Eşdeğerlik Ölçeği**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_Panel_2015/turkce/metaveri/tanim/essdeggerlikoelcceggi/index.html (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2015.
- TÜİK, **Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24567 (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2017.
- TÜİK, **Hanehalkı Bütçe Araştırması 2002-2005 - Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2017**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2018.
- TÜİK, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2018.
- TÜİK, **Bölgesel İstatistikler**, (çevrimiçi) <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloYilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=178&> (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2018.
- TÜİK, **İşgücü İstatistikleri**, (çevrimiçi) www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 28.05.2019), 2019.

- TÜRK, İsmail, **Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Turhan Kitabevi, (20. Baskı), Ankara 2007.
- TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O Hazine Başkanlığı Sektör Araştırmaları, "**Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme**", 2007.
- ULUATAM, Özhan, **Makro İktisat**, Savaş Kitap ve Yayınevi, (9. Baskı), Ankara 1998.
- ULUSOY, Ahmet, **Maliye Politikası**, Üçyol Kitabevi, (4.Baskı), Trabzon 2006.
- ULUSOY, Ahmet - KARAKURT, Birol - AKBULUT, Eyüp, "Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye'de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi", **Maliye Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2015, s. 45-75.
- ULUTÜRK, Süleyman - ERSEZER, Devrim, "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü" **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 47. Seri, İstanbul 2005.
- UYSAL, Soner - VATANSEVER, Nursen, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 9, Sayı 44, 2016, s. 1250-1259.
- UYSAL, Yaşar, "**Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği**", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 1997.
- UZUN, Ali Emin, "**Türkiye'de Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- ÜNSAL, Erdal M, **Mikro İktisat**, Bursa Kitabevi, (5.Baskı), Bursa 2004.
- ÜNSAL, Erdal M, **Mikro İktisat**, İmaj Yayıncılık, (6. Baskı), Ankara 2005.
- ÜRPER, Tuba Demiryürek, "**Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği**", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.
- ÜZÜMCÜ, Adem, - KORKAT, Mustafa, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2013)", **Kafkas**

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 8, 2014, s. 137-166.

YAĞCI, H. Tuğba, "**Gelir Dağılımının Teorik ve Politik Açıdan İncelenmesi ve 1990 Sonrası Türkiye Örneği**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

YELDAN, A. Erinc, "The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rents on Income Inequality: The Case of Turkey", **UNU/WIDER Working Paper**, Sayı 206, 2000, s. 1-39.

YİĞENOĞLU, Kaan "**Türkiye'de Gelir Dağılımı Problemi ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

YILMAZ, Fikret, "**OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Refah Devleti Bağlamında Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri**", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2013.

YÜCEL, Duygu "**Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye'de Gelir Dağılımı- Yoksulluk Sorunu**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

YÜKSELER, Zafer, "**1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış**", Ankara: Turkish Economic Association(Türkiye Ekonomi Kurumu), No 23, Ankara 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Süreyha NURDEMİR, 9 Aralık 1989 yılında Bulancak Giresun'da doğdu. İlkokulu Bulancak Barbaros İlköğretim okulunda okudu. 2008 yılında Bulancak Anadolu Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini 2008-2012 yılları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. 2016 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek Lisans eğitimine başladı.

